

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Nika Ločniškar

**Ambivalentne predstavitve samskosti in samskih žensk v sodobnih
družbah**

Magistrsko delo

Ljubljana, 2013

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Nika Ločniškar

mentorica: doc. dr. Maša Filipovič Hrast, znanstvena delavka

**Ambivalentne predstavitve samskosti in samskih žensk v sodobnih
družbah**

Magistrsko delo

Ljubljana, 2013

...zelo hvaležna...

Ambivalentne predstavitve samskosti in samskih žensk v sodobnih družbah

V današnjem času postmoderne je samskost način življenja, ki postaja vse bolj aktualen, najsi bo to kot izbira ali nesrečni splet okoliščin. Mnogo raziskav kaže, da je vse več samskih ljudi, ponekod (npr. ZDA, večja mesta v Nemčiji) že več kot poročenih. Vendar kljub temu, da demografsko samski že skoraj prevladujejo, se miselnost, predsodki in dožemanje samskih spreminjajo zelo počasi. Zakonska zveza in družina sta še vedno merilo normalnosti in edinega pravega, sprejemljivega življenjskega sloga odraslih ljudi. Čeprav se je v zadnjih šestdesetih letih, predvsem za žensko, ogromno spremenilo, so samski še vedno podvrženi raznim predsodkom, stigmatizaciji, diskriminaciji in marginalizaciji. Ženska se je osvobodila doma in gospodinjenja, usmerila se je k izobraževanju in karieri, kontracepcija, legalizacija splava in nove reproduktivne tehnologije, pa so ji dale moč in omogočile svobodo odločanja o svojem življenju. Zato ni danes nič nenavadnega, da je veliko žensk okrog in po tridesetem letu starosti samskih. In čeprav so mnoge zadovoljne s svojim načinom življenja, se težko izognejo občutkom krivde in občutkom, da je z njimi nekaj narobe. Pritiski na samske, predvsem samske ženske, danes niso več institucionalni in odkriti, temveč lansirani bolj subtilno, preko mešanih sporočil, s katerimi so vsak dan bombardirane s strani medijev. Po eni strani se samskost »glamurizira«, po drugi obsoja. Vse te ambivalentne predstavitve samskosti pa negativno vplivajo na izgradnjo osebne identitete in na stiske, ki iz tega izhajajo.

V nalogi bomo s kvalitativno analizo in z uporabo na empiričnih podatkih utemeljene teorije ugotavljali, kakšna je medijska podoba samskih in samskih žensk v Sloveniji. Zanimalo nas bo, ali izbrani mediji podajajo izkrivljeno podobo samskih žensk in lansirajo ambivalentna sporočila, kakšni so družbeni pritiski na samske ženske, stereotipi in njihove težave.

Ključne besede: samskost, samske ženske, singlizem, mediji

Ambivalent representations of singlehood and single women in modern societies

In today's post-modern times singlehood is becoming increasingly topical theme either as a choice or an unfortunate combination of circumstances. Most research shows that the number of single people is rising, in some countries there's already more single people than married ones. However, despite the fact that single people demographically almost dominated, the mind-set, prejudices and perceptions of singles are changing very slowly. Marriage and family are still a measure of normality and the only real acceptable lifestyle of adults. Although in the last sixty years, especially for women, a lot has changed, singles are still subject to various prejudice, stigma, discrimination and marginalization. Women broke the chains of being tied to a home and housework, they focus on education and careers, contraception, legalization of abortion and new reproductive technologies gave them power and have made it possible to freely choose the lifestyle they want. It is therefore not uncommon that today many women around thirty years of age are single. And although many of them are satisfied with their way of life it is difficult to avoid the feelings of guilt and feeling that something is wrong with them. Pressure on the singles, especially single women is today less open and visible; it is more subtle, launched through the mixed messages with which they are bombarded every day by the media. On the one hand singlehood is glamourized, on the other it is condemned. All these ambivalent presentations of singlehood are creating negative impact on the construction of personal identity of single women and causing distress.

With qualitative analysis and a use of Grounded Theory we'll try to find out what is the media image of singles and single women in Slovenia. We will investigate whether the selected media is creating a distorted image of single women and launching ambivalent messages, while also exploring the social constraints on single women, stereotypes and problems.

Keywords: singlehood, single women, singlism, media

Kazalo:

1	Uvod	8
2	Vloga ženske v preteklosti in danes	10
2.1	Vloga žensk v družbi in družini od predindustrijske dobe do moderne	10
2.2	Materinstvo - ženska je ženska samo, če je mati	15
2.3	Družbene spremembe v postmoderni, ki vplivajo na družino in vlogo ženske v družini	18
2.4	Odnos med žensko in moškim.....	21
2.5	Družinske spremembe.....	24
3	Identiteta, življenjski prehodi in samskost	25
3.1	Oblikovanje identitete (osebna in socialna identiteta)	26
3.2	Življenjski poteki in prehodi.....	30
3.3	Samskost nekoč in danes.....	32
4	Podobe in odnos do samskih.....	36
4.1	Stigmatizacija samskih – singlizem	36
4.2	Zakaj ideologija zakona in družine trmasto vztraja v glavah ljudi?	40
4.3	Vpliv singlizma in prevladujoče ideologije zakona/ družine na osebno identiteto samskih žensk	42
4.4	Ambivalenten pogled samskih žensk na svoj samski status.....	44
4.5	Ambivalentno prikazovanje samskih v medijih	46
5	Vzroki za samskost in problemi samskih	50
5.1	Razvojni oz. psihološki vzroki	51
5.2	Vključitev samskosti v razvojne modele.....	53
5.3	Samske ženske in samske ženske – matere	54
5.4	Samski in revščina.....	57
6	ANALIZA MEDIJSKIH VSEBIN	62
6.1	Metodologija	63
6.2	Podobe samskih v izbranih tiskanih medijih	65
6.2.1	Pozitivni vidiki samskega življenja	66
6.2.2	Stereotipne podobe samskih žensk.....	70
6.2.3	Težave samskih.....	80
6.2.4	Razlogi za samskost	88
7	SKLEP	92
8	LITERATURA:.....	97

»Moderna ženska ni gospodinja. Zanja so bolj ali manj tuja opravila, ki so vezana na kuhanje, pranje, likanje, čiščenje. Še najmanj za 'nekim' moškim. Več časa posveča izpopolnjevanju svojega znanja in izobrazbe, videzu, rekreaciji, druženju s poslovnimi partnerji, prijateljicami in vse manj moškemu ali partnerju. Poln urnik največkrat ne dovoljuje vsakodnevne navzočnosti moškega. Če že je, največkrat po želji oziroma zaradi kakšne potrebe. Če ni pripravljen na ta kompromis, ima na voljo drugo, svobodno življenje... Ženska sodobnega časa je potencialno samska med tridesetim in štiridesetim letom. Brez otrok. Razmišlja o njih in si jih načeloma želi, a to je velikokrat drugotnega pomena...

... Sodobni moški je približek sodobne ženske. Dokaj zahteven, karierist, ki gleda na življenje nekaj svetlobnih let drugače kot ženska. Tudi on večkrat hlepi po znanju, s katerim bo, med drugim, dokazoval svoj ego, potrjeval svojo moškost in neprekosljivost. Po drugi strani pa hrepeni po ženski bližini, ki mu jo sodobni čas vedno bolj oddaljuje. Prepričan je, da vselej ne more biti tako in da gotovo »pridejo boljši časi«, vendar se kaj dosti ne potrudi v odnosu do ženske biti takšen, kot morda ona želi, pričakuje.« (Želim, a ne iščem, B. Macuh, Ona, 16.7.2013)

1 UVOD

Živimo v zanimivih časih. Življenje postaja vedno hitrejšo, odnosi vse bolj površni. V času postmoderne tradicije izgubljajo svojo vlogo in moč, vse je nepredvidljivo in negotovo, razdrobljeno in kompleksno, zato se moramo nenehno prilagajati hitrim družbenim in osebnim spremembam. Ves čas se moramo na novo izumljati ali kot pravi Bauman (2008, 17): »identitete plavajo po zraku, nekatere smo sami izbrali, druge so napihnili in 'lansirali' ljudje okoli nas...« Oblikovanje osebne identitete je postalo oseben projekt vsakega izmed nas, projekt, ki zahteva napor in trud. Družba vedno bolj prelaga vsakršno odgovornost na posameznika, ki je odgovoren za svoj uspeh ali neuspeh. Ni pomembno kaj smo, pomembno je, kaj naredimo iz sebe, kako se znamo »prodati«. To seveda ustvarja hude pritiske, zaradi katerih smo vedno bolj zapleteni v svoj mali jaz, paradoksalno vedno bolj odtujeni od sebe in vedno bolj izolirani ter osamljeni. Posledično se tudi odnosi spreminjajo s svetlobno hitrostjo. V praksi se zdi, da nuklearna družina moškega, ženske in otrok izumira, vse več je alternativnih družinskih oblik, predvsem pa je vse več ljudi, ki živijo sami. Med njimi je veliko žensk. Ne samo starejših vdov in ločenk, ampak tudi mladih in uspešnih žensk. Kajti ženske so tiste, ki so v zadnjih desetletjih doživele največ sprememb: osvobodile so se »poklica« gospodinje, množično so se začele izobraževati in zaposlovati, s kontracepcijo in razvojem reproduktivnih tehnologij pa so pridobile »lastništvo« nad svojim telesom in nove oblike svobode. Odprle so se jim nove možnosti, tudi v odnosih. Nič več niso poroka in otroci edini (zapovedan) smisel življenja, vse več žensk se odloča za samsko življenje in »zase«. Ni povsem jasno, ali so te odločitve danes stvar želje ali sila razmer, beg pred intimnostjo in bližino oz. strah pred zavrnitvijo. Razmerja so ravno tako kot vse drugo postala potrošne narave – ko nam nekdo ne nudi več zadovoljstva in užitka, ga zamenjamo oz. iščemo dalje. Zato je tudi vstopanje v intimna razmerja postalo svojevrstna oblika poguma.

Vsekakor je samskost kompleksen pojem oz. pojav, ki ga je težko, če ne nemogoče, opredeliti, saj zajema zelo heterogeno skupino ljudi. Samski so tako imenovani večno samski, ki niso nikoli imeli trajne romantične zveze; občasno samski, ki so samski med razmerji; samski s »prijateljem/-ico«; samski, ki ne želijo biti samski in iščejo partnerja; samski, ki ne potrebujejo in ne iščejo partnerja; samski, ki so bili nekoč poročeni; ovdoveli; samski, ki imajo otroke izven zakona; samski, ki imajo otoka z bivšim zakonskim partnerjem; samski brez otrok; samski zaradi fizičnih, psiholoških ali ekonomskih razlogov itn.... Ne glede na to, da je samski način življenja danes nekaj vsakdanjega in zelo razširjenega, pa se na osebe, ki

ga prakticirajo, še vedno vršijo pritiski, ki so sicer drugačni in bolj prikriti kot včasih. Zakonska zveza je še vedno norma, ki naj bi jo dosegel vsak normalen, odrasel človek, stigmatizacija samskih t.im. *singlizem* (DePaulo 2006, 2), pa se kaže v vsakdanjem življenju, v splošni miselnosti ljudi, v vsakdanjih interakcijah, v politiki, pravu, pri možnostih zaposlitve in plači, v medijih, v socialnih in davčnih politikah... Ker osebno identiteto oblikujemo na presečišču samopodobe in javne podobe (Jenkins 1996) se samski, predvsem samske ženske, spopadajo z občutki krivde in manjvrednosti, pa čeprav so morda povsem zadovoljne s svojim načinom življenja.

Magistrska naloga je sestavljena iz več delov. V začetnem delu naloge se bomo sprehodili skozi zgodovino in pogledali kakšna je bila družbena vloga žensk od predindustrijskih časov do moderne dobe, ko je bila moč nuklearne družine na višku, najpomembnejše vloge ženske pa so bile žena, mati in gospodinja. Raziskali bomo, kako so družbene spremembe v postmoderni vplivale na družino in vlogo ženske v družini, kako so se skozi zgodovino spreminjali odnosi med moškim in žensko, kako se je spreminjalo družinsko življenje, življenjski poteki in prehodi ter kako je vse to vplivalo na oblikovanje osebne identitete.

V drugem delu se bomo osredotočili na samskost, kaj to je, kako je bila samskost obravnavana nekoč in kako je danes, na kakšen način so samski stigmatizirani, zakaj je ideologija zakona in družine tako močna in kako to vpliva na osebno identiteto samskih žensk ter njihovo ambivalentno dožemanje svojega statusa. Zanimalo nas bo, kako mediji prikazujejo samske, kaj naj bi bili vzroki za samskost, ali je v dožemanju samskih žensk kakšna razlika med žensko, ki je mati in tisto, ki ni. Hkrati bomo pogledali tudi kako samskost vpliva na kakovost življenja ter preverili, kako se povezuje z revščino.

Zadnji del je empiričen. S kvalitativno analizo 52-ih člankov o samskosti objavljenih v zadnjih sedmih letih v izbranih medijih bomo ugotavljali, **kakšna je medijska podoba samskih, predvsem samskih žensk v Sloveniji?**

Naša predpostavka je, da se vzpostavlja določen trend pozitivnega medijskega prikazovanja samskosti, toda ta trend podaja izrazito izkrivljeno sliko dejanskega življenja samskih žensk, zakriva njihove resnične probleme in na ta način kvečjemu prispeva k njihovemu ambivalentnemu samo- dožemanju.

Menimo namreč, da v večini primerov samske ženske svoj status še vedno lahko vzpostavljajo in vzdržujejo le skozi odpor proti široki paleti družbenih pritiskov, le da so ti

spremenili svoj *modus operandi*, postali so subtilnejši in bolj prikriti. Odločilne vloge ne igrajo več moralne institucije, ki bi neposredno sankcionirale samskost, predpostavljamo, da so dandanes predvsem mediji v širšem pomenu besede tisti, ki so v veliki meri odgovorni za negativno samopodobo samskih žensk, saj prikazujejo izkrivljeno in ambivalentno podobo samskosti.

2 VLOGA ŽENSKE V PRETEKLOSTI IN DANES

Življenjske razmere in vloge žensk so se skozi zgodovino pospešeno spreminjale, predvsem pa je prišlo do velikih sprememb v zadnjih šestdesetih letih na vseh področjih: izobraževalnem, zaposlitvenem, partnerskem, družinskem, materinskem...

2.1 Vloga žensk v družbi in družini od predindustrijske dobe do moderne

Marsikdaj se srečamo z zmotnim mišljenjem, da so se ženske začele poklicno osvobajati šele v času moderne, vendar nam socialna zgodovina kaže, da temu ni tako. Oakleyeva (2000, 26–42) v svojem delu govori, da je bila v predindustrijski družbi 17. stoletja v Angliji zaposlena večina žensk nižjega in srednjega sloja, najsi bo to kot kmetice, tkalke, obrtnice, zaposlene v trgovini na drobno in živilski dejavnosti, mlinarice, krčmarice, mesarice, steklarke, celo lastnice ladij in premogovnikov. Delo je ženskam zagotavljalo veliko neodvisnost, kljub temu pa je bila v tistem času poroka še vedno tisto, kar je zagotavljalo polnopravno članstvo v svetu odraslih. Pričakovalo se je, da se bodo vse ženske in vsi moški poročili in imeli otroke. Zakon se ni sklepal zaradi ljubezni, temveč je temeljil na skrbi za uveljavljanje interesov razširjene družine – od ženske in moškega se je tudi po poroki pričakovalo, da bosta opravljala svoje delo v korist družbe, v katerikoli gospodarski panogi sta bila pač dejavna pred poroko. Ekonomske odvisnosti žene od moža niso poznali, mož ni bil tisti od katerega se je pričakovalo, da preživlja celo družino. Zakon ni bil ekonomsko breme ampak nekaj takšnega kot »malo podjetje«, ki deluje s skupnimi silami za skupno dobro. Za hrano in izdelavo oblačil v družini sta bila odgovorna oba, od ženske pa se je pričakovalo tudi, da bo svoje delo, ki ga je opravljala za zaslužek, uskladila z dolžnostmi do doma in otrok, vendar klasičnega gospodinjstva in gospodinje v tistem času v Angliji še ni bilo, ker so bile tudi stanovanjske

razmere bistveno drugačne. Stanovanje je večinoma obsegalo en sam centralni prostor v katerem se je odvijalo vsakodnevno življenje od kuhanja, hranjenja in počivanja, lahko pa je imelo tudi ločene niše za spanje. Tudi vloga pri vzgoji otrok se je v tistem času zelo razlikovala od vloge, ki jo je prevzela ženska v 20. stoletju. Življenjska doba je trajala od 30 do 40 let, ženske so rodile od 12 do 20 otrok, preživela pa sta le dva ali trije. Zato otrok ni bil center okoli katerega se vse vrti in kateremu ženska posveča ves svoj čas, otroštvo je bilo kratko, otroke so obravnavali kot pomanjšane odrasle. Od ženske se je takrat pričakovalo, da bo kar najbolj preprosto vzredila čim več otrok, ki so predstavljali delovno silo doma, pomagali so pri čuvanju bratov in sester, v družinskem poslu ipd. Zanimivo je, da kljub nauku o podrejenosti ženske, ki ga je pridigala cerkev, v 17. stoletju ženska v zakonu ni podrejena samovolji in oblasti moža, doma in zunaj njega sta enakopravna partnerja, vsakdanje je sodelovanje zakoncev pri delu oz. poslih. Ženske imajo na nekaterih področjih celo več pravic kot v 19. stoletju, lahko so se pritožile na sodišču, če jim je mož grozil, jih pretepal ipd. in tako od njega izsilile zagotovilo, da jih bo obravnaval s spoštovanjem.

Z razvojem industrijske družbe v 18. in 19. stoletju je prišlo do razvoja vloge gospodinje. »Industrializacija je vplivala tako na vlogo moškega kakor na vlogo ženske. A medtem ko je moškimi odprla svet zunaj doma, v glavnem tako, da je povečala razpon zaposlitev, ki so jim poslej na voljo, je ženskam svet zaprla v področje doma« (Oakley 2000, 44). V Nemčiji je tedaj veljal izrek: »Moškemu svet, ženski družina« (Bock 2004, 136.) Prebivalstvo je v 18. in 19. stoletju začelo naraščati, večina ljudi je živela v mestih, postali so bolj mobilni, delo se je spremenilo, specializiralo, z izumom parnih strojev so se pojavile velike tovarne in obsežna tovarniška proizvodnja. V tem času je postalo delo dejavnost, ki se jo za denar opravlja zunaj doma, ločeno od družinskega življenja. Ta ločenost ekonomije od družine je pripeljala do drugačnih vlog v družini. »Ženska je postala nezaposlena, ekonomsko odvisna gospodinja, moški pa edini prejemnik plače ali mezde, ki je s svojim delom vzdrževal ženo – gospodinjo – in otroke« (Oakley 2000, 46). Začelo se je pravo povečevanje ženske v gospodinjstvu, govori se o *poslanstvu* gospodinje, žene in matere, ženski kot angelu v hiši ipd. (Bock 2004).

Položaj žensk se je od sredine 18. do sredine 20. stoletja postopoma slabšal: najprej so ženske skoraj do sredine 19. stoletja, kljub temu, da je industrijska proizvodnja vedno bolj izpodrivala družino, še vedno opravliale svoje delo zunaj doma, delale so v tovarnah, kot služkinje, šivilje, učiteljice... za katere je bil pri nas zapovedan celibat. Če je želela obdržati službo, je bila učiteljica obsojena na samsko življenje, kajti v primeru poroke so jo odpustili (Leskošek 2002, 101). Industrijska revolucija je s tem, da se je delo preselilo ven iz domačih

prostorov povzročila, da je ženska imela vedno manj možnosti za sodelovanje pri moževem poslu, razvijati so se začela večja podjetja, ki so zahtevala večji vložek kapitala in tako zmanjšala možnosti, da bi ženske odprle svoj posel... V drugi polovici 18. stoletja so ženske začeli izpodrivati tudi iz znanosti, do takrat so nekatere uspešno opravljale svoje delo kot zdravnice, zobozdravnice, okulistke ipd.

V drugi fazi, od sredine 19. stoletja do 1914, so se poročene ženske, zaradi naraščajočega splošnega prepričanja o naravnosti domestikacije žensk, vedno manj zaposlovale zunaj doma. »...leta 1844 so (v Angliji, *op. avt.*) sprejeli tovarniški zakon, ki je bil radikalen ukrep brez precedensa, saj je ženske vseh starosti uvrstil med otroke in 'varovane osebe'« (Oakley 2000, 56) in s tem omejili dovoljeno število ur, ki jih lahko preživijo na delu. To lahko štejemo za začetek dobe gospodinj – ženski se je vedno bolj omejevalo delo zunaj doma, splošno prepričanje, da sodi »za štedilnik« je postajalo vedno večje, omejitvev otroškega dela je povzročila večjo odvisnost otrok od staršev, predvsem matere, vloge moža in žene so se razdelile - moški je postajal glavni »hranitelj« družine, ženska pa je imela polne roke dela z rojevanjem in skrbjo za dom in otroke. »Zaposlovanje žensk so obsodili iz moralnih razlogov, zato ker škodi telesnemu zdravju, ker je njegova posledica zanemarjanje doma in družine in naposled kratko malo zato, ker je v nasprotju z 'naravno' delitvijo dela med spoloma« (Oakley 2000, 58). Domestikacija žensk je potekala različno, glede na stan in ekonomske razmere, najkasneje je idejo o sramotnosti zaposlovanja žensk izven doma sprejel in ponotranjil delavski razred. Zanimivo in žalostno pa je, da so ženske same ponotranjile te ideje, ki jim kratijo pravice do »polne udeležbe v svetu« in jih tudi zagovarjale. Nekatere ženske z veseljem sprejmejo naporno gospodinjsko delo in se prepustijo preživljanju moža, ker se zavedajo, da je alternativa pogosto trdo industrijsko delo. Pavlina Pajk je bila naša izobraženka, pisateljica, esejistka in kritičarka, ki je sodelovala v javnem življenju v drugi polovici 19. stoletja in redno objavljala svoje prispevke in članke v raznih časopisih. Javno se je »zavzemala za vzgojo ženskega srca in ne razuma«, za to »da je edini pravi poklic ženske materinstvo in s tem podložnost, pokornost in zvestoba možu« (Leskošek 2002, 41). Kljub temu, da je doktorica filozofije in prva profesorica na ljubljanski univerzi Alma Sodnik sicer poudarila, da za žensko *ne* obstajata samo dva poklica – materinstvo in gospodinjstvo, pa je bila prepričana, da ženska ne sme opravljati moških poklicev, če ne želi izgubiti svoje ženskosti. V opravljanju moških služb je iskala tudi vzroke za samskost. Poklici, ki naj bi bili po njenem za žensko najbolj sprejemljivi, so socialni poklici, ki se ukvarjajo z nego, vzgojo in skrbjo za druge (Leskošek 2002, 45). Čeprav konec 19. stoletja v reviji Slovenka lahko

najdemo mnenja o tem, da ženska lahko združi materinstvo z drugimi interesi, ne da bi otrok pri tem utrpel kakšno škodo, je teolog Anton Mahnič, ki je zagovarjal idejo, da je naravni poklic ženske materinstvo, ostajal neomajen in je trdil, da je edini prostor za poročeno žensko z otroki domača hiša. »...vzgoja je tako vzvišena, tako imenitna in težavna, da ženski – materi ne preostaja časa za druga opravila, najmanj pa za taka, ki bi jo trajno in ali tudi za več ur na dan ločila od domače hiše« (Žensko poglavje, Naravni poklic ženske: bodi mati pa vzgajaj deco! Rimski katolik, 1894 v Mihurko Poniž 2009, 45).

In nazadnje je prišlo obdobje, ki je trajalo do sredine 20. stoletja in še čez, ko lahko opazimo kako se prizadevanje za večje zaposlovanje žensk tepe s prizadevanjem, da ženska primarno (p)ostane gospodinja, »zaposlena« kot mati in odvisna od svojega moškega (Oakley 2000, 44–71).

Leta 1923 in 1925 v reviji *Ženski svet* takole pišejo hvalospeve poklicu gospodinje:

Gospodinja dela od ranega jutra do poznega večera za družino, ne le z rokami, temveč tudi z razumom in s srcem. Mora jo prehraniti, obuti in obleči, ohraniti zdravo, oskrbeti čisto in udobno stanovanje, da se počutijo drugi zadovoljno in prijetno. Voditi mora domačo ekonomijo, zato je gospodinjstvo težak in odgovoren poklic. Zanj bi morale ženske opraviti posebno preizkušnjo, da bi lahko podpirale tri vogale v hiši. V prvi vrsti mora biti gospodinja dobra kuharica, ki kuha z ljubeznijo, veseljem in razumom. Slaba pa kuha z nejevoljo in brez glave. Potem je pomembno, da varčuje in štedi. Druga lastnost dobre gospodinje je snažnost in redoljubnost. Gospodinja, navajena snage in reda, ima oči po vseh kotih. Le v snažnem stanovanju je doma družinska sreča. Znati mora negovati bolnika in njena najlepša vloga je vloga vzgojiteljice. Vzgoja je nekaj tako vzvišenega, da ni mogoče zadosti pisati o tem...

Že sama zunanost govori brez besed o ženi in pove, kdo je in kaj je... Ker je usoda družine odvisna od nje, je ona v svojem življenju vredna spoštovanja ali pa ne. Zato mora biti krepostna, srčno čista in sveža, da lahko črpa iz svojega in čustev. Ona daje življenje, ki ga ne živi sama, temveč ga daje živeti drugim. In dokler ona daje, drugi pa sprejemajo, mora skrbeti za svojo srčno vzgojo. Za dnevne malenkosti, ki razdirajo družino, je kriva ravno srčno nevezgajena žena. In ko postane mati, ugasne v njej tisti »jaz, ki misli nase, ki misli zase, ki dela zase«. Poleg tega mora biti fizično in duševno dobro ohranjena za moža, dovzetna za vsako njegovo razpoloženje... (v Leskošek 2002, 225–226).

Skozi leta se je poklic gospodinje razvijal, postajal vedno bolj kompleksen in zahteven, vedno večje so bile zahteve po umetnosti kuhanja, pospravljanja in likanja, ko pa so se v 20. stoletju

pojavi gospodinjski aparati, se kljub prihranku časa pri posamezni dejavnosti v skupnem obsegu gospodinjsko delo ni zmanjšalo.

Socialna zgodovina nam kaže, kako je ženska postopoma izgubljala svojo samostojnost in kako se jo je počasi, a vztrajno zapiralo med štiri stene in izrivalo iz širšega družbenega življenja, vse to pa je nedvomno vplivalo na to, da so ženske same sebi postale največje sovražnice. Kar je morda še huje, ženske so svojo ponotranjeno vlogo podrejenega in manjvrednega položaja skozi vzgojo prenašale na svoje hčerke... Poleg poklica matere, žene, gospodinje je bila, kot smo zapisali v zgornjem citatu, »njena najlepša vloga, vloga vzgojiteljice«. To, kako je ženska vzgajala otroke, je odločalo o tem, ali je dobra ali slaba mati. Vzgoja otrok se je močno razlikovala glede na spol, fantje so uživali več pravic, več svobode, več nege, lahko so se nespoštljivo vedli do sester, od malega so jih učili, da so več vredni od deklic; medtem ko so deklice učili naj bodo pridne, pokorne, ponižne, ubogljive, krivice naj »požrejo«, od malega so jih pripravljali za ženo in gospodinjo, jih silili v ročna dela, na kmetih v delo na polju (Thadden 2001). Deklic niso vzpodbujali k izobrazbi, ker naj bi pri ženskah prevladovalo srce nad razumom, vzgajali so jih v prizadevanju, da bodo ugajale fantom in se jim prilagajale. Rousseau je že v 18. stoletju o vzgoji napisal knjigo v petih delih z naslovom *Emil ali o vzgoji*, katere ideje globoko zaznamujejo tudi 19. stoletje. Govori o tem, da »je v vzgoji deklet potrebno spodbujati skrb za druge, ljubeznivost, spoštovanje moža, koristnost, krepost in zvestobo. Izdelek prave vzgoje je dekle, ki bo kot žena storila vse za to, da bo imel mož udobno življenje. Med znanji, ki naj jih ženska osvoji, sta kuhanje in skrb za gospodinjstvo, med talenti, ki jih ima, naj razvija tiste, s katerimi bo še bolj ugajala možu. Duhovna izobrazba žensk naj ne bo globoka in sijajna, temveč prijetna« (Mihurko Poniž 2009, 72). Na žalost »deklice ne vejo, da se jim godi krivica, mislijo, da je to njihova usoda« (Leskošek 2002, 236). Deklice so bolj povezane z materjo, veliko časa preživijo z njo, zato bi mati morala biti tista, ki bi zmogla pomagati hčeri, da jo preraste in prelomi okove v katerih je ujeta sama. »Prav tragično je gledati dandanes boj v srcu marsikatero mlade deklice, ki je spoznala ničnost, praznino, nesmiselnost svojega življenja in ga hoče zapustiti in svobodnejše uporabljati svoje duševne moči, a jo ozkosrčna mati drži v železnih okovih« (Ženski svet, št.12, 1933 v Leskošek 2002, 238).

Družbeni položaj žensk skozi zgodovino in globoko ukoreninjena prepričanja o edini pravi ženski vlogi so nedvomno vplivala na razvoj njihove identitete in sebstva ter pustila dolgoročne posledice, saj se samske ženske še danes soočajo s ponotranjenimi občutki manjvrednosti in neizpoljenosti, ker nimajo moškega, družine, otrok...

2.2 Materinstvo - ženska je ženska samo, če je mati

Skozi zgodovino se je vloga in podoba ženske prepletala s podobo matere. V predindustrijski družbi in ogromnemu številu otrok, ki so jih ženske v svojem (kratkem) življenju rodile, materinstvo in odnos do otrok nista bila nekaj, čemur bi družba dajala pretiran pomen. »Naravni red« je bil, da ženska v zakonu rojeva in poskuša pri življenju obdržati čim več otrok. Zahtevam po rojevanju so se lahko izognile le ženske iz višjih slojev, pa še to le tiste, ki so imele moč in premoženje in so se tako lahko svobodno prepuščale iskanju spolnih užitkov.

V moderni industrijski dobi pa otroci zaradi upadanja rojstev postajajo vedno bolj zaščiteni in vedno bolj pomembni. Otrok postane predmet znanstvenega raziskovanja in prepričanje, da je otroštvo temelj na katerem oblikujemo »integriranega« odraslega, je okrepilo vlogo matere. Materinjenje postane temeljna vloga ženske v družini in odsotnost »proizvajanja« zdravih otrok se šteje za pomilovanja vredno in za patološko, če je ta namerna. Psihiater Dicks (v Oakley 2000, 48) pravi, da se ženska brez otrok nezavedno preveč identificira z moškim in »ko so te identifikacije najmočnejše, se to kaže kot konsistentno zavračanje pasivne ženske vloge in potemtakem zakona. V skladu s tem lahko 'normalna' ženska najbolje izpolni svojo vlogo, kadar je lahko žena možu, 'ki je nekdo' – nekomu, ki je prepričan v lastno spolno identiteto in vrednost... Tedaj je pripravljena sprejeti to, da se sama omeji, da je le sredstvo moškega in da ni samostojna«. Po Freudu (v Oakley 2000, 201) ženska, ki se nekako sprijazni s svojo ženskostjo, čeprav obžaluje, da ni moški, čuti, da je z nosečnostjo izpolnila svoje poslanstvo in da je materinstvo kompenzacija za njen manko. Freud (*ibid.*) govori o tem, da je identifikacija z materinsko vlogo bistveni element ženske spolne vloge; reproduktivno vedenje oz. materinstvo je zgolj ena veja psihoseksualnega vedenja (ženskosti) in o tem, da za vsako normalno žensko velja, da moškemu zavida penis, zaradi česar lahko predpostavimo, da je želja in potreba biti mati normalen ženski atribut. »Želja po otroku (najraje moškega spola) nadomešča željo po moškem spolnem organu« (*ibid.*). Če se ženska odloči, da ne bo imela otrok, zavrne svojo ženskost oz. je neženska, zavrača pa tudi popolno zadovoljstvo, ki ji ga prinaša otrok. Od ženske se zahteva oz. predpostavlja, ne le da bo imela otroke, ampak da se bo zaradi otroka odpovedala sebi in svoji osebnosti ter ga postavila na prvo mesto v svojem življenju. Vsakršno prelaganje odgovornosti za otroka na drugega, čeprav očeta, vzbuja družbeno neodobravanje. Psihoanaliza, ki je bila razvita v globoko ukoreninjeni patriarhalni kulturi, je ženske želela obdržati na njihovem »pravem« mestu, privzgjajala jim je prepričanje, da delajo nekaj, kar jim je vcepila narava, nekaj za kar so rojene, prepričanje, da je edino

materinstvo tisto, ki jih lahko osreči in izpolni, čeprav je bilo to v prid predvsem moškemu svetu, nikakor pa ne ženskam. Moški so tisti, ki povečujejo materinstvo, ženska »krivda« je, da to prepričanje podpirajo, ali kot npr. leta 1898 zapiše Danica v Slovenki: »Naravno je, če si (ženska, *op.avt.*) želi otroka. Ženske, ki si tega ne želijo, organsko niso normalno razvite« (v Leskošek 2002, 209–210). Razvil se je mit o materinstvu, katerega globoke korenine tudi dandanes še niso povsem izkoreninjene, ki vsebuje tri splošno sprejete trditve:

- da otrok potrebuje mater,
- da mati potrebuje otroka in
- da je materinstvo največ, kar ženska lahko doseže v življenju oz. da *mora* biti mati.

Zanikanje tega pomeni škodo za duhovno in duševno zdravje ženske (Oakley 2000, 199). Žensko že od malega vzgajajo za njeno najpomembnejšo življenjsko zaposlitev, materinjenje, zato ni čudno, da v odrasli dobi lahko pride do notranjega konflikta oz. krize identitete, če ženska te »službe« noče oz. si je ne želi. Kajti materinstvo je tesno povezano s spolno identiteto, ženska je »...zaradi svoje reproduktivne funkcije, subjekt, ujet med naravo in kulturo. Njena biološkost je torej družbeno definirana in njena družbenost biološko determinirana. Ženska družbenost je opredeljena z biološkimi (naravnimi) atributi, paradoksalno pa je, da ta biološkost ni naravna per se, ampak družbena« (Švab 2001, 96), ali kot pravi Oakleyeva (2000, 213): »Materinskega gona ni. Ni nobenega biološko utemeljenega gona, ki ženske žene k rojevanju ali jih sili k skrbi za otroke, ko jih že imajo.« Željo po materinstvu ustvarja družba, ženska pa se od malega skozi ponujene ji igrače uči, kako biti mati oz. zaradi identitetnih struktur, ki jih razvije v otroštvu, pogosto pride do notranjega nemira, če materinstvo ni realizirano. Malthus že na prelomu 18. stoletja zagovarja tezo, da »naravne želje po otrocih, ki bi avtomatično oblikovala družino, ni, temveč da o tem ali naj pride do razmnoževanja ali ne, odloča človeški razum« (v Heinsohn in Steiger 1993, 185). Narava je po njegovem namreč modra, razcveta se le v obsegu svojih meja in ne pozna revščine, človek pa bi pri razmnoževanju moral zatreti svoje surove instinkte in se vesti racionalno. Mit o materinstvu je le eden od načinov zatiranja žensk, ki krepí njihovo domestikacijo ter identifikacijo z domom in družino. Že pred prvo vojno so mnogi teoretiki govorili tudi o tem, da ni nujno, da odsotnost otrok človeka onesreči, celo več – imeti otroka lahko pomeni nesrečo, ki se ji človek zlahka odpove, če v družbi ne obstajajo sankcije in prisila k razmnoževanju (Heinsohn in Steiger 1993, 200).

Ko danes govorimo o materinstvu, govorimo o tistem delu družinskega življenja, ki je tudi v postmoderni ostal še vedno izrazito modern. Zaradi reprodukcije je ženska še vedno biološko determinirana, materinstvo ostaja ontološka osnova družbene organiziranosti, družbena vloga družine ostaja nespremenjena, organizacija vsakdanjega življenja družine se ni veliko spremenila - ženske so kvečjemu postale dvojno obremenjene, doma in v službi, utrjuje se vez med materjo in otrokom, nadaljuje se praksa protektivnega otroštva.

Je pa res, da materinstvo danes ni več temelj in prioriteta na katerem ženska oblikuje svojo identiteto, kar nam nakazuje statistika, ki kaže, da se večja delež žensk, ki se nikoli ne odločijo za otroke. V ZDA je bilo leta 1970 brez otrok le 9 % žensk starih 35 let, leta 1989 pa že 20 % (Baber, Alen v Švab 2000, 103). Spreminja se pomen ideologije o obveznem materinstvu, težko pa bi rekli, da tudi družbena toleranca do samskih žensk brez otrok, čeprav se na prvi pogled zdi tako. V moderni je bilo materinstvo obvezno, nujno, normalno in časovno pogojeno – v postmoderni to ne drži več, vendar kljub temu materinstvo še vedno ostaja pod vplivom ideologij, spremenil se je le družbeni okvir. Danes govorimo o »novi ideologiji odložene materinstva, ki temelji na novi podobi institucije materinstva, to je na *iluziji svobodne izbire za materinstvo*« (Švab 2000, 105). V življenjskem poteku žensk v sodobnem času obstaja veliko več življenjskih izbir in prioritet, zato materinstvo lahko po svoji volji odložijo na primernejši čas ali pa se mu povsem odrečejo. Novost postmoderne je, zaradi družbeno precej ohlapne regulacije pravil na tem področju, pestrost izbire in množica možnih odločitev. Prelaganje materinstva se sicer zdi svobodna odločitev posameznice, vendar se za njo skriva celoten ustroj sodobne družbe, ki narekuje življenjski slog, določa trg dela oz. zaposlovanje in s tem seveda vpliva na odločitev za/ proti materinstvu (Švab 2000; Beck in Beck- Gernsheim 2002). Seveda pa ne gre samo za prelaganje materinstva, danes se ženska lahko preprosto odloči, da otrok ne bo imela, kljub družbenemu neodobravanju, ki sicer ni več tako glasno kot nekoč, družbeni pritiski in namigovanja pa so bolj prikriti in subtilni.

Ko govorimo o idealizaciji materinstva, ni odveč poudariti, da družba pred in v moderni povečuje predvsem eno vrsto materinstva – materinstvo v zakonu. Samske matere niso družbeno sprejete, so ekonomsko prikrajšane in diskriminirane. »Poročeno slavimo, neporočena je vir zla, najhujša pregreha in zabloda« (Leskošek 2002, 78). Leta 1913 so v Angliji npr. sprejeli zakon o duševni nezmožnosti, ki je pristojne organe pooblašča, da so revne, brezdomne, neporočene ali »nemoralne« ženske proglasili za nore in jih za nedoločen čas zaprli v umobolnico. Splošno razširjeno je bilo prepričanje, da je nosečnost izven zakona znak duševne bolezni (Giddens 2000, 83).

Tudi na Slovenskem je bilo materinstvo izven zakona v začetku 20. stoletja »osebna deviantna patologija«, ki so jo strogo preganjali, kakor vse ostale prestopke. Krivda za storjeni »greh« je padla izključno na ženske, ki so jih preganjali, zapirali, odstranjevali iz skupnosti, moški so bili pri tem oprani vsakršne odgovornosti in kljub svojemu deležu pri »zločinu spočetja« so ostali spoštovani stebri družbe (Leskošek 2002).

2.3 Družbene spremembe v postmoderni, ki vplivajo na družino in vlogo ženske v družini

Dve večji teoriji s konca 60- tih let prejšnjega stoletja, socialna zgodovina in feministična teorija, sta temeljito vplivali (in še vplivata) na razumevanje razvoja in spreminjanja družinskega življenja. Socialna zgodovina je k preučevanju družine prispevala predvsem z novimi spoznanji o družinskem življenju v preteklosti, feministična teorija pa je pomembna za razumevanje spreminjanja družinskega življenja in pri reflektiranju postmoderne. Feministična teorija kritizira idealiziranje nuklearne družine kot edine prave in primerne, zato ji mnogi neupravičeno očitajo sovražnost do družinskega življenja (Oliver v Švab 2001, 8). Feministične teorije, ki se ukvarjajo z družino in družinskim življenjem »izpodbijajo ideologije monolitne družine, ki enači nuklearno družino z moškim, materialnim preskrbovalcem družine in žensko, gospodinjo in materjo, kot edino legitimno družinsko obliko« (B. Thorne v Švab 2001, 9), izpodbijajo idealiziranje materinstva, gospodinjenja, doma kot ljubečega zatočišča, dvojna merila individualizma in enakosti glede na spol ipd. (Švab 2001, 6–10). Feminizem se vsekakor sooča tudi z vprašanjem osebne identitete žensk. Z vsakim korakom, ki ga ženska stori proč od doma, prispeva k procesu emancipacije, pred emancipirano žensko pa se odprejo mnoga vprašanja identitete. Ženske se v procesu osvobajanja od doma in gospodinjenja soočajo z zaprtim socialnim okoljem. Njihove identitete so tako zelo definirane skozi dom in družino, da jim ob prestopu »na drugo stran« ostanejo edino identitete, ki jih ponujajo moški stereotipi (Giddens 1991, 216).

V prehodu iz moderne v postmoderno pa je na spremembe v družini in družinskem življenju najbolj vplivalo prav to trganje žensk iz okov suženjskega gospodinjenja in domestikacije, njihovo množično zaposlovanje, razmah potrošništva, splošna dostopnost kontracepcije, spreminjanje vrednot in ideologij o družinskem življenju, kar je načelo klasično nuklearno družino. Spremenili so se pogoji dela in zaposlovanja ter tudi sama narava dela, ki je od produktivnega dela z razmahom potrošništva prešla v kreativno delo. Narava ženskega dela se

je spremenila, saj so okrog leta 1960 tiste ženske, ki niso bile »100 % zaposlene« kot gospodinje, zaposlitveno kariero začele pred poroko in materinstvom, jo potem s prihodom otrok za dolga leta prekinile in se, ko so otroci odrasli, vrnile na delo. Od 80- tih let naprej pa raziskovalci ugotavljajo, da zaposlitvena slika žensk postaja podobna moški, ženske odlagajo materinstvo in kariere po tem, ko postanejo matere, ne prekinejo. Te spremembe niso toliko odločitev, kot so posledica večjih zahtev na področju zaposlovanja - danes je zaželena čim višja izobrazba, visoka osebna angažiranost, sposobnost prilagajanja in nepretrganost kariere, kar pomeni, da si ženska ne more privoščiti daljše prekinitve dela, ker bi s tem tvegala izgubo službe ali nazadovanje v karieri (Švab 2001, 87–88). Zaradi ekonomske neodvisnosti žensk, se je vloga moškega kot glavnega hranitelja družine začela zmanjševati, ni pa se začela zmanjševati vloga ženske v gospodinjstvu, saj kljub delu izven doma in kljub temu, da moški prevzema več dela v družini kot kdajkoli prej, delo doma še vedno ostaja pretežno na ženskih plečih. Zato se je ženska v postmoderni znašla v precepu: ali naj se zaradi kariere odpove otrokom, ali naj se zaradi otrok odpove karieri, ali pa naj ima oboje in se zaradi dvojne obremenjenosti odpove prostemu času in času zase? Ravno zaradi tega je danes ženska tista, ki poseduje moč o odločitvi za rojstvo in materinstvo odlaga na vedno poznejši čas, kar ji omogoča razvoj medicine in reproduktivnih tehnologij. Vendar to ne pomeni, da si otrok ne želi več, ravno nasprotno, čas individualizacije, negotovosti, nestabilnosti proizvaja želje po ukoreninjenosti, stabilnosti in prepoznanju, ki jih uteleša otrok, ni pa jasno kako v tem 'divjem' času uskladiti materinstvo, družino, izobraževanje, kariero... Čeprav si otrok ženske večinoma želijo, pa z njimi vse bolj odlašajo, tako da pogosto na koncu ostanejo le z enim ali nobenim. Vse več je žensk, ki nikoli ne postanejo matere; 20 % žensk rojenih po letu 1960 in 25 % žensk rojenih po 1970. letu ne bo imelo otrok (Beck- Gernsheim v Ule in Kuhar 2003). Ženske imajo danes zaradi razširjenih družbenih vlog, izobraževanja in kariere vedno manj časa, ne samo za svojo družino, ampak tudi za skrb za druge, starejše in obnemogle, tako da se počasi ukinja tudi vloga ženske kot negovalke (Ule in Kuhar 2003, 60–62).

Na spremembe v nuklearni družini so močno vplivale tudi spremenjene vrednote v času postmodernizma in spreminjanje ideologij o družinskem življenju, ki jih je od 1970 do 1994 raziskoval Inglehart (v Švab 2001, 90–94). Na področju družinskega življenja je raziskava potrdila večjo toleranco do splava, ločitve, homoseksualnosti, prostitucije, izvenzakonskih odnosov, zato bi lahko sklepali, da bo podobno tudi na področju družinskih odnosov, vendar je, presenetljivo, v nasprotju s postmoderno pluralnostjo, raziskava pokazala ukoreninjenost tradicionalnih stališč v večini evropskih držav. V večini držav je bilo opaziti porast strinjanja

s trditvijo, da otrok potrebuje oba starša, strinjanje s tem, da ženska potrebuje otroka za samouresničitev, povečano je neodobravanje enostarševskih družin (samska ženska z otrokom)... V zadnjih dveh desetletjih so tudi v Sloveniji potekale raziskave javnega mnenja o enakosti spolov, ki so pokazale nasprotne rezultate in sicer: večina odraslih zavrača prepričanje, da je ženski mesto doma in v družini, čeprav so temu bolj naklonjeni moški, večina jih meni, da je zaposlenost pogoj za neodvisnost žensk, izrazito se je zmanjšalo prepričanje, da ženska za samouresničitev potrebuje družino in otroke ter kar devet desetih vseh vprašanih se strinja, da bi moški morali v enaki meri skrbeti za dom in družino kot ženska, čeprav v praksi temu ni tako (Jogan 2006).

Vse te spremembe v družini v zadnjih desetletjih kažejo na postopno deinstitucionaliziranje družine. Institucionaliziranje družine v času moderne pomeni, da je bila nuklearna družina dveh staršev in otrok pojmovana kot popolna, edina možna in zaželena, vsa odstopanja pa so bila negativna in stigmatizirana. Oblikovanje »popolne« družine je bilo nekaj pričakovanega in zaželenega, bil je življenjski cilj in zaželena socialna vloga za katero so stremeli tako moški kot ženske. »Zlasti normativna vloga ženske je določala, da je zanjo trojica ljubezen, zakon in materinstvo nekaj osebno nadvse pomembnega, zaželenega, naravnega« (Ule in Kuhar 2003, 55). Neporočeni pari ali samski so bili zgražanja vredni, stigmatizirani in družbeno podcenjevani.

Deinstitucionaliziranje družine v postmoderni pa pomeni vse manj »popolnih« družin, vedno več različnih oblik družin, zakon in klasična nuklearna družina izgubljata monopolni položaj. Popolna nuklearna družina ne predstavlja več ideala, upada tudi motivacija zanjo.

Poprej tako zavezujoča zveza smislov in napotil danes ni več brezpogojna in se je zrahljala. Iz ljubezni npr. ne izhaja več poroka/ zakon. Za skupno življenje ni več potrebna poroka. Iz poroke prav tako ne sledi več seksualni privilegij ali želja po otroku. Ljubezen je mogoča tudi brez zakona in zakon je lahko brez otrok. Starševstvo in zakon/ poroka sta se sploh razšla, tako da je zakon brez otrok prav tako možen kot starševstvo brez poroke ali materinstvo brez očetovstva ali obratno. Skupno življenje para ne meri več brezpogojno na poznejši zakon. Tudi spolnost ne vodi do poroke. Kar je še pred nekaj desetletji morda zbuvalo splošen odpor, npr. neporočeni pari, materinstvo zunaj zakona, ločitev itd., danes ne vznemirja skoraj nikogar več (Ule in Kuhar 2003, 56).

2.4 Odnos med žensko in moškim

Tudi odnos med žensko in moškim se je skozi zgodovino spreminjal. V obdobju pred moderno so v Evropi večino zakonov sklenili, pogosto s posredovanjem staršev in sorodnikov, na podlagi pogodbe, ki je temeljila na ekonomski preračunljivosti ali pa, med revnimi, omogočala novo delovno silo na polju. Tudi v Sloveniji so se zakoni, tako kmečki kot meščanski, v 19. stoletju sklepali predvsem na podlagi pogodbe, v kateri so bile natančno določene dolžnosti obeh partnerjev. O strastni ljubezni večinoma ni bilo ne duha ne sluha, na zakon sta močno vplivala krščanstvo in Cerkev, pomembno pa je bilo predvsem premoženje, ki ga oba prineseta v zakon. Moški je hranitelj družine, ženska pa mu mora biti pokorna, pa ne le to, dolžna mu je tudi izkazovati hvaležnost, ker skrbi zanjo (Mihurko Poniž 2009, 58). Napoleonov civilni zakonik spisan na začetku 19. stoletja, ki je bil do 1813 v veljavi tudi pri nas navaja, da: »soprog dolguje svoji ženi zaščito in soproga dolguje svojemu možu poslušnost... Temu ustrezno je mož odločal o skupnem kraju prebivališča, žena je prevzela njegovo državljanstvo, premoženjska skupnost je veljala za normo in je bila pod nadzorom moža; tudi v primeru ločenih pogodb o imetju, ki ga je žena prinesla v zakonsko zvezo, z njim ni mogla samostojno razpolagati« (Bock 2004, 105). Ženska ni smela brez privoljenja moža sprejeti nobenih pravno formalnih odločitev ali iti na sodišče.

V odnosu med zakoncema je obstajala delitev na »čisto« spolnost v zakonu in strastno spolnost, ki je lahko obstajala le izven zakona (rezervirana je bila seveda predvsem za moške - žensko prešuštvo je bilo hudo kaznovano, moško le tedaj, če ga je zagrešil v skupnem domu, pa še to le v blažji obliki (Bock 2004)), vendar so se vedno bolj krepili ideali povezani s krščanskimi moralnimi vrednotami. Utrjevala se je podoba krščanskega zakona, vloži moža in žene sta bili določeni skozi biblijo. »Zahteva, da se mora človek posvečati Bogu, če ga hoče spoznati, in da v tem procesu doseže samospoznanje, je postala del mistične povezanosti moškega in ženske. Tu se je trajnejši vpletenosti z ljubljanim objektom pridružila začasna idealizacija drugega, ki je značilna za strastno ljubezen...« (Gottlieb v Giddens 2000, 46). Iz teh idealov se je od konca 18. stoletja začela uveljavljati romantična ljubezen, ki se je prvič povezala s pojmom svobode, kajti strastna ljubezen naj bi posameznika osvobodila rutine in dolžnosti, vzvišena ljubezen pa večinoma prevlada nad spolno slo. Več tesno povezanih vzrokov, ki se tičejo predvsem žensk, je pripomoglo k razmahu romantične ljubezni. Prvi vzrok je bilo pojemanje patriarhalne moči v drugi polovici 19. stoletja, ko se s pojavom industrializacije delovno okolje loči od doma, družba pa zaradi vedno manj otrok začne

poudarjati pomen čustvene topline med starši in otroci. Mati tako dobi večjo moč nad vzgojo otrok ali kot pravi Ryan (v Giddens 2000, 49) se središče gospodinjstva premakne »od patriarhalne avtoritete k materinski naklonjenosti«. V romantično ljubezen se tako začne vpletati idealiziranje ženske kot matere, moški spoznajo, da so ženske bistveno drugačne od njih, skrivnostne, ne več manjvredne, temveč komplementarne. Pojavi se drugi spol oz. dvospolni model, po katerem ženska ne velja več za nepopolnega moškega, temveč za nekaj čisto drugačnega (Bock 2004, 136). V tem času se začne utrjevati tudi prepričanje, ki ženskam v naslednjih stoletjih in še danes povzroča veliko škode; in sicer se materinstvo začne tesno povezovati z ženskostjo. Romantična ljubezen idealizira drugo osebo, ne stremi toliko k fizični združitvi, čeprav je del nje enkrat v prihodnosti tudi to, ampak hlepi po združitvi duš, zlitju v eno, nepopolni posameznik šele z združitvijo z drugo polovico postane popoln, kar seveda nakazuje na to, da brez drugega ostaja nepopoln, v njegovi osebni identiteti zeva manko. Povedano drugače, osebna identiteta se potrdi šele v odnosu, v zlitju z drugim, zato posameznika peha v večno iskanje svoje druge polovice. Romantična ljubezen je vzpostavila celo vrsto idealov, pogosto je tragična, ampak hkrati zmožna premagati vse ovire. Iskanje romance, iskanje »duše dvojčice« se pomakne globoko v konec 20. stoletja; in težko bi rekli, da je romantična ljubezen povsem izkoreninjena v 21. stoletju, čeprav jo je nadomestilo oz. jo nadomešča t.im. čisto razmerje. Danes ženske nič več pasivno ne čakajo na svojega »princa«, ampak aktivno iščejo in se ukvarjajo s prihodnostjo, vstopajo in izstopajo iz razmerja v razmerje. Besedo razmerje smo začeli uporabljati šele pred nedavnim, pomeni pa čustveno in trajno vez med dvema. Giddens (2000, 64) je tisti, ki za ta pojav vpelje izraz *pure relationship* oz. »čisto razmerje«, ki pa nima nič opraviti s čistostjo, ampak opisuje situacijo, ko dva vstopita v razmerje zaradi razmerja samega in zaradi tistega, kar lahko drug drugemu dasta. Razmerje je trajno toliko časa, kolikor je zadovoljivo za oba. Prej je ljubezen in spolnost združeval zakon, zdaj ju veže čisto razmerje, ki pa je »del splošnega prekonstruiranja intimnosti«: vse manj zakonskih zvez, različne kohabitacije, večanje števila ločitev, pluralizacija družinskih oblik in življenjskih stilov... S čistim razmerjem je povezan tudi »razvoj 'plastične seksualnosti' (pri kateri je seksualnost ločena od reprodukcije – nosečnosti in rojevanja) in 'transmutacija romantične ljubezni', ki se pod pritiskom ženske seksualne emancipacije in avtonomije fragmentira in razvija v 'sotočno ljubezen', *confluent love*, aktivno ljubezen in ljubezen okrog katere se je treba pogajati...« (Švab 2000, 216). Sotočna ljubezen, v nasprotju z romantično, ki je ženske pogosto zaprla med štiri stene in jih postavila za štedilnik, predpostavlja enakovredno čustveno in spolno zadovoljujočo izmenjavo. Čisto razmerje predpostavlja čustveno predanost in recipročnost in je fokusirano na intimnost,

povezano z zasebnostjo. Zasebnost omogoča psihično zadovoljstvo, ki ga nudi razvoj intimnosti. Intimnost (ali iskanje intimnosti) je temelj sodobnih oblik spolnih zvez ali prijateljstva in je možna le med posamezniki, ki imajo uspešno razvito in stabilno osebno identiteto. Intimnost pomeni, da smo z nekom pripravljeni deliti najgloblje občutke, misli in dejanja, ki jih ne delimo s širšo javnostjo. Tesno povezano z intimnostjo je tudi obojestransko zaupanje, ki pa ni samo po sebi umevno, ampak se je zanj potrebno truditi oz. si ga zaslužiti. Da se skozi intimnost lahko vzpostavi zaupanje, mora biti posameznik sposoben zaupati, ravno tako kot mora biti zaupanja vreden. Oseba se mora biti pripravljena »osebno razgaliti« v (za)upanju, da na drugi strani naleti na pošten odziv oz. sprejemanje. V čistem razmerju obstaja strukturno protislovje, saj ta zahteva zavezanost in zaupanje, razmerje se gradi, kot da bo trajalo v nedogled, kot je bilo včasih to samoumevno za zakonsko zvezo, pa čeprav se lahko vsak trenutek prekine s katerekoli strani. Kar pomeni, če zaveza in zaupanje nista enakovredna na obeh straneh, bo prej ali slej en partner oškodovan.

Uspešno oblikovana osebna, refleksivna identiteta je pogoj za uspešno in enakovredno vzpostavitev intimnosti oz. razmerja z drugim - hkrati pa je tudi sposobnost doseči intimnost z drugim pomemben del oblikovanja refleksivne identitete. Vendar ne gre za to, da drugi prepozna posameznika, ki na ta način avtomatično najde svojo osebno identiteto, ampak jo leta izpogaja skozi procese samoraziskovanja in skozi razvoj intimnosti z drugim (Giddens 1991, 87–97). Čisto razmerje lahko vodi v notranje konflikte in trenja med partnerjema, ki nastajajo zaradi spremenljivosti osebne identitete, ki se pogosto ne ujame z zahtevami čistega razmerja. Gre za vprašanje, kako partnerju pustiti osebno svobodo in mu hkrati zaupati? Kako doseči ravnotežje med osebno avtonomijo in soodvisnostjo? Čisto razmerje hkrati predstavlja protislovje, kot že rečeno, zaradi zahteve po zavezi za razmerje, čeprav se to lahko vsak trenutek konča, če enemu od partnerjev ne prinaša več psiho- fizičnega zadovoljstva. Se pravi, po eni strani čisto razmerje zahteva predanost, ne samo drugemu, ampak zvezi nasploh; po drugi strani pa omogoča, da ga vsaka stran kadarkoli prostovoljno prekine oz. zveza obstaja iz trenutka v trenutek ali »do nadaljnega«. Kar nedvomno v posamezniku lahko ustvarja frustracije, jezo, depresijo in povzroči, da sta lahko čisto razmerje in intimnost psihično bolj muka kot užitek (Giddens 1991, 187; Giddens 2000; Bauman 2002).

Nove oblike razmerij v današnjem času zagotovo vplivajo na to, da marsikdo ostaja samski, bodisi zaradi strahu pred zavrnitvijo in zapustitvijo, zaradi katerega se odnosu ne upa predati bodisi zaradi slabih izkušenj z odnosi, ki so tako »pretočni«, nestalni in negotovi.

2.5 Družinske spremembe

Zaradi vseh teh širših družbenih sprememb v izobraževanju, na trgu dela, v mobilnosti, v pojavu novih tehnologij, zaradi različnih individualnih življenjskih poti, odgovornosti posameznika za oblikovanje svoje biografije skozi izbrane življenjske poteke, se v današnjem času, času postmoderne, družinsko življenje in same oblike družine radikalno spreminjajo, se pluralizirajo. Vzroke tega je potrebno iskati v zgodovinskem razvoju družine v dobi moderne (18., 19. stoletje), kot že rečeno, v širših družbenih spremembah ter v družinah samih. Dejstvo je, da danes pospešeno nastajajo različne oblike družin, ki jih v moderni niso poznali, kot so npr. istospolne družine, kohabitacije, ločene družine, reorganizirane, razširjene družine, delež nuklearnih družin se zmanjšuje, povečuje pa se število drugačnih družinskih oblik. Spremembe v načinu življenja, različne oblike intimnih odnosov, razmah ločitev, nevezanost reprodukcije na zakonsko zvezo, različne kohabitacije itn. so tiste, ki pluralizacijo družinskih oblik producirajo oz. omogočajo (Švab 2001, 42). Pluralizacija družinskih oblik pomeni različne oblike družinskega življenja, ki nastanejo zaradi odločitve posameznikov, pa naj bodo to lastne preference ali pa splet okoliščin, kot je npr. ločitev ali enostarševska družina. Ta proces je povezan tudi s pluralizacijo življenjskih stilov in spreminjanjem ter pluraliziranjem življenjskih potekov. Skupaj z vsem tem pa se spreminjajo tudi družinske vrednote, kar spet vzvratno vpliva na spremenjene oblike družin. Samohranilke so bile na primer v 50-ih letih stigmatizirane, danes so enostarševske družine nekaj običajnega in družbeno dokaj sprejetega. »Tako družinska pluralizacija ni zgolj pluralizacija družinskih oblik, ampak kompleksen in večdimenzionalen fenomen« (Švab 2001, 81). Razmah različnih oblik družin je povzročil, da so se znotraj družine oblikovale različne vloge. Materinstvo je sicer za družino še vedno konstitutivna vloga, pluralizacija pa se dogaja na področju odlaganja materinstva na kasnejši čas, značilnost postmoderne kar se tiče očetovstva pa je, da je ta lahko legitimno neprisoten in nevpleten v družinsko življenje. Tipične nasprotujoče si predstave družinskega življenja v postmoderni so po Švabovi (*ibid.*, 81):

- osvobajanje družine od biološke pogojenosti : otrok ni pogoj za družino, družina so lahko tudi prijatelji, ženski ni nujno potrebno biti mati, ni samo heteroseksualni odnos tisti, ki tvori družino – obstajajo tudi istospolne družine; na drugi strani pa se povečuje zanimanje za reproduktivne tehnologije in povečevanje starševstva
- drug ob drugem obstajata družbena promocija odlaganja materinstva na kasnejši čas in obvezno materinstvo

- sočasno se pojavlja legitimacija odsotnega očeta in populariziranje očetovstva
- zagovarjanje nuklearne družine kot modernega modela in hkrati soobstoj enako legitimnih raznolikih družinskih oblik.

Kot že rečeno, ljudje danes vedno kasneje vstopajo v zavezujoče odnose, vedno kasneje, če sploh, se odločajo za poroko oz. družino. Dopustnost oblikovanja lastne biografije sodobni ženski omogoča več svobode pri izobraževanju, delu, v karieri, kot jo je njeni materi, s tem pa ji daje ekonomsko neodvisnost, zaradi katere se veliko lažje odloči za samsko življenje ali izhod iz neuspešnega zakona. Spremenila so se razmerja moči - ženska danes ni več ekonomsko odvisna od moža, kot je bila v petdesetih letih prejšnjega stoletja, zaradi česar so tudi odnosi znotraj družine oz. zakona postali bolj enakopravni. V petdesetih letih prejšnjega stoletja je bil poudarek zakona na vlogah hranitelja družine in gospodinje, v sedemdesetih je bila ljubezen tista, ki se jo je izpostavljalo kot ključno za zakon, danes pa so to zaupanje, strpnost in spoštovanje. Lahko govorimo o premiku od zakona kot institucije, k zakonu kot odnosu (Ule in Kuhar 2003, 50–51). Individualizacija je vplivala tudi na osebna razmerja, zato tudi o odnosih razmišljamo »potrošniško«, lahko jih poljubno izbiramo in jih prekinemo oz. zamenjamo takoj, ko nas ne zadovoljujejo več. »Zaveze 'dokler naju smrt ne loči' so postale pogodbe 'dokler traja zadovoljstvo', začasne in prehodne po definiciji, zasnovi in pragmatičnem vplivu in torej nagnjene k enostranskim prelomom, kadarkoli eden od partnerjev zavoha, da ima boljšo priložnost in večjo korist, če izstopi iz partnerstva, kakor če ga poskuša ohraniti za vsako - neizračunljivo - ceno« (Bauman 2002, 206). Raznolikost individualnih biografij namreč zahteva ogromno usklajevanja in dogovarjanja med partnerjema, odnos ali družinsko življenje postajata trdo delo. Morda je v tej *začasnosti* treba iskati vzroke za vse manj formalno sklenjenih zakonskih zvez, porast izvenzakonskih skupnosti, samskega načina življenja in družbeno sprejemljivost le- teh.

3 IDENTITETA, ŽIVLJENJSKI PREHODI IN SAMSKOST

Razvoj identitete in način kako se spopadamo z življenjskimi prehodi sta neločljivo povezana z življenjskim slogom, ki si ga izberemo ali pa ga življenje izbere za nas. S stabilno in trdno zgrajeno identiteto lažje in uspešneje vstopamo v partnerske odnose, kakor tudi v odnos s

sabo - če lahko tako poimenujemo samski način življenja. Zato si v naslednji podpoglavjih pogledimo, kako na samskost in dojetanje samskosti vplivajo oblikovanje identitete, življenjski poteki in prehodi.

3.1 Oblikovanje identitete (osebna in socialna identiteta)

Skozi življenje, odnose in dogodke oblikujemo identiteto, nekaj kar ni stalno in nespremenljivo, ampak se skozi čas spreminja, se ves čas na novo vzpostavlja in nas definira. Za oblikovanje in vzdrževanje identitete so velikega pomena prav odnosi, saj potrebujemo prepoznanje drugega, oz. kot pravi stara modrost, da obstajamo samo v očesu drugega. »Pogosto se identiteto definira kot kombinacijo esencialnih psihičnih kvalitet, ki karakterizirajo in definirajo osebo. Znotraj identitete pa se dela razlika med objektivno in subjektivno identiteto« (Ule 2000, 84). Objektivna identiteta je »očitna«, npr. ime, bivališče, fizične lastnosti osebe... subjektivna identiteta pa pomeni to, kako notranje, psihično doživljamo objektivno identiteto. In čeprav je identiteta v času spremljiva, potrebujemo neko kontinuiteto; v kolikor se ta »rdeča nit« naše identitete natrga ali pretrga, pride do krize identitete, ko ne vemo več kdo smo, kaj hočemo, kam gremo... »Identiteta torej izraža nekakšno labilno notranje ravnovesje med individualnim in družbenim v subjektu« (Ule 2000, 87).

Za razumevanje samskosti in pogleda na samskost v današnjem času si moramo nekoliko približe, na kratko pogledati razvoj osebne (*self-identity*) in socialne (*social identity*) identitete pri posamezniku. »Socialna identiteta je celota ponotranjenih družbenih vlog, ki usposablja posameznika za delovanje v različnih socialnih skupinah in institucijah« (Ule 2000, 325), medtem ko »je osebna identiteta spontana reakcija jaza na socialno situacijo, kot jo posamezniku predstavi njegova socialna identiteta« (Mead v Ule 2000, 324). Ker ne živimo na samotnem otoku, lahko govorimo o tem, da so vse človeške identitete socialne identitete. Pojem socialne identitete se nanaša na to kako, na kakšne načine se posameznik oz. skupine razlikujejo od drugih posameznikov oz. skupin. Socialna identiteta je naše razumevanje tega kdo smo mi, kdo so drugi, pa tudi razumevanje drugih ljudi, kdo so oni sami in kako vidijo, razumejo nas. Socialna identiteta je proces, je pogajanje in je produkt prevladujočega strinjanja oz. nestrinjanja. Kot smo že omenili zgoraj, osebna identiteta utelešena v osebnosti ne more obstajati ločeno od družbe, ločeno od drugih ljudi. Vsi posamezniki smo edinstveni,

toda osebnost je družbeno konstruirana skozi procese primarne in sekundarne socializacije, skozi procese socialne interakcije skozi katere posameznik tekom življenja definira in redefinira sebe in druge. Osebna identiteta ni nekaj samo po sebi danega kot rezultat posameznikovega delovanja, ampak je nekaj, kar se sproti ustvarja in vzdržuje skozi družbene pritiske. To, kako nas drugi ljudje dojemajo ni nič manj pomembno od tega, kako dojemamo same sebe, kajti ni dovolj, da svojo identiteto uveljavimo, pomembno je, da zanjo dobimo potrditev od tistih, s katerimi smo v interakciji. Se pravi, da gre ves čas za, recimo temu pogajanje, med samopodobo in javno podobo - ves čas v svet pošiljamo sporočila o svoji identiteti, ki pa postane zares naša šele vzvratno, ko je sprejeta s strani drugih (Jenkins 1996, 5–28). Osebna identiteta ni določena lastnost ali skupek lastnosti človeka, ampak je razumevanje in samozavedanje sebe skozi svojo biografijo (Giddens 1991, 53). »Sestavljanje lastne identitete, ki je videti skladna in jo je mogoče javno potrjevati, zahteva vseživljenjsko pozornost, nenehno pazljivost, velikansko zalogo virov, ki se še večja, trajni napor brez upanja na predah...« (Bauman 2008, 78).

Ko govorimo o osebni identiteti, ne moremo mimo sebstva (*self*). Sebstvo je tisti del v nas, ki predstavlja zmožnost opazovanja, analiziranja in razmišljanja o samem sebi. Povezano je s predstavami o samem sebi in mehanizmi samokontrole. Sebstvo je skupek predstav o sebi, s tem, da Jacobsonova (v Kondić, 1987) razlikuje *self*, ki predstavlja celoto telesnega in duševnega v človeku ter *predstavo selfa*, ki je nezavedna, predzavedna in zavedna intrapsihična predstava telesnega in mentalnega sebstva v sistemu ega. Predstave so običajno popačene, saj se formirajo v času, ko je ego še nezrel. Sebstvo se po njenem razvija skozi medosebne odnose in v življenju deluje kot posrednik med posameznikom in objektivnim svetom. Goldberg (v Kohut, 1990) razume sebstvo kot »mesto odnosa«. Sebstvo nam pove, kaj v tem trenutku smo. »Identiteta je posameznikova percepcija in kognicija sebstva« (Ule 2000, 324).

V času moderne – in ko govorimo o moderni, se tu nanašamo na institucije in oblike vedenja oz. življenja, ki so se pojavile z zatonom fevdalizma v Evropi in pojavom industrializacije, s pojavom kapitalizma in pojavom institucij nadzora - se spremembe v družinskem in družbenem življenju prvič v zgodovini človeštva tesno povežejo z razvojem identitete oz. sebstva, lahko rečemo, da se doba moderne neposredno odraža v razvoju sebstva. Že res, da so življenjski prehodi od posameznika od nekdanj zahtevali določeno mero reorganiziranja psihičnega aparata in prilagoditev na spremembe, vendar moramo upoštevati, da je pred nastopom moderne življenje iz generacije v generacijo potekalo bolj ali manj po ustaljenem

kopitu, življenjski prehodi so bili jasni, vnaprej pričakovani in so zato minili brez večjih pretresov. Z nastopom postmoderne in slabljenjem tradicij, ko je vse postalo nepredvidljivo, še bolj družbeno kontrolirano in negotovo, pa mora posameznik svoje spreminjajoče se sebstvo ves čas raziskovati in ga prilagajati nenehnim osebnim in družbenim spremembam, kar vsekakor zahteva določen napor (Giddens 1991, 32–33). Zdi se, da je sebstvo postalo *refleksiven projekt posameznika*. Nismo to, kar res smo, ampak to, kar naredimo iz sebe. Sebstvo oblikuje pot posameznikovega razvoja iz preteklosti proti pričakovani prihodnosti, ki izhaja iz kognitivnega zavedanja različnih faz v življenjskem poteku. Oblikovanje osebne identitete je nepretrgan proces, ki potrebuje zgodbo, biografijo, ki jo tvori sebstvo (Giddens 1991, 75–76).

Po Jenkinsu (1996, 49–50) so za razumevanje oblikovanja osebne identitete pomembne tri stvari. Prva je razumevanje, da se človekov potencial za individualno osebnost lahko realizira oz. vzpostavi šele v odnosu z drugimi ali z drugimi besedami, drugi so nujno potrebni, da se »prepoznamo«. Že novorojenček je produkt družbenih procesov, ki obstajajo pred njegovim rojstvom. Nerojeni otrok že ima družinsko zgodovino, etnično pripadnost, kraj rojstva ipd., postavlja se vprašanje, ali je fantek ali punčka, kakšno bo njegovo/ njeno ime, lahko se pojavi vprašanje starševstva, vprašanje vere itn. Odkar lahko določimo spol že pred rojstvom, otroku glede na spol gradimo njemu primeren svet, mu izbiramo »prave« barve in igrače, s katerimi se sreča takoj, ko pride na svet, jih vzame kot samo po sebi umevne in jih skozi odraščanje vpleta v razvoj svoje osebne identitete. Najbolj očiten vidik osebne identitete, ki je konstruiran v interakcijah z drugimi, je spol. Spol je od vsega začetka posameznikovega življenja močno vtkan v osebnost, v dojetje samega sebe - sebstvo, v osebno identiteto. Dojenčki in otroci so popolnoma odvisni od skrbnikov, ki jih naučijo osnove o svetu in njihovem mestu v njem. Poole (v Jenkins 1996, 62) trdi, da otrok, ki ne izve od pomembnih drugih kdo je, tega kot odrasel ne bo nikoli vedel. To nakazuje, da je osebna oz. primarna identiteta ustvarjena v prvih letih življenja veliko manj fleksibilna in bolj avtoritativna kot identiteta, ki jo razvijamo naknadno skozi življenje.

Razvoj človeka je doživljenjski, neprekinjen družben proces, ki mu ves čas prilagajamo osebno identiteto in mišljenje. Druga stvar, ki je po Jenkinsu (*ibid.*) pomembna je, da oblikovanje identitete poteka skozi interno - eksterno dialektiko, kar pomeni, da se posameznik prikaže drugim na določen način, ki je sprejet (ali pa ne) in postane v očeh drugih del njegove identitete (ali pa ne). Odziv drugih vzvratno vpliva na posameznika, da ga združi

s svojo osebno identiteto (ali pa ne) in lahko spremeni način kako se predstavlja drugim... in tako se krog vrtil.

In tretjič: oblikovanje in predstavljanje osebne identitete je povezano tudi s široko paleto soudeležencev v neposrednem okolju. Govorimo o družini, partnerjih, otrocih, prijateljih, sodelavcih itn. To, s kom smo v odnosih in kakšni so ti odnosi, pove veliko o nas samih. Drugi ljudje namreč sprejemajo (ali pa ne) našo osebno identiteto tudi na podlagi tega s kom se družimo, pa ne samo to - pomembna so tudi npr. naša oblačila, kje živimo, kakšen avto vozimo, ali imamo domače ljubljence, kaj delamo ipd. Osebna identiteta torej *je* individualna in *je* tudi socialna, ker se vzpostavlja skozi socialne interakcije; ali identiteta je to, kar nas od drugih ločuje, plus to, kar nam je z drugimi skupnega.

Konec 19. in začetek 20. stoletja je oblikovanje identitete potekalo bistveno drugače kot danes. Oče je kot glava družine otroku posredoval vrednote in norme, danes pa je otrok podvržen celi vrsti vplivov, ki oblikujejo njegovo identiteto, od velike vloge strokovnjakov v primarni socializaciji (vzgojiteljev, pediatrov...), vpliva vzgojnih institucij, medijev, vrstniških kultur, do identifikacije s filmskimi junaki, ipd. (Ule 2000, 97). Poleg tega so včasih obstajali stanovi oz. razredi v katere si se rodil, kar pomeni, da so v času pred moderno posamezniki identiteto dobili z rojstvom. »Lahko si korak za korakom hodil po zemljevidu, dobival razredne insignije v primernem, 'naravnem' redu, ne da bi bilo potrebno skrbeti, da bo kdo umaknil ali zaobrnil kačipot, preden bo potovanje končano« (Bauman 2008, 49). Baumeister (v Giddens 1991, 74) trdi, da je bila obsedenost z osebno identiteto in iskanjem samega sebe, kot smo ji priča v sodobnem času, v časih pred moderno odsotna ali drugače povedano, ideja, da je vsak posameznik nekaj posebnega in poseduje posebne kvalitete ter potencialne, ki jih lahko razvije, je bila v tistih časih nekaj popolnoma neznanega. V srednjeveški Evropi so bili spol, družbeni status in druge lastnosti, ki so pomembne za oblikovanje identitete relativno nespremenljive. Prehodi, ki jih je bilo potrebno opraviti v določenih življenjskih obdobjih, so bili določeni s strani institucij, posameznikova vloga v njih je bila dokaj pasivna. V tradicionalnih kulturah individuum ni obstajal, individualnost ni bila cenjena. Šele s pojavom modernih družb oz. spremenjenimi oblikami delitve dela in razvojem modernih tehnologij je postal posameznik vreden pozornosti. S prihodom tekoče moderne oz. postmoderne pa (p)ostaja naš svet vedno bolj razdrobljen, kompleksen, naša življenja se razvijajo pred nami z 'ohlapno' rdečo nitjo, kot pravi Bauman (2008, 17): »identitete plavajo po zraku, nekatere smo sami izbrali, druge so napihnil in 'lansirali' ljudje okoli nas...«. Identiteto odkrivamo, razvijamo, sestavljamo iz nič ali pa lepimo skupaj iz

različnih možnosti, vzorov, vplivov. Vsak dan sproti se odločamo, kako bomo živeli, kako se bomo vedli, kaj bomo jedli, kako se bomo oblačili itn.

Oseba s kolikor toliko dobro razvitim občutkom osebne identitete se zaveda kontinuitete svojega življenjskega poteka oz. biografije, jo zna (samo)reflektirati in jo komunicirati z drugimi. Poleg tega je skozi zaupanja vredne zgodnje odnose razvila 'zaščitni ovoj', ki ji pomaga v vsakdanjem življenju ohraniti neokrnjenost sebstva. Stabilen občutek osebne identitete je predpogoj vseh drugih elementov ontološke varnosti - sprejemanje realnosti take kot je in drugih takih kot so. Občutek osebne identitete pa je hkrati krhek in močan. Krhek zato, ker je biografija s katero se oseba predstavlja lahko samo ena nasproti množstvu možnih biografij v razvoju njenega sebstva, z drugimi besedami, to da smo sposobni prevzeti odgovornost za svojo 'zgodbo' vključuje tveganje, ker pomeni, da se soočimo z raznolikostjo odprtih možnosti; in močan, ker običajno vzdrži večino preobratov in pritiskov iz socialnega okolja v katerem se oseba nahaja (Giddens 1991, 54–55).

3.2 Življenjski poteki in prehodi

Posameznikovo (pre)oblikovanje osebne identitete poteka skozi njegovo biografijo, njegovo življenjsko zgodbo, ki se razvija skozi življenjski potek, ki »pomeni nekakšno potovanje posameznika skozi življenjski cikel od rojstva do smrti« (Ule in Kuhar 2003, 10). Življenjski potek je sestavljen iz zaporedja življenjskih prehodov, preko katerih bo posameznik po vsej verjetnosti v življenju bolj ali manj uspešno prehajal in si na ta način bolj ali manj uspešno utrjeval identiteto oz. konstruiral/ rekonstruiral svojo biografijo. Ti prehodi predstavljajo potencialno tveganje, saj vse spremembe prinesejo nekaj novega, dobrega ali pa vodijo v izgubo in obžalovanje. Življenjskim prehodom, ki so hkrati presečišča tveganja in priložnosti, se ne moremo izogniti - govorimo o zaključku šolanja, preselitvi od staršev, iskanju zaposlitve, ustvarjanju družine, ločitvi, bolezni, upokojitvi itn. Življenjski poteki ljudi so v tradicionalnih družbah, v času moderne potekali veliko bolj umirjeno, saj so obstajali standardi in določena pravila, ki so veljali za celotno generacijo. Prehodi so bili institucionalizirani, jasno določeni in pričakovani, vnaprej je bilo jasno, kdaj se bo določen prehod začel in kdaj končal, posameznik ni bil prepuščen samemu sebi, saj je prehajal skupaj s svojo generacijo, lahko je predvidel ovire na svoji poti. Vse to je v življenje vnašalo stabilnost in omogočalo načrtovanje prihodnosti (Ule in Kuhar 2003).

V zadnjih desetletjih pa se soočamo z velikimi spremembami v življenjskih prehodih. »Prehodi se vse bolj odmikajo od tradicionalnih normativnih pričakovanj. Vzorci teh prehodov so vse bolj pluralistični. Prehodi niso več predvidljivi, kot so bili v preteklosti, ampak morajo biti 'izpogajani' v institucijah, skozi katere gredo ljudje... Posamezniki pa oblikujejo svoje življenje kot individualne biografske projekte v neko časovno povezano krparijo« (Ule in Kuhar 2003, 19). Postmoderna doba nam je prinesla vrtoglav niz kompleksnih možnosti in izbir (pa nobenega zemljevida), zaradi katerih se vsakodnevno soočamo s tveganjem pravih odločitev - sploh ko govorimo o pomembnih izbirah, kot so npr. izbira študija, partnerja, samskosti... - zaradi česar se pogosto srečujemo z občutki negotovosti, tesnobe in dvoma. Možnost izbire, od temeljnih do vsakodnevnih stvari, nam omogoča, da poljubno oblikujemo svojo biografijo, kateri prilagajamo svojo »plastično« identiteto. Vse te izbire, ki niso le možnost ampak tudi prisila, v resnici predstavljajo, ne le odločitev *kako delovati*, ampak predvsem odločitev *kdo postati*. Govorimo o tem, da se sodobna družba sooča s procesom individualizacije, ki skozi birokracijo, potrošnjo in trg delovne sile pred posameznika postavlja nove institucionalne zahteve, prisile in oblike nadzora. »V tradicionalnih družbah je bil posameznik enostavno 'vrojen' v družbene danosti svojega življenja (npr. v socialni sloj ali v večinsko religijo). V individualizirani družbi pa mora posameznik ali posameznica storiti nekaj sam/-a, mora se dejavno truditi za to, da doseže nek družbeni položaj« (Ule in Kuhar 2003, 23). Posameznik je prisiljen, da se v boju s konkurenco dan za dnem trudi, da doseže določen družbeni položaj, ki pa kljub vloženim naporom nikoli ni zagotovljen vnaprej. »Individualizacija je prisila, vsekakor paradoksalna prisila, ki nas sili k izdelavi, samooblikovanju, samo- insceniranju tako svoje biografije kot tudi povezav in mrež, ki so na voljo posamezniku... Individualizacija zahteva in ne le dopušča aktivno sodelovanje posameznikov« (Ule 2002, 29). Zaradi vsega tega so biografije in identitete sodobnih posameznikov reflektivni projekt, postale so izbirne, negotove, ohlapne, spremenljive, nestabilne. Individualizacija nas postavlja v stanje stalne ogroženosti, nič ni gotovo, nič ni stalno, v vsakem trenutku se nam lahko tla spodmaknejo izpod nog, načrtovanje prihodnosti je praktično nemogoče, cilje si izbiramo sproti, naši življenjski poteki pa so kljub široki paleti izbir, ne glede na investicijo volje in energije, v veliki meri odvisni od sreče. (Giddens 1991; Ule 2002; Beck in Beck- Gernsheim 2002; Ule in Kuhar 2003).

3.3 Samskost nekoč in danes

Odnos do samskih ljudi v zgodovini se v različnih družbah in kulturah razlikuje. V Evropi je bila alternativa zakonskemu življenju celibat in vstop v duhovniške vrste. Ženske, ki se niso poročile, pa so bile lahko dejavne na področjih kjer žene in matere niso mogle biti, lahko so postale učiteljice, medicinske sestre, socialne delavke ipd. Samski so bili vključeni v življenje širšega sorodstva in njihovo gospodinjstvo. Na Irskem je bilo konec 19. in v začetku 20. stoletja samsko življenje cenjeno, primerno in potrebno kot odgovor na krute ekonomske družbene razmere. Odrasle samske osebe, ki so ostale v družini in pomagale, so imele visok status. Nič ni bilo nenavadnega, da so odrasli otroci odlagali poroko in ostajali v primarni družini, ravno tako so zaradi ekonomskih razlogov pozno v starost skupaj živeli bratje ali sestre (Koropeckyj- Cox 2005).

Na prehodu iz 19. v 20. stoletje se je ponekod, tudi pri nas, začel pojavljati sloj moških, ki so si izbrali samsko življenje, ker so tako s svojo uradniško plačo živeli veliko lažje, kot bi, če bi morali preživljati družino. Samsko življenje pa za njih ni pomenilo življenja brez spolnosti, saj so brez zadržkov zapeljevali samske ženske, uslužbenke v gostinstvu, prodajalke in gospodinjske pomočnice... Tudi ženske niso vse hlepele biti žene in gospodinje in so se s samskim življenjem, ki so ga zahtevali nekateri poklici, izognile 'mukam' zakona in 'suženjstvu' gospodinjenja. S samskim načinom življenja so si zagotovile določeno mero neodvisnosti. Ne ženske ne moški, ki so se odločili za tovrsten način življenja, pa niso bili družbeno sprejeti, ženske so pogosto označili za »železne« ali »stare device«, moške za »suhe veje« in egoiste. Kot smo že omenili, je bil v Sloveniji za učiteljice zapovedan celibat, če so hotele opravljati svoj poklic, se niso smele poročiti in niso smele imeti otrok. V samskost so bile prisiljene - čeprav je bila verjetno ta prisila za mnoge prostovoljna izbira - in če so se kdaj poročile, so izgubile službo, ekonomsko varnost, vsa zavarovanja. Za njihove moške kolege, učitelje, to ni veljalo, moški si je lahko sam izbral samski način življenja, ženska je bila vanj prisiljena. Šele kasneje so začeli pisati o ženskem prostovoljnem samstvu bolj liberalno, bolj naklonjeno. V reviji Vigred (št. 10, 1935, str. 355) zapišejo, da izraz »stara devica« nudi podobo: »brezzobih, suhih ženščet z naočniki, slabo oblečenih, razburljivih, prepirljivih, opravljaljivih, dolgočasnih. Danes je ta podoba nepotrebna, saj si ženske že same zagotavljajo preživetje. V prihodnosti ne bodo zato melanholične in sitne, imele bodo svojo osebnost, plemenito in živahno neodvisnost« (v Leskošek 2002, 206). V 20-ih lahko pri nas najdemo tudi nekatere izobražene in samostojne ženske, ki so se pogumno odločile za materinstvo brez

očeta, skrbele so zase in za otroka in živele neodvisno življenje kljub družbenim pritiskom. Izobražene ženske, ki so se od 19. stoletja bojevale za ženske pravice, izobraževanje in pravico do javnega delovanja oz. za emancipacijo in enakopravnost spolov, so pogosto označili kot ženske, ki zavračajo materinstvo in ženskost, še posebej tiste, ki so se oblačile ekstravagantno, se drzno vedle, kadile v javnosti... Veliko jih je bilo, ki so se požvižgale na zapoved nujnosti poroke in materinjenja, zato so samske ženske večkrat metali v isti koš z emancipirankami. V družbi je veljalo prepričanje, da naj bi bila samska ženska prisiljena zatreti svojo žensko naravo in se razviti v brezspolno bitje, ker spolnost izven zakona za njih ni bila sprejemljiva, kot je bila sprejemljiva *in* normalna za moške. Emancipirankam so očitali, da želijo to spremeniti, da se zavzemajo za svobodno spolnost izven zakona. Nasploh obstaja veliko zmede in protislovnosti v pojmovanju in kategoriziranju samskih žensk, javno mnenje in obtoževanje se »obračata po vetru«. Po eni strani so bile samske ženske pojmovane kot nespolna bitja ali možače, saj sposobnost nositi otroka in biti mati konstruira žensko kot žensko - samske ženske pa teh spolnih znakov ne kažejo in so zato podobne moškimi. Po drugi strani pa so bile pogosto označene za lahkoživke, ker: »dobra ženska je mati, domesticirana in brezspolna: slaba ženska je tista, ki ni mati, a si jo vsi želijo, ker *je* spolno privlačna« (Oakley 2000, 211).

Samske ženske »so bile odvisne od dobre volje sorodnikov. Na kmetih so postale stare tete in so imele status hišne pomočnice, varuške otrok in deklice za vse. V mestih so postale delavke pri slabo plačanih delih ali pa javne uslužbenke, zapisane celibatu ali izgubi vseh pravic iz dela« (Leskošek 2002, 265). Te so bile tarča samskih moških, javnih uslužbencev, ki so si izbrali lagoden način življenja, brez obveznosti do družine, nobenih obveznosti ali posledic pa tudi niso občutili, če so samski ženski zaplodili otroka, saj je vsa krivda 'greha' padla na njena pleča. Nekoliko boljše življenje so imele vdove, ki so lahko živele od moževe pokojnine ali naprej opravljale njegov posel. Nasploh pa je bil zakon edina možna izbira življenja, ki je ženskam omogočila, da so ubežale javnemu moraliziranju, preganjanju, obtoževanju, zasmehovanju... pa še ta je bil v 19. stoletju pri nas omogočen le premožnejšim. Zakonodajca je namreč prepovedovala poroko med moškim in žensko brez premoženja, zaradi česar so bile mnoge ženske obsojene na samsko življenje ali životarjenje v izvenzakonski skupnosti, kar je bilo ravno tako razlog za družbeno zaničevanje in obsojanje (Leskošek 2002).

Na prelomu stoletja, okrog 1900 do 1930, se je v Angliji, Nemčiji in Franciji začel pojavljati fenomen nove ženske, v Franciji imenovane *femme nouvelle*. »Nova ženska na prelomu stoletja, kakršna se je pojavljala tudi v medijih, je bila predvsem poklicno dejavna ali

študiozna: tu so bile neporočene izobraženke, plesalke in igralko, kolesarke in športnice. V svojih življenjskih načrtih in javnih nastopih so utelešale nove možnosti« (Bock 2004, 279). Medijska podoba ekstravagantne, samostojne ženske s kratkimi lasmi in kratkim krilom ter deško postavo je že takrat močno vplivala na mlade študentke, izobraženke in umetnice, ki so bile zadržane do zakonskega življenja in družine, razvijale so nova merila zasebnega življenja, partnerstva, spolnosti in dela. Tako imenovana nova ženska je udarila na moško samozavest, kar se je kaj kmalu začelo odražati v političnih posledicah, obdobje so razglasili za dekadentno in se nanj odzvali z močnim antifeminizmom (Bock 2004).

Favoriziranje zakonske zveze in družine postaja vedno močnejše v času ekonomskega razcveta, po drugi svetovni vojni, in je sredi stoletja doseglo svoj vrh. V času hladne vojne sta se zakon in družina smatrala kot edina prava pot do osebne sreče, na samske in osebe brez otrok so gledali s pomilovanjem in sumničavostjo (Koropecjy- Cox 2005).

Družbena manjvrednost samskih žensk in moških ter parov brez otrok se kaže tudi v davčnih oz. družinskih politikah v Evropi. V Franciji so leta 1932 sprejeli zakon o družinskih dokladah, katerega načelo je bilo distributivna pravičnost, kar je pomenilo, da so del dohodka ljudi brez otrok prenesli na tiste z otroki. Leta 1933 so podobne zakone sprejeli tudi v Italiji, Španiji in na Švedskem, večina denarja je šla patriarhalnim družinam, samske matere so dodatek dobile samo v primeru, da je bil oče znan in neporočen. Kasneje so z davčnimi reformami davek na dohodek za ljudi brez otrok še zvišali, glavi družine pa odobrili še dodatne olajšave za ženo in otroke (Bock 2004, 286–294). Ne samo na ideološki, temveč tudi na pravno formalni ravni se je skušalo utrditi klasično nuklearno družino kot edino pravo obliko bivanja, zakon oz. ustanovitev gospodinjstva in rojevanje so bili s strani države nagrajevani, samskost tako rekoč kaznovana. S podobnimi idejami in pobudami se srečamo tudi dobrih sedemdeset let kasneje. Časnik Delo (V bodoče davek na samsko življenje?, 2005) piše o predlogu takratnega člana vladnega strateškega sveta Iva Boscarola, da je potrebno namesto davka na plače obdavčiti samsko življenje ljudi brez otrok od 25. do 50. leta. Predlog utemeljuje z nižjimi življenjskimi stroški, ki jih ima ta skupina ljudi in lagodnim življenjem, ki ga uživa. Poleg naj ne bi proizvajali nove delovne sile, ki bo kasneje prispevala v pokojninsko blagajno. Na tovrstne pobude lahko odgovorimo s pogledom z drugega zornega kota - danes »novih ljudi« ne potrebujemo več, ker je človeštvo na začetku 21. stoletja soočeno z neobvladljivo eksplozijo prebivalstva in ekološko krizo, kot jo je že leta 1979 napovedala Socialdemokratska stranka Nemčije (SDP). Lahko bi razmišljali tudi v smeri, kot jo je predlagala SDP - da je imeti otroka v teh časih prenaseljenosti Zemlje *privilegij*. In če

uživaš ta privilegij, seveda nisi upravičen do državne podpore in davčnih olajšav, do denarja, ki ga družine dobijo oz. bi dobile od obdavčitve samskih in tistih, ki otrok nimajo. Otrok je po njihovem osebnemu luksuzu, ki bi moral biti privatno financiran in starši naj zato ne bi obremenjevali sodržavljanov (Heinsohn in Steiger 1993, 300).

S slabljenjem moči institucij, ki narekujejo »edini pravilen« življenjski slog, z osvoboditvijo žensk »izza štedilnika«, z razvojem drugačnih družinskih oblik in partnerskih zvez ter s pojavom individualizacije, je samsko življenje v postmoderni postalo eno izmed, ne samo sprejemljivih, ampak tudi hitro naraščajočih oblik življenjskega stila.

Od 19. do 20. stoletja je bilo število porok v porastu, od 20. do 21. stoletja pa je vse več ločitev, število porok upada. Povečuje se število samskih mater (v manjši meri tudi samskih očetov), število izven zakonskih skupnosti in samskih gospodinjstev (Bock 2004, 389). Leta 2007 je bilo v ZDA samskih kar 41 % žensk starih od 25 do 29 let in 24 % starih od 30 do 34 (Sharp in Ganong 2011, 958). V Nemčiji naj bi bilo danes samskih gospodinjstev več kot 35 %, v mestih več kot polovica. Med njimi naj bi bila polovica mladih izobražencev, ostali naj bi bili starejši ljudje in vdove (Beck in Beck-Gernsheim 1999, 15–16). Po podatkih Statističnega urada RS se je v Sloveniji od leta 2002 do leta 2011 najbolj povečalo število enočlanskih gospodinjstev (iz 150.000 na 266.000). Število moških in žensk, ki živijo sami je skoraj enako, močno pa se razlikujejo po starostni strukturi. Poleg tega se povečuje tudi število enostarševskih družin, ki predstavljajo že četrtno vseh družin v Sloveniji. Glede na zakonski stan pa je bilo leta 2011 38,8 % prebivalcev starih 15 ali več let samskih; 46,6 % poročenih; 8,3 % ovdovelih in 6,4 % razvezanih (Statistični urad RS, 2011).

Svet se je torej v zadnjih desetletjih temeljito spremenil in podatki nam kažejo, da je vse več razvez, enostarševskih družin, kohabitacij in neporočenih oz. samskih ljudi. Skupnosti in družine v katerih živijo ljudje danes, se izmikajo enotni definiciji.

Celo definicija samskosti je postala problematična: ali samski ljudje res živijo sami? Nekateri od tistih, ki se štejejo za samske, živijo v skupnem gospodinjstvu s prijateljem/-ico, starši; ali pa imajo stabilno partnerstvo, ne da si delijo gospodinjstvo. V novih oblikah sodobnega, predvsem urbanega življenja samski status ne pomeni nujno odsotnost drugega, ampak samo to, da si dva človeka nista izbrala oblike zakonskega življenja in da raje živita občasno skupaj in obenem narazen (Ule in Kuhar 2003, 50).

Poudariti je potrebno, da v enotno kategorijo »samski« spadajo zelo različne skupine ljudi: tako imenovani večno samski, ki niso nikoli imeli trajne romantične zveze; občasno samski,

ki so samski med razmerji; samski, ki ne želijo biti samski in iščejo partnerja; samski, ki ne potrebujejo in ne iščejo partnerja; samski, ki so bili nekoč poročeni; ovdoveli; samski, ki imajo otroke izven zakona; samski, ki imajo otoka z bivšim zakonskim partnerjem; samski brez otrok; samski zaradi fizičnih, psiholoških ali ekonomskih razlogov itn.

4 PODOBE IN ODNOS DO SAMSKIH

Družbena percepcija samskih v sodobnih družbah in odnos do samskih sta vse prej kot »rožnata«, saj so samski kljub vsem družbenim spremembam še vedno podvrženi različnim, bolj ali manj prikritim oblikam stigmatizacije in marginalizacije. Čeprav število samskih ljudi v svetu narašča, pa se ti še vedno srečujejo s prevladujočo družbeno ideologijo poveličevanja zakonske zveze in družinskega življenja, kar pušča posledice v razvoju njihove osebne identitete in pri sprejemanju samskega načina življenja. Še posebej so na udaru samske ženske zaradi svoje predispozicije biti mati, kar povzroča, da pod vplivom vseh teh pritiskov razvijejo izjemno ambivalenten odnos do svojega statusa. Mediji, kot močna družbena sila, pa k temu dojemanju samo še pripomorejo, saj so predstavitve samskih v medijih ravno tako ambivalentne, klasicistične in stereotipne.

4.1 Stigmatizacija samskih – singlizem

Kljub širjenju samskega stila življenja, diskriminacija in stereotipizacija samskih ostaja, čeprav je pogosto neprepoznana, neimenovana in prikrita ali celo nezavedna. Področje samskosti obsežno raziskuje sociologinja Bella DePaulo (2011), ki na podlagi rezultatov trdi, da so samski diskriminirani in stigmatizirani na delovnem mestu, v medijih, v oglaševanju, religiji, (psevdo)znanostih, na univerzah, v pravu in politiki ter tudi v vsakdanjem življenju. Samski v primerjavi s poročenimi še vedno doživljajo nepravilno obravnavanje s strani družine, prijateljev, znancev, zaposlenih v gostinstvu, imajo več težav pri iskanju zaposlitve ali napredovanjem, najemom ali nakupom stanovanja, pridobitvijo bančnega kredita ipd. (Byrne in Carr 2005). Vse to DePaulova (2006, 2) poimenuje z eno besedo - singlizem (ang. *singlism*), kar se pogosto napačno razlaga kot pojem, ki označuje samski stan oz. neporočene

osebe in osebe brez resnega, stalnega partnerja. Singlizem je stereotipizacija, stigmatizacija, marginalizacija ali diskriminacija samskih, lahko ga opazimo vsepovsod, pogosto pa ostane neopažen oz. neprepoznan zato, ker negativno, nepravično vedenje do samskih težko direktno in nedvoumno povežemo z njihovim statusom. Singlizem je tesno povezan s povečevanjem zakona in partnerstva, kar DePaulova (*ibid.*, 10) poimenuje matrimanija (ang. *matrimania*). Kot smo govorili že v poglavju o oblikovanju identitete, osebno identiteto ustvarjamo na presečišču samopodobe in javne podobe (Jenkins 1996). Ko se *navidezna socialna identiteta* posameznika, ki jo ustvarja skozi interakcije (pogosto bežne, površne) z drugimi ne ujema s kategorijami, ki jim dejansko pripada in lastnostmi, ki jih dejansko ima - z njegovo *dejansko socialno identiteto*, ga lahko drugi dojamemo kot pomanjkljivega, nepopolnega, kar pomeni, da ga stigmatiziramo. »Upoštevati je treba tudi, da niso sporne vse nezaželene lastnosti, temveč samo tiste, ki so neskladne z našim stereotipom o tem, kakšen bi moral biti dani tip posameznika... Stigma je torej v resnici posebna vrsta razmerja med lastnostjo in stereotipom...« (Goffman 2008, 12–13). Na področju samskosti pomeni to razkol med neporočenostjo, samskostjo in stereotipnim pojmovanjem zakonskega življenja kot edinega normalnega življenjskega sloga odraslega človeka. Na splošno razlikujemo tri vrste stigme: prve so fizične pomanjkljivosti, vidne na prvi pogled; druge so značajске slabosti na katere sklepamo na podlagi znanih dejstev, kot so kriminalna preteklost, duševne težave, brezposelnost, homoseksualnost... in kamor lahko uvrstimo tudi samskost; ter tretja vrsta, kot so skupinske stigme na podlagi vere, rase, narodnosti... Stigmatizirana oseba ima torej v naših očeh nezaželene lastnosti, je nezaželeno drugačna in odstopa od naših pričakovanj; od lastnosti, dejanj, oseb, ki jih pojmujejo za normalne. »Seveda že v osnovi ne verjamemo, da je oseba s stigmo čisto pravi človek. Ker izhajamo iz te domneve, jo na različne načine diskriminiramo, s čimer učinkovito zmanjšujemo njene življenjske možnosti, čeprav se tega pogosto ne zavedamo. Ustvarjamo teorijo stigme, ideologijo, s katero si pojasnujemo njeno manjvrednost in dokazujemo, da je takšna oseba nevarna« (Goffman 2008, 14).

Glede na to, da danes npr. Američani preživijo več let odraslega življenja samski kot poročeni (Sharp in Ganong 2011), bi lahko sklepali, da je stigma samskosti minimalna ali celo, da ne obstaja več. Vendar temu ni tako, singlizem kaže na trdoživo ideologijo zakona in družine, ki pronica v vse pore družbe, se kaže v splošni miselnosti ljudi, interakcijah, medijih, pravu, socialnih in davčnih politikah, ki dajejo prednost parom pred samskimi ljudmi. Ideologija zakona in družine nekritično predpostavlja, da je zakon tisto, kar si popolnoma vsak, brez izjeme, želi in od življenja pričakuje; predpostavlja, da je romantično, seksualno partnerstvo

edina možnost za oblikovanje intimnih odnosov in da so tisti, ki imajo partnerja, avtomatično bolj srečni, prilagojeni, bolj izpolnjeni kot tisti, ki ga nimajo. Še posebej so na udaru ženske, saj v primerjavi z moškimi zaradi samskega stila življenja doživljajo še večje pritiske (DePaulo in Morris 2005a). Stigma oz. singlizem, ki ga samski doživljajo, je v veliki meri odvisen tudi od njihovih let. V določenih življenjskih obdobjih je biti samski bolj sprejemljivo, kot v drugih. Največje pritiske doživljajo ženske v poznih dvajsetih in zgodnjih tridesetih letih, ko se izteka njihova biološka ura in obstaja nevarnost, da ostanejo brez otrok. Samski, mlajši od 25 let so relativno družbeno sprejemljivi, največjo stigmo doživljajo ženske med 25. in 35. letom, negativni stereotipi se okoli 40. leta v primerjavi s 25. letom povečajo (White in drugi v Sharp in Ganong 2011, 958). Raziskave iz zadnjih dvajsetih let kažejo, da so samski ljudje v primerjavi s poročenimi pojmovani kot manj priljubljeni, manj fizično privlačni, osamljeni in sramežljivi. Ženske naj bi bile označene kot »stare device«, nevrotičarke, seksualno nepotešene in zato nevarne poročenim moškim (Faludi v Koropecy- Cox 2005), moški pa playboyi, samozaverovani egoisti, nezreli mamini sinki, ekscentriki ipd. (Koropecy- Cox 2005).

DePaulova (2006, 150–168) pravi, da se na prvi pogled sicer zdi, da je samski stil življenja bolj sprejemljiv za moške. Moškim nihče ne očita, da jim pehanje po karierni lestvici ne bo prineslo ljubezni, nihče jih ne opominja, da jim tiktaka biološka ura, ni jim treba izbirati med kariero in otroci, pa vendar je podoba samskega moškega vse prej kot brezmadežna. Ravno tako je zasmehovan, vendar zaradi drugačnih razlogov kot ženska. Samski moški naj bi bil neodgovoren, nemaren, njegovo življenje je kaotično, brez smisla, nevaren je za volanom, kadilec, prekomeren pivec in nagnjen k nezdravemu načinu prehranjevanja. Karikatura samca je slika, bodisi površnega, neukročenega nemarneža bodisi brezhrbteničnega, mehkužnega maminega sinka. Samski moški naj bi bili bolj nagnjeni k kriminalnim dejanjem, od najhujših kot sta umor in posilstvo, do ropov ter zasvojenosti z alkoholom in drogami. Obstaja prepričanje, da so serijski morilci po definiciji samski, čeprav realnost pogosto kaže drugačno sliko. Evolucijski psihologi menijo, da je samski moški nagnjen k nasilju, umiri in udomači ga lahko le zakon. Robert Wright (v DePaulo 2006, 162) meni, da so samski moški potencialni morilci, ker se morajo boriti za prenos svojih genov. Vse kar si moški želi, je plodna ženska, s pomočjo katere lahko prenese svoje gene v prihodnost. Poročen moški naj bi imel zagotovljeno priložnost živeti naprej v svojih potomcih, samski pa mora za to priložnost ubijati, po Wrightu, dobesedno. Trdi, da obstaja trikrat večja verjetnost, da bo samski moški med 24. in 35. letom ubil drugega moškega, kot bi to storil poročen moški istih let.

Samski naj bi bili sami krivi za svoj »nesrečni« status, saj naj bi posedovali, kot je rekel že Goffman (2008), značajske slabosti, kot so nezrelost, promiskuitetnost, izbirčnost, egocentričnost ipd. (tudi Krueger in drugi 2005, 85). Samski naj bi bili depresivni in osamljeni, zavidajo parom in njihova edina in največja želja je partner, imajo veliko problemov sami s sabo oz. veliko »prtljage«, niso tako čustveno zreli kot poročeni ljudje, so sebični, so morda homoseksualni, skratka, ker so brez partnerja, nimajo nikogar, praktično nimajo življenja (DePaulo 2006, 2). V procesu singlizma in stereotipizacije samskih so ti pojmovani kot monolitna skupina, pa čeprav gre v resnici za zelo heterogeno skupino ljudi - pod skupno nalepko »samski« najdemo večno samske, ločene, samske, ki se želijo nekoč poročiti, homoseksualce, ki se ne smejo poročiti, samske brez intimnih partnerjev, samske z občasnimi partnerji, ki se pojmujejo kot samski, ovdovele itn. Singlizem je zelo subtilen, prikrit proces, ki ga niti samski sami pogosto ne zaznajo. Zaradi heterogenosti skupine se ne identificirajo s splošno populacijo samskih in se zato ne zavedajo, da jih družba obravnava nepravilno, neprimerno ali neprijazno ravno zaradi njihovega statusa (Koropecy- Cox 2005). Samske osebe, ki so s strani drugih dojete negativno, lahko te predstave vpletejo v svojo osebno identiteto, kar povzroča negativno samopodobo, sram, nizko samozavest, depresijo ipd. Clementsova (1998) govori o tem, da problem nastane, ko se samski začnejo dojemati kot žrtev, kar potrjuje stigmatizacijo, in predlaga, da se morajo predsodkom glasno upreti. Če jim je ob tem neprijetno, je to morda zato, ker so »napade« in kritike tako ponotranjili, da jih imajo za nekaj samo po sebi umevnega. Dojemanje singlizma je odvisno tudi od konteksta oz. individualnih razlik med samskimi osebami. Tisti, ki se s samskostjo ne identificirajo oz. jim samski status ni centralna točka samo- vrednotenja, siglizma verjetno ne bodo zaznali, še posebej, če so situacije v katerih se srečujejo s predsodki nejasne, dvoumne (Kaiser in Kashy 2005).

Nekateri raziskovalci oporekajo temu, da singlizem obstaja in poudarjajo, da težko govorimo o stigmatizaciji in diskriminaciji samskih v primerjavi z nekaterimi drugimi skupinami (npr. rasna diskriminacija, homoseksualnost ipd.) (glej Commentaries on: Singles in Society and in Science, 2005). Že res, da so samski v primerjavi z nekaterimi skupinami ljudi diskriminirani bolj subtilno oz. prikrito, kar pa ne pomeni, da singlizma ni. Lahko ga vidimo vsepovsod: v trgovinah so družinski paketi hrane cenejši kot porcija za enega; pari ali družine imajo popust v turističnih agencijah, samski za počitnice plačajo več (s tem, da pogosto dobijo najslabšo sobo); v restavraciji eno osebo posadijo za najslabšo mizo; fitnes klubi ipd. parom ponujajo popust, samski plačajo polno ceno; razni birokratski obrazci popolnoma nepotrebno

povprašujejo po zakonskem stanu; ženske revije se ukvarjajo predvsem s tem, kako najti in obdržati moškega... in še bi lahko naštevali. Poleg tega so samski stigmatizirani tudi na institucionalni ravni. V ZDA imajo samski moški nižjo plačo kot poročeni, poročeni na delovnem mestu dobijo ugodnosti in popuste za zdravstveno zavarovanje partnerja, samski ne dobijo nič (DePaulo in Morris 2005b, 144–145). DePaulova in Morrisova (*ibid.*) se sprašujeta, do katere stopnje bodo negativne izkušnje samskih morale pripeljati, da bodo sociologi singlizem vzeli resno? Ali povedano drugače, kako dolgo bi poročeni prenašali neprijetnosti in kako dolgo bi trajalo, da bi jih znanstveniki označili za stigmatizirane, če bi npr. vsakič, ko se poročijo, morali kupiti drago darilo samskim; ko bi omenili, da so poročeni, bi ljudje zmajali z glavo in jih pokroviteljsko potrepeljali po rami, češ, naj ne skrbijo, saj bo prišla tudi na njih vrsta za ločitev; če bi bili za enako delo manj plačani kot samski; če bi bilo vsepovsod polno popustov za samske, poročeni pa bi plačevali polno ceno in *seveda*, če bi se vsem zdelo, da z naštetim ni nič narobe? Kakorkoli obračamo, dejstvo ostaja, da obstajata dva ločena politična, kulturna in znanstvena diskurza. Diskurz o zakonski zvezi je pogosto poln spoštovanja in hvale, diskurz o samskosti je daleč od tega.

4.2 Zakaj ideologija zakona in družine trmasto vztraja v glavah ljudi?

Zakaj kljub demografskim in velikim družbenim spremembam, ki ustvarjajo zgodovinske in družbene pogoje za srečno, izpolnjeno življenje samskih, kulturne vrednote in predpisani načini vedenja še vedno slepo vztrajajo v ohranjanju ideologije zakona in družine kot edine prave? Ogburn (v Byrne in Carr 2005, 87) predpostavlja, da hitre družbene spremembe lahko povzročijo tako imenovan *cultural lag*, oz. kulturni zamik, za katerega je značilno, da se en del kulture ali družbe spremeni hitreje od drugega. Zdi se, da so ravno samski ljudje ujeti v ta zamik ali prelom v času - med spremembo družbenih pogojev, ko makro socialne spremembe omogočajo in vzpodbujajo samsko življenje; ter med počasi spreminjajoče se kulturno družbene ideale, ki še vedno povzdigujejo zakon in nuklearno družino kot idealno stanje. Demografske raziskave zadnjih treh desetletij v ZDA kažejo, ne samo to, da se vedno manj ljudi poroča in vedno več ljudi ločuje, večja se tudi delež odraslih, ki ostajajo samski do 30-ih, 40-ih in celo 50-ih let (Byrne in Carr 2005, 87). Eden od razlogov za to je gotovo razvoj reproduktivnih tehnologij: nadomestno materinstvo, oploditev z biomedicinsko pomočjo (OBMP), genske raziskave, kloniranje in genski inženiring, ki samskim ženskam ali homoseksualno usmerjenim omogočajo rojstvo otroka izven tradicionalne heteroseksualne

zveze ali zakona (seveda ne v Sloveniji, kjer zakon prepoveduje oploditev samske ženske z BMP, ker naj bi bil to, po besedah prof. dr. Bojane Pinter, vodje darovalskih postopkov na Ginekološki kliniki v Ljubljani, strokovno- medicinsko in medicinsko- etično nesprejemljiv postopek! (med.over.net., 2004)).

Temelji tradicionalnega zakona se razkrajajo že več kot štiri desetletja tudi zato, ker spolne vloge v družbi, doma in na delovnem mestu postajajo vedno bolj nejasne in prepletene, kar pomeni, da moški ali ženska ne potrebujeta več nujno partnerja, ki bi prevzel značilno instrumentalno zakonsko vlogo določenega spola. Predvsem ženskam se je v tem času odprlo ogromno možnosti na področju izobraževanja in zaposlovanja, zato je ekonomski razlog za poroko zanje v precejšnji meri izgubil smisel. Ženske ne potrebujejo več hranitelja družine, moški pa so danes pripravljeni sami prevzeti nase gospodinjstva opravila in skrb za otroke, zato ne potrebujejo več gospodinje. Kljub temu, da se funkcionalna plat zakona zmanjšuje, v glavah večine ljudi še vedno vztraja ideja, da je zakon najbolj zaželena oblika vseh odnosov, najpomembnejša za zadovoljitev posameznikovih potreb po intimnosti, ljubezni in toplini (Bourdieu 1996). Zakaj so vsi ostali emocionalni odnosi - z brati, sestrami, starši, prijatelji, sodelavci, ljubimci... pojmovani kot drugorazredni oz. začasni, odnosi, ki se bodo prekinili oz. »ohladili« takoj, ko bo posameznik stopil v zakonsko zvezo? Zakaj se tudi samski, ki imajo zadovoljujoče in osrečujoče odnose izven zakona, dojemajo kot manj srečne, manj spoštovane in manj upošteevane od svojih poročenih vrstnikov?

Byrnova in Carrova (2005, 88–89) govorita o treh razlogih, zaradi katerih ideologija zakona in družine tako počasi zamira. Prvi razlog vidita v tem, da sta zakon in nuklearna družina tako trdno usidrana v zavest, da ju od rojstva jemljemo kot samoumevno, kot normo in zaradi tega ne opazimo dejstva, da je zakon v resnici, ne samo *privilegij*, ki prinaša ljudem mnogo ugodnosti (ekonomske, kulturne, statusne), temveč tudi *privilegirane* (homoseksualci se v večini držav ne smejo poročiti, ekonomsko ogroženi se ne morejo...). Drugi vzrok za vztrajanje zakona kot kulturne vrednote je, da večina ljudi, tako laikov kot strokovnjakov, ignorira, napačno interpretira in zmanjšuje težo podatkov, ki kažejo na problematične vidike tradicionalnega zakona, zaradi česar se ustvarja vtis, da je institucija zakona neproblematična - problematični pa so ljudje, ki imajo s to institucijo težave, ki se ločijo ali odločijo, da ostanejo samski. To so tisti, na katere se pokaže s prstom in se jih označi kot težavne, patološke, problematične. Vsakršna kritika zakona je na splošno pojmovana kot posameznikov osebni problem in nikakor ne kot širši družbeni problem. V sodobnih kapitalističnih družbah se problemi družbe pogosto in vedno bolj prelagajo na posameznika,

kar ima v primeru zakonske zveze tudi konkretne posledice - idealiziranje zakona takšnega kot je onemogoča spremembe, za probleme, kot so nasilje, zlorabe in ločitve pa je kriv posameznik. In tretjič, ravno zaradi idealiziranja zakona so samski videni kot žrtve, prisiljeni v mizerno življenje brez ljubezni, namesto da bi bili pojmovani kot močni posamezniki, ki so sposobni oblikovati in vzdrževati osebne odnose, ki izpolnjujejo njihove potrebe in življenjske prioritete. Byrnova in Carrova (*ibid.*) menita, da ravno politiki, znanstveniki, sociologi in raziskovalci na področju pojmovanja samskosti delajo veliko škodo, saj k raziskavam pogosto pristopajo pristransko, samskim vnaprej pripisujejo osebne in psihične težave, nagnjenost k depresiji ipd., zvezni programi v ZDA pa zakon predpisujejo kot zdravilo za večino socialnih, ekonomskih in psiholoških težav samskih.

4.3 Vpliv singlizma in prevladujoče ideologije zakona/ družine na osebno identiteto samskih žensk

Privilegiranje zakonske in partnerske zveze vsekakor prispeva k marginalizaciji samskih, predvsem samskih žensk. Čeprav mnoge raziskave kažejo, da samske ženske živijo bolj zadovoljujoča in polna življenja kot samski moški (DePaulo 2006, 166), morajo bolj kot oni svojo samskost ves čas zagovarjati in jo opravičevati. Nihče (z zaskrbljenim tonom glasu) ne vpraša poročene ženske, kako to, da se je poročila - medtem ko se s tovrstnimi vprašanji, glede svoje samskosti, ženska, ki živi sama, srečuje ves čas. Od samske ženske se pričakuje, da ima razlago, pojasnilo oz. *opravičilo* za svoje »stanje«, še najboljše takò, ki govori o nesrečnih okoliščinah, izgubljenih priložnostih in njeni osebni krivdi, zaradi katere ni uspela zadržati moškega. Kljub temu, da so raziskave na tem področju zelo pomanjkljive, znanstveniki pogosto samskost pojmujejo, če že ne več kot patologijo, pa še vedno kot posledico osebnega, disfunkcionalnega deficita. Samskim ženskam vse prevečkrat predpisujejo probleme na področju zmožnosti vzpostavljanja intimnosti. Patriarhalne teorije govorijo o tem, da naj bi ženske svojo ženskost in identiteto vzpostavljale skozi partnerski odnos, če odnosa ni, izgubijo sebe (Reynolds in Wetherell 2003).

Učinke družbenih ideologij na zasebno življenje in oblikovanje osebne identitete je težko natančno izmeriti. Anne Byrne (2003) predpostavlja, da identiteto oblikuje socialna interakcija z drugimi. Identiteta je, kot že rečeno, presečišče osebne in socialne identitete, povezana z izmuzljivim konceptom sebstva. Drži, da v današnji postmoderni dobi lahko hipotetično izbiramo med široko paleto možnih identitet, gradimo svoje biografije, izbiramo

življenjske poteke, se definiramo in na novo re- definiramo, kar pa v resničnem življenju ne pomeni, da ne bomo naleteli na družbene pritiske kakor hitro stopimo izven okvirov prevladujočih ideologij. Zaradi reflektivnega preobrata na področju razumevanja posameznikove identitete, ta ni več dojet kot subjekt, ki mora izpolnjevati zahteve svoje vnaprej določene socialne identitete, temveč postane v prvi vrsti dojet kot subjekt, ki je sam postavljen pred nalogo, da si tovrstno identiteto šele izoblikuje (Bauman 1998; Adkins 2002; Giddens 2005). Ta preobrat v razumevanju oblikovanja identitete, ki ni samo konceptualen, ampak kaže odslkavo realnih družbenih sprememb, v marsičem pojasni nenavadno dejstvo, da se samske ženske kljub vse manjšim neposrednim pritiskom še vedno pretežno dojemajo kot družbeno nesprejete. Prehod od izpolnjevanja zahtev socialne identitete k zahtevi po njenemu samo- izoblikovanju sicer res implicira bolj avtonomno vlogo posameznika, nikakor pa ne pomeni, da se s tem prehodom tudi zmanjšata vpliv družbenega okolja in potreba po družbeni legitimizaciji posameznikove identitete. Vloga družbe se ne zmanjša, prej obratno, zamenjajo se glavni »akterji«. Pri izgradnji posameznikove identitete se nasploh zmanjšuje vpliv institucij (družine, cerkve, države), ki bi se nanj naslavliale neposredno, v obliki jasnih zahtev, odobravanj in neodobravanj določenih oblik vedenja, obenem pa se povečuje vpliv družbenih dejavnikov, ki na posameznika vplivajo posredno in bolj subtilno, bodisi kot elementi, ki jih posameznik lahko vtke v biografijo na podlagi katere gradi svojo osebno identiteto bodisi kot faktorji odločanja o družbeni sprejemljivosti te identitete. Na ta način se bistveno poveča vpliv vsesplošnih ideologij medijev, medijskih zgledov, službenega okolja, kriterijev zaposljivosti, popularne kulture, romanov, televizijskih serij, širše okolice, virtualnih skupnosti...

Mnoge raziskave (v Byrne 2003) o samskih ženskah predstavljajo samskost kot deviantno identiteto v primerjavi z zakonsko zvezo, a istočasno govorijo o tem, da so ženske lahko zadovoljne s svojim samskim načinom življenja. Samskost ženske dojemajo ambivalentno, odvisno od njihove samo- percepcije in tega, kako jih vidijo in obravnavajo drugi. Socialne identitete samskih žensk se vrtijo okoli stereotipov sebičnosti, izbirčnosti, sovraštva do moških, osebnostnih pomanjkljivosti... dojete so kot drugorazredne, nevidne, manj vredne od poročenih. Izkušnja sebstva samske ženske v interakcijah z drugimi pogosto nakazuje, da se ženskost še vedno tesno povezuje z zakonom, materinstvom in heteroseksualnostjo. Osebna identiteta samskih žensk je ves čas pod drobnogledom, nadzorom in podvržena sankcijam. Ženske morajo pogosto imeti cel nabor zgodb za različne socialne situacije, s katerimi lahko pojasnijo in *opravičijo* razloge za svojo samskost. Uporaba zgodb, skupaj z drugimi strategijami, ženski sicer pomaga zmanjšati stigmo in uspešno prestati interakcije z drugimi,

vendar spodkopava njeno osebno identiteto. V kolikšni meri, je odvisno od njenega zavedanja lastne vrednosti oz. samozavedanja - kar pomeni, biti zavestna svojega sebe, zavedanja svojih zmožnosti in omejitev, svojih potencialov, svoje osebnosti. Samozavedanje pomeni, da se zavedamo kdo smo, da smo sposobni svoje sebstvo ubesediti in komunicirati z drugimi. Samske karieristke so pogosto bolj samozavestne in bolj samozadostne, s trdnejšim občutkom sebstva. Uživajo v razvijanju samih sebe, skrbijo za telo in duhovno rast ter se izogibajo odnosom, ki spodkopavajo njihovo samsko osebno identiteto. Pogosto to identiteto potrjujejo s tesnimi odnosi s primarno družino, brati, sestrami, sorodniki. Ne glede na to pa samske ženske čutijo, da jih drugi zaradi samskosti gledajo drugače, da so pojmovane kot manjvredne, da niso sprejete, da so »outsiderke«, kar bolj ali manj vpliva na njihov lasten pogled nase. Kljub bolj ali manj subtilnim pritiskom pa raziskave kažejo, da osebne identitete samske ženske pogosto ne vzpostavljajo skozi odnose z drugimi kot žena, mati ali hči - ampak jo definirajo skozi *izbrane* odnose z drugimi. To kaže na preobrat v pojmovanju ženskosti, preobrat od pasivnega, odvisnega, domesticiranega, neindividualiziranega subjekta z malo ali nič moči nad svojim življenjem, k subjektu, ki aktivno, avtonomno prevzema kontrolo, s tem, da v skladu s svojimi vrednotami, še vedno ostaja povezan z drugimi. Ko se samskost začne uporabljati kot samodefincija, obstaja možnost, da se socialna identiteta samskih žensk začne spreminjati (Byrne 2003).

4.4 Ambivalenten pogled samskih žensk na svoj samski status

Mnogo novejših empiričnih raziskav kaže, da je odnos večine samskih žensk do njihovega samskega statusa ambivalenten. Jill Reynolds je s sodelavci na podlagi obsežnih intervjujev s tridesetimi samskimi ženskami, starimi med 29 in 60 let, različnih poklicnih profilov, pokazala, da nobena izmed žensk s katerimi je opravila pogovor ni bila zmožna podati povsem enoznačnega odgovora na vprašanje, ali je njen samski status dejansko rezultat njene avtonomne odločitve ali pa naključne življenjske usode (Reynolds in drugi 2007). Ista raziskava razkriva tudi, da večina intervjuvanih žensk občuti vsaj določeno stopnjo obžalovanja, pa tudi krivde zaradi svojega statusa. Tovrstni izsledki so seveda lahko voda na mlin konservativnim teorijam, ki na podlagi negativne samo- percepcije samskih žensk trdijo, da ženske vendarle lahko najdejo osebnostno izpolnitev samo v okviru tradicionalnih zvez in rojevanju otrok, pri čemer se v veliki meri sklicujejo prav na sicer nesporno dejstvo, da samske ženske niso več izpostavljene oblikam stigmatizacije, kakršnim so bile izpostavljene v

preteklosti. Drugače rečeno, ker samske ženske niso več podvržene neposrednemu pritisku, naj bi to dokazovalo, da je njihova negativna samo-percepcija dejansko izraz njihove »neizpoljenosti«. V resnici pa gre za to, da je negativna oz. ambivalentna samo-percepcija samskih žensk še vedno v veliki meri rezultat zunanjih družbenih pritiskov, ki pa so bistveno drugačni, bolj indirektni in skriti od pritiskov, ki so jih samske ženske doživljale v preteklosti. Raziskava (Reynolds in Wetherell 2003) je pokazala, da imajo samske ženske svoj status pogosto za sramoto, za osebni deficit zaradi katerega doživljajo socialno izključenost; ali pa ga, nasprotno, idealizirajo in samskost vidijo kot neodvisnost, možnost avtonomne izbire ter kot priložnost za samouresničitev in uspeh. Dva nasprotujoča si pola, pa vendarle je večina intervjuvanih žensk padla v obe skupini in svojo samskost istočasno zagovarjala z vsemi naštetimi kriteriji. Analiza njihovega diskurza je pokazala, da so se večinoma *istočasno* počutile »močne in neodvisne«, »zaničevanja vredne in problematične«, »izpoljene in diskriminirane« - vse obenem. Vprašanje, ki se poraja je, kako zgraditi stabilno osebno identiteto ob tako raznolikih izkušnjah in doživljanjih, ki spremljajo samski način življenja? Giddens (2005) predpostavlja, da mora biti za uspešen refleksivni projekt sebe narativnost tega manj vpletena v tradicionalne strukture. Vendar pa rezultati raziskave Reynoldsove in drugih (2007) razkrivajo kompleksnost vpliva nasprotujočih si kulturnih impulzov na izgradnjo osebne identitete. Medtem ko samske ženske danes živijo v družbi, ki jim dopušča ali celo spodbuja, da so aktivne, močne in samostojne, po drugi strani še vedno prevladuje tradicionalistični družbeni diskurz o ženskah, ki naj bi si vse želele partnerskega odnosa in samo čakajo na pravega moškega. Samske ženske so v precepu, kako definirati svojo samskost. Če je samskost avtonomna izbira, s tem nakažejo, da jim ni do 'ekskluzivnega' partnerstva, ali da jim partnerski odnos pač ni osrednja točka v življenju. Na ta način zavzamejo pozicijo moči. Če pa je njihova samskost stvar naključja in priznajo, da si moškega želijo kljub temu, da so srečno samske, same sebi nasprotujejo. Naključje, ki je pripeljalo do samskega življenja, jim odvzame moč in odgovornost za svoje življenje, jih postavi v vlogo žrtve, saj jim družba pripiše krivdo za samskost, ravno tako pa se postavi vprašanje, ali so res zadovoljne - če pa si vendar želijo partnerstva. Ženske v raziskavi, ki so priznale, da si partnerstva želijo, so zraven vedno ponudile neko vrsto opravičila. Danes samske ženske utirajo pot drugačnim intimnim odnosom in razvijajo nove načine uvrščanja sebe v svoje biografije (*ibid.*). Družbena ambivalenca do samskosti otežuje ženskam, da bi odkrito prepoznale prednosti in slabosti samskega življenja (pretežno ga vidijo črno-belo, ga idealizirajo ali pa sovražijo), zato imajo za zagovor svojega »stanja« pogosto pripravljene dve verziji: zasebno in javno (Schwartzberg v Lewis 1998). Kljub temu raziskave jasno

nakazujejo, da so mnoge ženske zadovoljne s svojim samskim statusom (Allen in drugi v Lewis 1998, 7). Same pri sebi se dobro zavedajo kakšne so prednosti in kakšne slabosti. Prednosti, ki jih navajajo so: finančna neodvisnost, osebna neodvisnost (ni strahu, da bi v odnosu izgubile sebe) in svobodna odločitev, da svojo energijo usmerijo v osebno rast; slabe strani samskosti pa so odsotnost čustvene bližine, odsotnost fizičnega dotika in finančne podporne mreže. Kljub zadovoljstvu jim je pogosto vsiljena krivda, ki jo ponotranjijo, saj so iz vseh strani - od člankov ženskih revij, knjig za samopomoč, do TV nanizank - bombardirane z nasveti, kako naj se spremenijo, da bodo našle moškega. Rezultat tega je, da tako mnoge ženske svojo samskost pripisujejo svojim osebnostnim pomanjkljivostim (nesamozavestna, negotova ipd.); fizičnim karakteristikam (predebela, premajhna ipd.); psihičnim problemom (strah pred intimnostjo ipd.) ali znanju (prepametna, premalo pametna ipd.) (Lewis 1998, 9).

4.5 Ambivalentno prikazovanje samskih v medijih

Družbeni razvoj in bliskovit razvoj tehnologije je omogočil množičnim medijem, s čimer mislimo časopis, radio, televizijo, internet, da so prevzeli vlogo, ki so jo v zgodovini imele tradicionalne inštitucije (npr. cerkev, družina, šola), ki so v veliki meri oblikovale okvire, norme in smiselnost človekovega življenja. Predvsem televizija je tista, ki »daje gledalcem na voljo prav posebne identitete in identifikacije... Prav s televizijo je prišlo do bistvenih kvantitativnih in kvalitativnih sprememb v individualni in družbeni uporabi medija (medijev), s tem pa kajpak tudi do sprememb v komunikacijskih praksah« (Splichal v Luthar 1992, 7). Mediji uporabnikom posredujejo znanje, ustvarjajo posebne oblike ugodja in ustvarjajo posebne identitete, simbolne pomene, družbene diskurze in javno mnenje (Luthar 1992).

Zato ne preseneča, da so mediji igrali in še vedno igrajo veliko vlogo pri oblikovanju javne podobe samske ženske. Televizija kot »super medij« (Real v Luthar 1992), ki oblikuje in hkrati odseva družbeno realnost kaže, da so danes samske ženske v družbi sprejete bolj kot kdajkoli prej, pa vendar lahko opazimo, da sta dom in družina še vedno predpostavka normalne človeške eksistence. »To predpostavko lahko opazimo tako v televizijskih reklamah, družinskih kvizih ter družinah, kot jih prikazujejo fikijske reprezentacije različnih vrst - drame, soap opere, komedije. Televizija se torej naslavlja na svoje občinstvo kot na nuklearno družino v njenem domestičnem okolju« (Luthar 1992, 29). Že res, da se vzpostavlja tudi določen trend pozitivnega medijskega prikazovanja samskosti, toda ta trend podaja

izrazito izkrivljeno sliko dejanskega življenja samskih žensk, zakriva njihove resnične probleme in na ta način kvečjemu prispeva k njihovemu ambivalentnemu samo- dojemanju. »Medijska sporočila imajo namen vplivati na gledalčevo, poslušalčevo ali bralčevo mnenje, vrednote, stališča in končno na njegovo praktično ravnanje. Zato ne moremo trditi, da mediji preprosto odslikavajo stvarnost, temveč tudi interpretirajo in oblikujejo« (Verša 1996, 7). Mediji oblikujejo naše mišljenje, obnašanje in zavedanje (*ibid.*), oblikujejo našo stvarnost. Se pravi, kljub navideznemu sprejemanju samskosti v družbi, je v medijskem prostoru še vedno močno zastopan patriarhalni diskurz. To je opazno predvsem v ženskih revijah, kjer so ženske znotraj ene revije pogosto prikazane popolnoma protislovno. »Gibljejo se od tradicionalne podobe ženske, ki uteleša osrednje nacionalne vrline, povezane z ideali ženske čustvenosti, lojalnosti in odgovornosti za družino. Istočasno vključujejo reprezentacije žensk, ki se spopadajo z manj idealizirano družinsko realnostjo, samske ženske vedno na lovu za moškim, ali superženske, ki tekmujejo z moškimi v poslovnem svetu« (Luthar 2004, 240). Skupno vsem tem ženskam pa naj bi bila skrb za drugega, nesebičnost in ohranjanje čustvenega ravnovesja družine in ostalih odnosov, združuje pa jih še nekaj in to je moški (*ibid.*). Glede samskih žensk pa se je zgodil preobrat; in sicer so v medijih usmiljenja vredne stare device in ločenke zamenjale glamurozne, uspešne samske ženske, samskost je postala sprejemljiva, toda zgolj v primeru premožnih in karierno uspešnih žensk. V zadnjih desetletjih smo lahko spremljali kar nekaj nanizank, ki (na prvi pogled) na pozitiven način prikazujejo življenje samskih žensk, od mladih odraslih do upokojenk, npr.: Prijatelji, Murphy Brown, Cybil, Sex v mestu, Zlata dekleta... (več o analizi nanizank lahko najdemo v Mrežar 2003). Lewisova (1998) govori o tem, da kljub temu, da televizija prikazuje samskost na dokaj pozitiven način, je ta popolnoma enostranski. Samska ženska je bela, uspešna v poklicu, zadovoljna s kariero, finančno preskrbljena, živi polno življenje, ima veliko prijateljev, izbrala si je življenje brez moža in živi življenje, ki ji ga lahko gledalke samo zavidajo. Takšno prikazovanje samskih žensk je seveda, kot smo že dejali, izkrivljeno, fiktivno in klasicistično, nič manj karikatura kot so bila prikazovanja samskih v preteklosti. Pa vendar tako novi kot stari stereotipi skupaj vplivajo na prepričanja žensk, kako bi *morale* misliti oz. čutiti svoj status. In čeprav so glamurozne podobe samskosti nadomestile tiste zaničevanja vredne, je zakon v sodobnih družbah še vedno pokazatelj »normalnosti«, stigma pa, čeprav prikrita, kot senca spremlja samske ženske. To ustvarja ambivalentna družbena sporočila, po eni strani ustvarjanje slike popularnosti samskih, po drugi pa favoriziranje zakona, ki se hkrati javno in (bolj ali manj) prikrito kaže npr. v manku institucionalne podpore za samske, v odsotnosti ritualov, s katerimi bi obeleževali pomembne dogodke samskega življenja (kot imajo pari ali poročeni

npr. zaroko, obletnico poroke ipd.), še posebej pa v verbalnih sporočilih, govoru in samem jeziku. Tako Lewisova (*ibid.*) opozarja, da v vsakodnevni komunikaciji samske ženske pogosto slišijo pokroviteljske izjave, kot so npr.: »Tako luštna pa neporočena!«, kar lahko beremo kot - na zunaj ni nič narobe, nekaj mora biti zelo narobe od znotraj, ali kot - tu nekaj smrdi! Kot da bi v družbi veljalo prepričanje, da je samskost nujno potrebno komentirati, obrazložiti in opravičiti. V samem jeziku, lingvistično, pa na sprejemanje zakona kot norme kaže že sam izraz *neporočen*, ki označuje samsko osebo, osebo kateri manjka poroka, osebo, ki ni dosegla določene razvojne stopnje v odraslosti. Vsa ta dvoumna, mešana, družbeno/medijska sporočila vplivajo na ambivalenten odnos žensk do svojega samskega statusa in ustvarjajo negativno percepcijo njihove lastne identitete. V samskih ženskah pogosto poteka boj med samoobtoževanjem in prelaganjem krivde za samskost na neke zunanje vzroke (Byrne 2003). Mediji prikazujejo samskost na pozitiven, privlačen, celo glamurozen način, vendar je to prikaz le *tiste* samskosti, ki stremi k temu, da se ukine. Sharpova in Ganong (2011, 975) ugotavljata, da dve najbolj popularni in znani upodobitvi samskih žensk v Seksu v mestu in Dnevniku Bridgit Jones forsirata t.im. TSAD (tipično severno Ameriško družino, ki pomeni: prvi zakon in nuklearno družino z otroki, kot je ta socialni konstrukt definirala Nelson v *ibid.*, 957). Junakinje so kljub samostojnosti obsesivno osredotočene na iskanje moškega, vse skupaj pa se zaključi s poroko. Podobne zgodbe lahko opazimo v večini ostale hollywoodske produkcije, ki prikrito ali neprikrito, predvsem pa nekritično promovira, vzpostavlja in utemeljuje nuklearno družino kot normo. Kot smo že omenili, je lep primer tega kulturna nanizanka Seks v mestu, ki so jo snemali od leta 1998 do 2004 in je še vedno na sporedu na vseh možnih kanalih ter tako vpliva na različne generacije mladih žensk. Štiri samske protagonistke, 30+, uspešne v karieri, finančno preskrbljene, s čudovitim življenjem polnim zabave in privlačnih moških uživajo samsko življenje, pa vendar ves čas obsesivno posvečajo iskanju tistega pravega in stremijo k temu, da se njihov samski status ukine, da si ustvarijo trden odnos ter družino. Na koncu zadnje sezone serije jim seveda to tudi uspe. Za češnje na vrhu smetane - kronanje odnosa glavne junakinje z neizogibno poroko - pa so leta 2008 posneli še film. Podobno je v vsem poznanih Prijateljih, seriji, ki naj bi bila posvečena prijateljstvu, a na koncu vsi razen enega najdejo svojo »boljšo polovico«. Spet bi iz tega lahko potegnili 'nauk', ki je - samskost da, vendar samo »do nadaljnjega«, do ukinitve. Na koncu pa končno tisto pravo, doseganje družbene norme - zakon in otroci. Medijske slike samskih prikazujejo ženske, ki si obupno želijo poroke in moške, ki so do zakona zadržani in oprezni. Ženske, ki panično lovijo in moške, ki bežijo. Čudovit primer tega je tudi knjiga/ film Dnevnik Bridget Jones. Ženske si brezupno prizadevajo najti ljubezen, si ustvariti družino,

medtem ko naj bi bilo za moške to nekaj, čemur se je dobro izogniti. Ali kot pravi Falkova (v Koeing in drugi 2010, 264): »Ni čudno, da ženske ostajajo zmedene glede njihove družbene vloge in identitete. Mediji nam (ženskam, *op. avt.*) posredujejo sublimna sporočila, da moramo vse kar delamo, delati z namenom, da bi ugajale moškim, kar logično pomeni, se ves čas pripravljati na poroko«.

V zadnjih desetletjih so se možnosti za samski način življenja povečale tako za moške kot za ženske, vendar za ženske še veliko bolj. Ženske so tiste, ki so zavzele trg dela, ženske so tiste, ki sta jih kontracepcija in legalizacija splava osvobodila jarma reprodukcije in ženske so tiste, katerim reproduktivna tehnologija ponuja vedno več možnosti. Zato ni čudno, da so ravno ženske ciljna skupina medijev, ženske so tiste, ki jih je treba prepričati, da je predvsem zakon tisto za kar si morajo prizadevati in po čemer morajo hrepeneti. Popularna kultura jim sporoča, da je imeti kariero sicer dobro, vendar jim kariera ne bo prinesla ljubezni in »pogrela duše«, še tako napredna tehnologija pa jim ne bo omogočila otroka, ko bo prepozno. Ženske so bombardirane z vseh strani, na TV z omenjenimi nanizankami in resničnostnimi šovi, ki prikazujejo horde žensk, ki se borijo za sanjskega (ali povprečnega) moškega (Average Joe, The Bachelor, Joe Millionaire), z ženskimi revijami, v katerih pretežno svetujejo kako najti in obdržati pravega (Cosmopolitan, Elle, Eva, Lepa in zdrava), s poročnimi revijami (Moja poroka, Resnične poroke, Poročno cvetje), s priročniki za samopomoč...

Koeing in drugi (2010) so v raziskavi analizirali sporočila osmih priročnikov za samopomoč samskim, ki naj bi ženskam pomagali pri sprejemanju (čeprav bi bilo bolj pravilno reči spreminjanju) njihovega statusa. Po njihovih podatkih so ženske tiste, ki v ZDA pokupijo 75 do 85 % tovrstnih knjig, zato avtorji v glavnem pišejo posebej zanje. Raziskava je pokazala, da vse knjige samskim ženskam svetujejo predvsem dvoje: preoblikovanje negativnih misli in identificiranje svojih lastnih slabosti, ki so vzrok problema (beri: samskosti), namesto da bi vzpodbujale k preoblikovanju družbenih institucij, ki morda pripomorejo k marginalizaciji in stigmatizaciji samskih žensk in odvzemu njihove moči (Ebben in Kitzinger v *ibid.*, 257). Problem tovrstne literature se kaže v tem, da bralke sporočila, ki so škodljiva za njihovo samozavest ponotranjijo, kar jim popolnoma nič ne pomaga pri iskanju pravega odgovora na samskost. Nekoristne nasvete, ki jih tovrstne knjige, pa tudi članki v raznih ženskih revijah tako velikodušno delijo, skušajo porabnice te literature upoštevati, jih prenesti v svoje življenje, vplesti v svoja prepričanja in vedenje. Nagnjenost k ponotranjenju škodljivih, dvoumnih sporočil nakazuje, da bi bilo potrebno temeljito spremeniti diskurz s katerim samske nagovarjajo populistični mediji. Avtorji raziskave ugotavljajo, da se ženske krivi za

njihovo stanje oz. samskost ter probleme, ki morda iz tega izhajajo. Priročniki za samopomoč bralkam svetujejo in jih vzpodbujajo k spremembi, da postanejo neogrožujoče, preproste, običajne ženske, utrjujejo stereotip ženske kot objekta, ki ga je potrebno preoblikovati in izpopolniti v ugajanje moškim. Sporočila, ki jih tovrstne knjige vsebujejo sugerirajo, da so samske ženske same izvor svoje nesreče - glede na to, da imajo zmožnost prepoznati svojo pravo naravo in se povezati s svojim pravim sebstvom, ki je sebstvo tradicionalne ženske, kot jo vidi patriarhalna družba. Če tega ne storijo, je to pač njihova lastna krivda. Na nek način naj bi bile te knjige res tudi v pomoč, med branjem naj bi dajale občutek povezanosti in pripadnosti, vendar hkrati nakazujejo, da samskost ni ravno status, ki bi si ga ženska lahko želela.

Če posplošimo, mediji v širšem pomenu besede samskost obravnavajo kot nekaj kar je potrebno odpraviti in ne kot *pravico* do izbire življenjskega sloga, ki nikakor ni samoumevna, ampak je rezultat izjemno širokega spektra sprememb, ki so doletele družbo in predvsem žensko v razmeroma kratkem času, od petdesetih let 20. stoletja, ko je bila nuklerana družina, družina moža, žene in otrok še na vrhuncu svoje moči, pa do danes. Če pogledamo to pot, ki jo je ženska v tem kratkem času prehodila, lahko rečemo, da je samskost ena tistih pravic za katero bi se ženske morale zavzemati, pa četudi bi se je mnoge, ki jo dejansko »uživajo«, še najraje odrekle.

5 VZROKI ZA SAMSKOST IN PROBLEMI SAMSKIH

Mnogo je vzrokov za naraščajoče število samskih ljudi: ljudje se danes poročajo starejši, vedno več jih živi v različnih oblikah kohabitacij, lahko in široko dostopna kontracepcija je morda zmanjšala število porok zaradi nepričakovane nosečnosti, ekonomske in zaposlitvene razmere so se v zadnjih desetletjih za ženske drastično spremenile in izboljšale, zaradi česar poroka iz ekonomskih razlogov ni več nujna (Koeing in drugi 2010, 255), tu pa je tudi daljša življenjska doba žensk, pa tudi slabe ekonomske razmere mladih, brezposelnih ljudi, ki si niti z združitvijo dohodkov ne morejo ustvariti družine... Samskost je med drugim lahko izbira ali usoda, čeprav je meja med tema dvema pogosto zabrisana.

Kljub temu, da se število samskih povečuje, pa v družbi še vedno trdno vztraja prevladujoča ideologija povečevanja zakona, ki v sebi nosi obljubo srečnega in izpolnjenega življenja. To se kaže tudi v pristranskosti raziskovalcev, ki predpostavljajo, da je zakon oz. partnerstvo nujen razvojni korak, ki pripelje v odraslost. Razvojne teorije življenjskih potekov predstavljajo zakon kot prehod iz adolescence v odraslost (Koeing in drugi 2010, 256). Odstopanje od razvojnih modelov je označeno kot patološko, zato ni čudno, da je v stroki - med terapevti, psihologi, psihiatri razširjeno prepričanje, da samske ženske nimajo partnerja zaradi psihičnih težav; obstajajo pa tudi raziskovalci, ki zagovarjajo mit »urbane samske ženske«, ki si partnerstva ne želi (Rucker in Gordon v Ron 2009, 288). Dejstvo je, da govorimo o zelo heterogeni skupini ljudi, ki so samski iz različnih vzrokov. Nekateri so samski zaradi lastne izbire, drugi zaradi psihičnih problemov, tretji zaradi »igre usode«, ki jim ne pripelje zelenega partnerja... tako da težko posplošimo, kaj je res vzrok, kar pa ne odvrne raziskovalcev od tega, da ne bi iskali odgovora.

5.1 Razvojni oz. psihološki vzroki

Različni avtorji (v Dougherty 1993, 34) so raziskovali samskost in ugotovili, da ta lahko izhaja iz nerazrešenih objektnih odnosov v zgodnjem otroštvu, kar se kaže kot tesna povezanost s starši ali nasprotno, ohlapne družinske vezi. Drugi ugotavljajo, da prvorojenke pogosto ostajajo samske, ker naj bi zaradi skrbi za mlajše sestre in brate razvile manj romantičen pogled na ljubezen in zakon. Ženske, ki jih je vzgajal eden od staršev ali tiste, ki so v mladosti izgubile enega od staršev, pogosteje ostajajo samske. Po nekaterih podatkih, naj bi imele samske ženske boljše medosebne odnose z očetom, sestrami in brati, slabše pa z materjo. Vzrok za samskost so lahko tudi osebne karakteristike, kot so neodvisnost in odločnost, želja po osebni rasti...

Psihoanalitik in sodobni teoretik objektnih odnosov Kernberg (v Dougherty 1993, 35) predpostavlja, da štiri stvari lahko vplivajo na razvoj in ohranitev normalne sposobnosti zaljubljanja in s tem na sposobnost oblikovanja partnerstva. Prva je idealizacija in razvrednotenje objekta; druga nerealistične predstave o drugih; tretja projektiranje svojih nesprejemljivih vsebin sebstva v druge; ter zadnja, nesposobnost tolerirati ambivalentnost v sebi in nepopolnost v drugih. Kernberg (1976) meni, da v prvi fazi razvoja normalna integracija internaliziranih objektnih odnosov vodi v integriran self koncept, zato je v

zgodnjem razvoju otroka najbolj pomembna kvaliteta objektnega odnosa. Zapleti na tem področju se odražajo v narcisistično moteni osebi, ki ni zmožna vzpostavljati pomembnih, globokih in čustvenih odnosov z drugimi ljudmi, v blažji obliki pa kot primitivna idealizacija objekta ljubezni, ki mu sledi razvrednotenje objekta. Zaradi prevelikih pričakovanj in pogostih razočaranj, ki temu sledijo, je sposobnost ohranjanja navezanosti pomanjkljiva, kar je lahko morebiten vzrok za samskost. Zaradi mehanizma splittinga, to je zgodnjega obrambnega mehanizma, ki naj bi v normalnem razvoju postopno izginil v drugem ali zgodnjem tretjem letu življenja, je oseba nezmožna sprejemati celoto objektnih odnosov, zaradi česar objekte deli na samo dobre ali samo slabe, ki hitro prehajajo iz ene kategorije v drugo. Spliting ravno tako onemogoča integracijo dobrih in slabih internaliziranih predstav o objektu in s tem tudi o sebi, kar povzroča negotov občutek lastne identitete in s tem težje vzpostavljanje in ohranjanje odnosov z drugimi. Slabo integriran koncept sebstva in objekta se kaže kot identitetna zmedenost, ki se odraža v občutkih kronične praznine, protislovnih percepciji selfa, protislovnemu vedenju in enodimenzionalnem, plitkem videnju drugih (Kernberg 1986).

Nora Dougherty (1993) je na 26 ženskah raziskovala povezavo med internaliziranimi objektnimi odnosi in neprostovoljno samskostjo ter odkrila, da obstaja močna vzročna korelacija med odnosi v primarni družini in kasnejšo sposobnostjo posameznice za ustvarjanje čustvenih vezi. Največ žensk je imelo nezadovoljiv odnos z očetom v pred- ojdipalni, ojdipalni ali v obeh fazah razvoja; očetje so bili alkoholiki, emocionalno nedostopni ali preveč kritični ter sovražni, kar je vplivalo na njihovo dožemanje vseh moških kasneje v življenju. Izkušnje z očetom so prenesle na vse moške, ki naj bi bili nezanesljivi, nezadovoljujoči in nepredani objekti. Več kot polovica jih je imela težave z materjo in nerazrešeno fazo simbioze, zaradi česar so kasneje imele probleme z zaupanjem drugim in so zavestno ali nezavedno ohranjale distanco, ki se je lahko v odnosu kazala kot potreba po kontroli, kot ponavljajoče se ustvarjanje nezadovoljujočih odnosov ali nezmožnost investiranja v odnos. Polovica jih je opisala odnos med materjo in očetom kot problematičen in konflikten, z brati in sestrami niso imele tesnih odnosov in tudi 1/3 njih je ostala samskih.

Bolj 'optimistično', manj patološko in zagotovo v psihoanalitičnih krogih kontroverzno razlago samskosti ponuja Clementsova (1998), ki izpodbija Freudovo teorijo ženskega zavidanja penisa. Poenostavljeno po Freudu (*ibid.*, 317–318) naj bi se deklice, ko spoznajo, da nimajo penisa, odvrnile od matere in se osredotočile na očeta v želji po posedovanju le- tega. Ker jim to ne pomaga, da bi dobile željeno, željo nadomestijo z željo po otroku oz. se

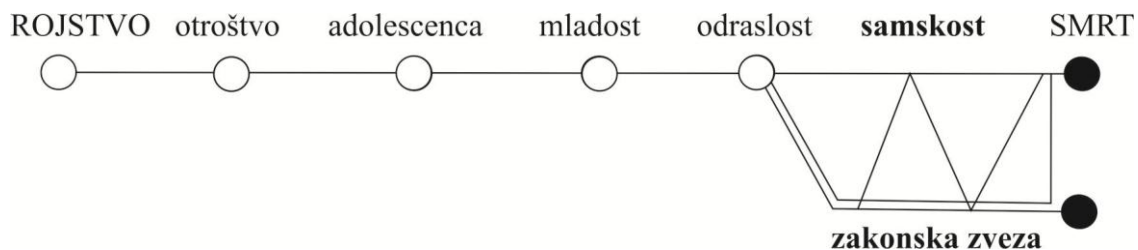
premaknejo od želje po očetovem penisu, k želji po očetovem otroku. Navsezadnje fiksacijo z očetom le sublimirajo s poroko in mala punčka končno zaživi vlogo, ki si jo je želela - vlogo svoje matere - in naposled postane ženska. Toda, če predpostavimo, da deklica v resnici ne trpi za kastracijskim kompleksom, zaradi česar svoj manko penisa pripiše materi in ji tega nikdar ne odpusti, ampak za žensko genitalno tesnobo, ki jo analitiki pogosto pripisujejo otroškemu doživljanju krivde in nelagodja ob užitkih, ki jim ga nudi lastno telo, potem ni nepopolna, nima manka. Ravno tako ne njena mati. Kar pomeni, da tudi nikoli ne bo nepopolna, ne glede na to, ali postane mati ali ne. Clementsova (*ibid.*) trdi, da je največji presežek sodobne samske ženske v tem, da si ne želi vloge svoje matere in ne ponotranji njenih idealov. Njena usoda ni končati v zakonu z očetovim nadomestkom, niti ne pogrša dela moškega telesa, ki naj bi ga nadomestila samo s sadom svojega telesa ter se tako vzpostavila kot ženska. Glede na svoje prepričanje na tej točki lahko izbiramo med domnevo, da je največji dosežek ženske v tem stoletju ta, da ji je dovoljeno prizadevanje za njeno lastno falično moč (službo, denar, neodvisnost, samostojnost, vero vase); ali domnevo, da je največji dosežek ženske manevriranje med manj agresivnimi, bolj ženskimi modeli obnašanja. Kajti ženska ima danes res lahko vse: falus, maternico, spermatozoid, otroka, službo in dom - ali nič od tega, pa še vedno ostaja ženska. Čeprav se Clementsova (*ibid.*) zaveda, da je težko na hitro zavreči tako dolgo ukoreninjen koncept zavidanja penisa, predpostavlja, da sodobna samska ženska ne zavrača materinih ciljev, ampak nasprotno, celo uresničuje materine fantazije, ne glede na to, da so te pogosto neopredeljene ali celo nezavedne. To niso fantazije o posedovanju penisa in biti moški, ampak biti drugačne vrste ženska, ženska *onkraj zavidanja penisa*.

5.2 Vključitev samskosti v razvojne modele

Družbeno sprejetje in potrditev ogromnega števila oseb, ki niso v zakonski zvezi bi bila lažja, če bi obstajal model življenjskega poteka, ki bi vključeval samskost kot integralno komponento odraslosti, ne pa kot nekakšno čakanje na preddverju zakona. Vsi znani modeli življenjskih potekov in stopenj odraslosti namreč izključujejo samske heteroseksualne odrasle ljudi, najbolj znan Eriksonov model psihosocialnega razvoja iz 1950-ih let, pa je z današnje perspektive seksističen, homofobičen in ignorira oz. izpušča veliko število odraslih. Po Eriksonu obstaja osem razvojnih faz človeka, v vsaki se pojavi kriza, ki ima glede na uspešnost reorganiziranja svojega odnosa do sebe in sveta le dva možna izida - pozitivnega ali

negativnega. Za našo razpravo sta pomembni dve Eriksonovi fazi; faza v rani odraslosti, ko naj bi vzpostavili zadovoljujočo intimnost v heteroseksualnem odnosu in se poročili ter naslednja faza, ko naj bi ustvarjali naslednjo generacijo in jo vodili skozi življenje. Neuspeh v teh razvojnih fazah naj bi nas osebno osiromašil, nas vodil v izolacijo in stagnacijo. Kar nekaj avtorjev je kasneje razvijalo nove modele razvoja in življenjskih potekov, vendar noben ne vključuje samskih ljudi (Lewis 1998, 10). Zato Lewisova predlaga model za katerega priznava, da ni popoln, vendar vključuje oz. prikazuje samske heteroseksualne ljudi kot enakovredne poročenim parom. Model kaže življenjski potek od rojstva do smrti in med začetkom ter koncem predpostavi štiri stopnje: otroštvo, adolescenco, mladost in odraslost. Odraslost se razdeli na dve enakovredni paraleli, ki tečeta istočasno proti smrti: samskost in zakonska zveza. Ko moški ali ženska vstopita v odraslo dobo kot samska, lahko na tej paraleli ostaneta do smrti, lahko pa se poročita in tako preideta na nasprotni breg zakonske zveze, kadarkoli oz. če se ta prekine, spet prestopita na paralelo samskosti (glej Tabelo 5.1.)...

Tabela 5.1.: Razvojni model življenjskega poteka

Vir: Lewis (1998, 11)

5.3 Samske ženske in samske ženske - matere

Zdi se, da samske ženske bolj skrbi to, da nikoli ne bodo našle življenjskega partnerja, kot pa to, da nikoli ne bodo imele otrok. Šele ko se približujejo tridesetim, se začnejo ukvarjati z vprašanjem - ali si otrok sploh želijo in če je odgovor da, ali lahko imajo otroka same. Moralna dilema ni prihranjena niti tistim, ki si materinjenja in otrok ne želijo, saj so podvržene močnim družbenim pritiskom, ki predpostavljajo, da so družina, otrok in mož

pogoj za srečno življenje. Raziskave v 1970- tih letih so pokazale, da je največji problem neporočenih samskih žensk želja po otroku. Zato je novinarka Lee Reilly (v Trimberger 2005, 148) pričakovala, da bodo rezultati ponovljene raziskave v 90- tih letih podobni, vendar je presenečeno ugotovila, da je zelo malo žensk, ki »slišijo tiktakanje biološke ure«. Raziskava je pokazala, da večina intervjuvanih samskih žensk ne pogrša otrok, ne obžaluje, da jih ni imela, ko je bil še čas, niti se ne želijo poročiti samo zavoljo želje po otroku. Po njenem družba danes bolj idealizira partnerstvo kot materinstvo, to pa je skupaj z drugimi družbenimi spremembami omogočilo, da samske ženske lažje sprejemajo svoje življenje brez otrok. K temu je pripomogel tudi feminizem, ki je v 70- tih začel glasno ugovarjati tezi, da je materinstvo naravno stanje vsake prave ženske, nujno potrebno za razvoj njene identitete, ženskosti in izpolnjenosti. Rezultat tega ter dostopnost kontracepcije in splava je, da danes ženskost in identiteta ženske nista več tesno povezani z reprodukcijo, materinjenjem in vzgajanjem. Ženskost je definirana z lepoto in seksualno privlačnostjo, ne več z otrokom, zato samske ženske niso več stigmatizirane kot ženske.

Na žalost pa so stari družbeni vzorci močni in vplivni, idealiziranje nuklearne družine vsekakor vpliva na samske ženske. Čeprav se definicije družine razvijajo in širijo, enostarševska družina je npr. danes nekaj normalnega, še vedno ne obstaja termin »samska« družina ali »ničstarševska« družina, kar zožuje polje možnosti različnih vrst družin. Biti v samski družini brez otrok odpira možnost drugačnih družinskih vezi, tesno povezavo s primarno družino ali drugimi sorodniki, omogoča drugačne tesne družinske vloge (npr. botrstvo ipd.). Samske ženske, ki so popolnoma prepričane, da si v prihodnosti, ne glede na to ali bodo našle partnerja ali ne, otrok definitivno ne želijo, so še posebej pod družbenim udarom. Če to jasno in glasno povejo, okolica zamahne z roko, češ, da si bodo že premislile in da ne vedo, kaj sploh govorijo. Prepričanje, da se ženska ne zmore zares *odločiti*, da bo ostala brez otrok in da v resnici ne ve, kaj dela in govori, razkriva globoko nespoštovanje do žensk. Ko dvomimo o zmožnosti odločitve glede otrok, nedvomno dvomimo, da se je taka ženska sposobna odločiti glede česarkoli v življenju. Takšno mišljenje zavrača žensko kot polnopravno članico družbe, ki je sposobna sprejeti odgovornost za svoje življenje (Fisher v Trimberger 2005, 150–151). Stanje se za samske ženske brez otrok izboljša po štiridesetem letu, saj jih takrat družba »odpiše« oz. ne pričakuje več od njih, da bi bilo nujno treba najti partnerja in roditi otroka. Samske ženske brez otrok, predvsem starejše, se pogosto spopadajo s strahovi, da bodo na stara leta ostale same, brez kogarkoli, ki bi skrbel zanje, pa čeprav raziskave (Trimberger 2005, 166) kažejo, da imeti otroka ne vpliva na srečo, zadovoljstvo ali osamljenost v starejših letih. Veliko več štejejo prijateljske vezi in široko razvejana socialna

mreža. Odločiti se, da ne boš imel otrok, je pogosto sprejeto kot predrzno dejanje, saj s tem ženska (ali moški) izstopi iz zgodovinske generacijske obvezne reprodukcijske verige in uveljavi svojo zavestno odločitev. Ravno tako kot se samskim pripisuje neodgovornost in egoizem, enake oznake letijo na tiste pare, ki se odločijo za življenje brez otrok. Pa je res neodgovoren tisti, ki se zaveda, kaj imeti otroka pomeni, pa si ga zato ne želi? Kar 50 odstotkov vseh nosečnosti v ZDA je nenačrtovanih, kar sicer ne pomeni avtomatično toliko nezaželenih otrok, pa vendar je šokantno, da je v teh časih, v izobraženi, sodobni družbi številka tako visoka. Fosterjeva (v DePaulo 2011, 147) ugotavlja, da obstaja široko razširjeno prepričanje, da otroci avtomatično prinesejo srečo, kar pa se po njenem tepe z realnostjo. Mnoge mlade ženske se ne zavedajo kakšne odgovornosti prinaša materinstvo dokler ni prepozno. In javna skrivnost je, da za mnoge ženske materinstvo ni ena sama velika blaženost, kot jo želi »prodati« širše družbeno mnenje. Fosterjeva je na svojih predavanjih, na katerih razbija mite materinstva, govorila z mnogimi ženskami po vsej Ameriki in veliko ji jih je zagotovilo, da bi, če bi vnaprej vedele kaj družinsko življenje res pomeni, izbrale drugačno pot. Fosterjeva meni, da ni oseba, ki sname rožnata očala in se odloči za življenje brez otrok tista, ki je neodgovorna, po njenem je neodgovorno družbeno razširjanje mita o materinstvu in prikazovanje nerealne slike zaradi katere se rodi vse preveč nenačrtovanih ali nezaželenih otrok.

Še pred letom 1968 so bili otroci samskih staršev v ZDA po zakonu drugorazredni državljani, ki jih je država lahko celo odvzela samskim materam in jih dala v posvojitev. Šele leta 1968 je Vrhovno sodišče zakonsko prepovedalo negativno obravnavo otrok, ki imajo samo enega starša in razglasilo enako zakonsko zaščito vseh otrok, tako zakonskih kot nezakonskih. Kar pa ne pomeni, da so samohranilke postale družbeno sprejemljive. Še leta 2000 je npr. v *National Review* O'Beirnova (v DePaulo 2006, 170) pozivala, da bi bilo potrebno stigmatizirati nezakonske spolne odnose in neodgovorne samske matere, ki s svojo nesposobnostjo, da bi se poročile preden so rodile, ogrožajo svoje otroke. Na prelomu dvajsetega stoletja je bilo v ZDA zelo aktivno »gibanje za poroko«, ki naj bi razrešila vse probleme, še posebej pa predpostavljeno revščino enostarševskih družin. Takratni predsednik George W. Bush je namenil 1,5 milijarde dolarjev za kampanjo, ki propagira zakon in tako so zvezne države preplavili plakati zakonskih parov, od mesta do mesta so ustanavljali pro-zakonske delavnice, poročeni pari so od šole do šole trosili svoje zakonske izkušnje - vse z namenom, da bi čim širšo populacijo, predvsem pa revne, prepričali o pomembnosti poroke in družine. S tem naj bi preprečili, da bi otroci samskih mater odrasli v družbeni problem, saj naj

bi bili bolj nagnjeni k alkoholizmu in zlorabi drog, k nasilju, depresiji in kriminalnim dejanjem, čeprav nobena raziskava tega nedvoumno ne potrjuje (DePaulo 2006, 170–176).

Samske matere so postavljene pred zahtevno nalogo, saj morajo hkrati vzgajati in disciplinirati. Ne glede na to kolikšno podporo družine ter prijateljev imajo, samska mati je primarno odgovorna za vzgojo svojega otroka. Na žalost še danes v družbi do neke mere velja, da so otroci mater samohranilk zaradi odsotnosti očeta oškodovani, poškodovani, v slabšem položaju kot otroci iz dvostarševskih družin. Predsodki, da so vsi otroci, ki živijo samo z materjo revni, vsaj v ZDA ne držijo, saj je leta 2000 le 30 % takšnih družin prejelo socialno pomoč. Ravno tako ne drži, da imajo takšni otroci večje težave s spolno identiteto in spolno usmerjenostjo kot otroci dveh staršev (Trimberger 2005, 169; 189).

5.4 Samski in revščina

Ali drži, da so samski, predvsem samske ženske in samske ženske z otroki bolj podvržene revščini in imajo zato slabšo kvaliteto življenja? Fokus raziskovanja samskih se večinoma usmerja na druga področja, kar odpira široko polje, kjer bi bilo potrebno opraviti dodatne raziskave. Vsekakor pa samski so ranljiva skupina, ki ne more računati na podporo in pomoč partnerja ter je zato bolj odvisna od primarne družine in širšega sorodstva. Obstaja verjetnost, da se z leti njihova socialna mreža počasi krči (npr. ostanejo brez staršev), kar pomeni, da izgubljajo svoj podporni sistem in se morajo vse bolj zanašati na državne ali privatne inštitucije, kar jim omogoča le dobro premoženjsko stanje. V kolikor nimajo dobrih dohodkov ali prihrankov, so samski na stara leta prepuščeni sami sebi. Poleg tega jim singlizem na finančnem področju ni v pomoč, saj je za samski način življenja potrebno plačati več. Raziskave narejene v ZDA so pokazale, da so samski moški plačani manj kot poročeni, pa čeprav imajo enako izobrazbo, delovno dobo in sposobnosti, druga raziskava, ki je preučevala dvojčke, je pokazala, da je imel poročen dvojček v povprečju kar 26 % višjo plačo kot njegov neporočen dvojček (De Paulo 2009, 111). Kot smo že omenili v poglavju o singlizmu, se samskim osebam v vsakdanjem življenju računa več: družinska pakiranja hrane so cenejša, kot nakup hrane za eno osebo (ironično, če pomislimo, da je debelost ena izmed najbolj razširjenih in nevarnih bolezni današnjega časa), turistične agencije za pare ponujajo cenejše počitnice na osebo, ipd. To so na videz male, nepomembnih stvari, ki pa vseeno odkrito (in legalno) odsevajo vpliv prevladujoče ideologije zakona in družine. Krizni časi v katerih smo, so težki za vse, predpostavljamo pa lahko, da so še posebej težavni za ljudi, ki so samski.

Najbolj očitno kar bode v oči je to, da samska oseba nima zakonca ali partnerja, na katerega pomoč bi lahko računala ob izgubi službe, prihodkov ipd. Niti ne more deliti stroškov najemnine, kredita ali življenjskih potrebščin z drugim v gospodinjstvu.

Samske ženske brez otrok, z otroki in starejše samske ženske (vdove) so še posebej podvržene tveganju življenja v revščini, veliko bolj kot poročene ženske, poročeni moški ali samski moški. Leta 2010 naj bi v ZDA v revščini živelo okrog 42 % (odstotki variirajo glede na raso in etnično pripadnost) samskih mater z otroki starimi 18 let ali manj (U.S. Census Bureau v Broussard, Joseph in Thompson 2012). Rezultati druge obsežne raziskave, ki je potekala v Severni Ameriki in v različnih državah Evrope kažejo, da so najbolj ogrožene samske ženske, ne glede na to, ali imajo otroke ali ne, čeprav otroci, predvsem mlajši, znatno povečajo možnost zdrsa v revščino. V povprečju v revščini živi 19 odstotkov samskih mater in 24 odstotkov samskih mater z mlajšimi otroki, čeprav jih je najmanj na Finskem, Norveškem in Švedskem, največ pa zaradi slabe socialne politike v ZDA, Kanadi in Angliji. Revščino pričakovano zmanjšuje možnost zaposlitve za poln ali polovičen delovni čas, starost, izobrazba in socialne politike, ki v različnih državah omogočajo različne ugodnosti. Ta raziskava kaže, da zakonska zveza za 7,3 odstotke zmanjša tveganje revščine pri samskih materah (Misra in drugi 2007, 814).

Če pogledamo podatke Statističnega urada RS o revščini v Sloveniji, lahko opazimo, da so bila leta 2011 pod pragom revščine predvsem enočlanska (40,0 %) in enostarševska gospodinjstva (30,8 %). Tveganje revščine je veliko tudi pri starejših ženskah, bolj kot pri moških. V letu 2011 je po začasnih podatkih SURSa pod pragom tveganja revščine živela skoraj četrtina žensk starih 60 ali več let (24,1 %); in več kot tretjina žensk starih 75 ali več let (34,6 %) (Statistični urad RS 2011b). Iz česar lahko predpostavimo, da so verjetno samske osebe, samohranilke in vdove tiste, ki so najbolj ranljiv člen družbe tudi v Sloveniji.

Tako kot v Sloveniji tudi nacionalne raziskave življenja starejših v ZDA kažejo, da obstaja večji delež revnih žensk kot revnih moških (Barusch v Onolemhemen 2009, 730). Pri ugotavljanju revščine med starejšimi je spol pomemben faktor, saj imajo starejše ženske kar dvakrat več možnosti, da bodo živele v revščini kot starejši moški. Pri starejših neporočenih samskih ženskah je za 17,3 % večja nevarnost revščine kot pri poročenih parih in moških, najbolj pa so ogrožene ločene ženske, med katerimi se pojavlja 20,4 % večja verjetnost življenja v revščini (Vartanian in drugi, *ibid.*). Za ponazoritev: v raziskavi Inštituta za

gerontologijo narejeni v Detroitu leta 2002 je v revščini živel 32,8 % žensk starih 60 ali več let in samo 18,3 % primerljive moške populacije (*ibid.*). Leta 2003 je v ZDA v revščini ali na pragu revščine živel 28 % starejših samskih žensk, takšnih je bilo le 12,5 % starejših poročenih žensk in 7,3 % starejših moških (Munnell v Martie in Hyungsoo 2009, 321). Druga raziskava kaže, da je v ZDA leta 2005 povprečni dohodek starejše samske ženske znašal le 79 % dohodka starejšega samskega moškega in le 39% dohodka starejših poročenih parov (*ibid.*, 320). Tudi v Sloveniji položaj žensk nasploh v primerjavi z moškimi na trgu dela ni zavirljiv. Ženske težje najdejo prvo zaposlitev, kjer imajo manj možnosti za napredovanje in izobraževanje, več jih zaposlujejo za določen in polovični delovni čas, več je brezposelnih (Trbanc in Verša 2002; Rapuš Pavel 2005; Kanjuo Mrčela 2005 in 2007). Poleg tega zaslužijo manj kot moški, leta 2001 so tako zaslužile 89,2 % plače moških, leta 2002 nekoliko več, 90,4 % (Kanjuo Mrčela 2005 in 2007). Vzroki za finančno ranljivost, ki lahko starejše samske ženske pripeljejo v revščino, so različni. Od tega, da imajo nižjo pokojnino zaradi opravljanja slabše plačanih del (ženske v ZDA zaslužijo povprečno 22 % manj kot moški z enako kvalifikacijo, pri opravljanju enakih del in številom delovnih ur - Cawthorne 2008; v Sloveniji ženske z univerzitetno izobrazbo zaslužijo le 80,3 % plače enako izobraženih moških kolegov - Kanjuo Mrčela 2005 in 2007) ali prekinitve delovne dobe zaradi materinjenja, do spremembe zakonskega statusa, kot je npr. ločitev, zaradi daljše življenjske dobe, pa še veliko verjetnejši vzrok, ovdovitev (dvakrat več žensk kot moških je po 65. letu samskih). Tu so še morebitni stroški, ki jih mora ženska prevzeti nase po pokojnem možu, predhodne ekonomske razmere in trajanje vdovstva. Sevak in drugi (v Martie in Hyungsoo 2009, 323) ugotavljajo, da indikatorji revščine naraščajo skupaj s trajanjem vdovstva: tiste ženske, ki so ovdovele prej, so revščini podvržene bolj kot tiste, ki so ovdovele kasneje v življenju.

Vzroke za feminizacijo revščine lahko pripišemo tudi segregaciji žensk na delovna mesta, kot so poklici učiteljic, vzgojiteljic, negovalk, natakaric, čistilk ipd., ki so plačani manj kot delovna mesta, kjer dominirajo moški. Leta 2007 je bilo 43 % vseh zaposlenih žensk v ZDA nagnetenih v le 20 kategorij tovrstnih poklicev. Tudi v Sloveniji je večina žensk zaposlena v t.im. feminiziranih poklicih. Problem teh poklicev je, da so obravnavana kot manj zahtevna, feminizirani poklici so po statusu nižje rangirani in tudi manj plačani (Kanjuo Mrčela 2005 in 2007). Poleg tega ženske opravijo večino neplačanega dela, kot je skrb za otroke, starejše in obnemogle, zaradi česar morajo pogosto »žonglirati« med službo in negovanjem, zaradi česar večkrat lahko delajo le polovični delovni čas. Ženske večinoma nosijo stroške vzgajanja otroka, če ne živijo skupaj z njegovim očetom, nosečnost negativno vpliva na izobraževanje

in delo, pogosto prisotno spolno in fizično nasilje partnerja, moža ali bivšega moža pa žensko potisne v začaran krog revščine, saj to lahko vodi do izgube službe, slabega zdravja in celo brezdomstva (Cawthorne 2008).

Različne države imajo različne strategije spopadanja z revščino. V Sloveniji se država bori proti stopnji tveganja revščine z različnimi ukrepi. Na stanovanjskem področju subvencionira najemnine, v vzgoji in izobraževanju subvencionira vrtce, prehrano, prevoz, učbenike, podeljuje štipendije, pri zaposlovanju spodbuja zaposlovanje z zelo različnimi brezplačnimi programi, na področju sociale podeljuje denarno socialno pomoč, na področju pravosodja zagotavlja brezplačno pravno pomoč, ogroženim družinam podeljuje otroške dodatke ipd. (Stiković 2008, 7). Koliko so vsi ti ukrepi zadostni in koliko res dosežejo prave ljudi, vse pomoči potrebne in tudi samske, je vprašanje, s katerim se na tem mestu ne bomo ukvarjali. Kolikor nam je znano, raziskav, ki bi neposredno proučevale sistem blaginje pri nas ni, znano pa je, da so samski npr. v depriviligiranem položaju v nacionalnem stanovanjskem sistemu, kjer imajo prednost do najema javnih subvencioniranih stanovanj družine z otroki (Mandič, Filipovič- Hrast 2008).

V ZDA pa so se revščine lotili na precej svojevrsten način. Kot smo že omenili, si je leta 2006 takratni ameriški predsednik George W. Bush kot glavno orožje za boj proti revščini izbral promocijo zakonske zveze, ki jo je kongres podprl z več kot poldrugo milijardo dolarjev. Kampanja je vključevala razne aktivnosti kot so oglaševalske kampanje, v katerih so zakonsko zvezo predstavljali kot največjo vrednoto, izobraževalne programe v srednjih šolah, s katerimi so poskušali popularizirati zakon in delili znanje o zakonskih veščinah, izobraževalne programe za vse, ki vstopajo v zakonsko zvezo, zakonsko svetovanje in strategije zmanjšanja števila ločitev. Zvezna vlada je promocijo zakonske zveze z namenom zvišanja odstotkov sklenjenih porok in znižanja ločitev ter rojstev izven zakona postavila v center socialnih reform in sredstva za socialno pomoč namenila za izobraževanje, svetovanje in medijske kampanje, ki poudarjajo vrednoto zakona. Temelj na katerem sloni tovrstna politika je prepričanje, da so ženske iz nižjih slojev nenaklonjene zakonu, njihove družinske vrednote pa niso v skladu s prevladujočimi vrednotami v Ameriki, predvsem vrednotami belega, srednjega razreda. Med politiki in javnim mnenjem v ZDA velja prepričanje, da prejemnikom socialnih pomoči poleg pravih vrednot primanjkuje delovne etike, kažejo pa tudi premalo spoštovanja do institucije zakona. Glavni namen te kampanje je revnim prejemnikom socialnih pomoči privzgojiti vrednoto zakonske zveze. Thomas (v Ciabattari 2006, 56) poudarja, da je to skladno z mitom o samskih materah, ki vzroke revščine išče v

njihovi moralni patologiji, neprimernem seksualnem vedenju, zanositvi ob nepravem času, nesposobnosti za delo ipd. Če torej predpostavimo, da so razlog za revščino slabe odločitve in napačne vrednote posameznika, potem postanejo moralna (pre)vzgoja in vedenjske reforme res rešitev za revščino. Lažje je odgovornost prenesti na posameznika kot reorganizirati slabo delujoče socialne in ekonomske strukture. Problem pa je, da so raziskave, ki bi dokazovale moralno oporečnost revnih ljudi nezadostne, ravno obratno, tiste raziskave, ki obstajajo, kažejo zelo kompleksno sliko revnih žensk, ki si zakonske zveze močno želijo in jo »kujejo v oblake«, vendar pa se pri uresničevanju svojih sanj srečujejo z velikimi ovirami. Zakonsko zvezo idealizirajo, predstavljala naj bi popoln osebni, finančni in partnerski uspeh, uspeh, ki je v njihovih očeh nedosegljiv glede na omejena finančna sredstva in življenjske priložnosti. Neporočene ostajajo zaradi izjemno visokih pričakovanj glede zakona, ne pa zaradi slabih, napačnih vrednot. Raziskava izvenzakonskih rojstev med pretežno revnimi materami, prejemnicami socialne pomoči, ki je bila izvedena med leti 1998 in 2000 v dvajsetih ameriških mestih in je vsebovala tudi primerjalno skupino poročenih mater, je pričakovano pokazala, da se vrednote revnih, neporočenih mater bistveno ne razlikujejo od splošnih kulturnih vrednot. Glede družinskega življenja in zakona se kaže edina razlika v tem, da se prejemnice socialne pomoči ne strinjajo, da naj bi moški več časa preživel z družino kot na delovnem mestu, kar nakazuje samo na potrebo po varnosti, po tem, da bi bil moški glavni hranitelj družine. Kar ne bi smelo presenečati glede na njihovo življenje v revščini in pomanjkanju. Večje ali manjše razlike so se pokazale med različnimi etničnimi skupinami žensk, vendar pa je kljub temu raziskava jasno pokazala, da ne moremo nedvoumno določiti, da ima ena skupina ljudi bolj »zdrave« družinske vrednote kot druga, zato je nepravilno, nekoristno, celo žalostno, da se v 21. stoletju proti revščini bojujemo s promoviranjem zakonske zveze. Zakon sam po sebi ne bo nujno izboljšal življenjskih razmer nezakonskih otrok, niti povečal družinske in finančne stabilnosti. Politika bi se morala ukvarjati z bremeni samskih staršev in jim omogočiti več finančnih, izobraževalnih in socialnih virov pomoči, ne pa proračunski denar zapravljati za nesmiselne kampanje (Ciabattari 2006, 54–71).

6 ANALIZA MEDIJSKIH VSEBIN

Osnovna predpostavka magistrskega dela je, da je negativna oz. ambivalentna samo-percepcija samskih žensk, ki jo potrjujejo raziskave predstavljene v prejšnjih poglavjih, *še vedno v veliki meri rezultat zunanjih družbenih pritiskov*, ki pa so *bistveno drugačni, bolj indirektni in skriti* od pritiskov, ki so jih samske ženske doživljale v preteklosti.

Morda sicer drži, da posameznica v večini primerov (vsaj v Sloveniji) ni več neposredno naslovljena z imperativom poroke kot nujnim členom njene samo-izpolnitve, vsekakor pa to še ne nakazuje, da je pri izgradnji svoje osebne identitete neodvisna od trendov družbenih pogledov na samskost, ki jih v največji meri krojijo prav mediji v širšem pomenu besede. Od tod ocena, da je najprimernejša metoda za presojanje družbenega vpliva na samo-percepcijo samskih žensk analiza medijskih diskurzov, ki se bo pretežno omejila na lokalne tiskane medije.

V empiričnem delu magistrske naloge se bomo osredotočili na kvalitativno analizo reprezentacij samskosti v slovenskem medijskem prostoru, kot jo predstavlja tisk. Mediji imajo moč konstruirati družbeno realnost, pomagajo oblikovati percepcijo, zorni kot videnja oz. dojemanja določenih konceptov, pojmov, situacij ipd. Kar pa ne pomeni, da mediji svet zrcalijo takšen kot dejansko je, temveč bralci/-ke do pomenov pridemo skozi interpretacijo prikazanih nam dogodkov oz. člankov. »... medijske reprezentacije so pomembne za oblikovanje in legitimacijo identitet... naša identiteta se oblikuje na podlagi diskurzov in reprezentacij, ki smo jim izpostavljeni. Za razumevanje lastne identitete ali družbeno skonstruiranega jaza je zato potrebna interpretacija tekstov, ki jih proizvajamo in v katerih se ogledujemo in samotematiziramo« (Kuhar 2003, 11).

Foucault (2001) opredeljuje diskurz kot množico izjav, ki imajo velik pomen in moč, da v družbi pustijo določene posledice, oz. oblikujejo javno mnenje ali norme. »Diskurz torej definira in producira objekte našega védenja in je zato že v sami definiciji vključevalen in izključevalen: tako kot vključuje ali dovoljuje nekatere načine razmišljanja ali govorjenja o stvareh, tako tudi izloča, diskvalificira in izključuje drugačne in druge načine razmišljanja in govorjenja, izključuje sebi nasprotne diskurze« (Kuhar 2003, 15). Menimo, da je to, da se samske ženske ne počutijo povsem družbeno sprejete, posledica tovrstnega medijskega diskurza, ki bolj ali manj prikrito izključuje. Njihova identiteta oz. samo-percepcija se

oblikuje skozi določen družbeni/ medijski diskurz, ki jim hkrati določa tudi njihovo mesto v družbi. »Jezik in ideologija sta blizu drug drugemu, zato lahko sistematična analiza jezika ali besedil (pisnih ali govornih) razkrije sisteme zatiranja ljudi v določenih družbenih strukturah« (Kuhar 2003, 17).

6.1 Metodologija

Raziskovalni del magistrske naloge se osredotoča na raziskavo o predstavitev samskosti in samskih žensk v slovenski družbi ter na analizo diskurza o samskosti v tiskanih medijih. Na tiskane medije se bomo orientirali zaradi že omenjene predpostavke, da so danes pritiski, ki ustvarjajo negativno samo- percepcijo samskih bolj prikriti, nedirektni in drugačni kot včasih. V veliki meri danes prav mediji krojijo družbene poglede na samskost in ustvarjajo ambivalenten odnos do »problematike«.

Ali to drži ali pa se tako zdi le na prvi pogled, nam bo pokazala kvalitativna analiza tiskanih medijskih prispevkov in tega, kako je samskosti predstavljena v tiskanih medijih. Uporabljen pristop bo tako imenovana Grounded Theory (Glaser in Strauss 1967), ki spada med kvalitativne metode raziskovanja. Grounded Theory se pri nas prevaja različno, npr. na podatkih oz. v praksi utemeljena teorija, induktivno izpeljana teorija, utemeljevalna teorija (Mesec 1998; Urbanc 2008) ali kot jo bomo poimenovali tudi mi - na empiričnih podatkih utemeljena teorija oz. krajše, utemeljena teorija: UT (Hlebec in drugi 2010, 38). Za ta način raziskovanja je značilno, da se teorija gradi na podlagi podatkov, ki so sistematično zbrani in analizirani skozi raziskovalni postopek. Pri tej metodi se zbiranje podatkov, analiza in teorija tesno prepletajo - z drugimi besedami, teorija oz. interpretacija izhaja direktno iz podatkov ter na ta način bolj kredibilno odseva realnost in lažje pripelje do novih spoznanj (Strauss in Corbin 1998, 12).

Postopki, ki jih UT uporablja so: kodiranje (*coding*), teoretično vzorčenje (*theoretical sampling*) in pisanje analitičnih zaznamkov (*memos*). Kodiranje podatkov, ki je lahko odprto (*open coding*), osno (*axial coding*) in selektivno (*selective coding*) nam ustvari ključne za analitično obravnavo. S kodiranjem opredelimo koncepte, njihove značilnosti in dimenzije, jih umestimo v kontekst, povežemo med seboj ter združimo v koncepte višje stopnje in kategorije. Pri UT gradimo teorijo z natančno opredelitvijo vsebinskih značilnosti določenih

pojavov in skozi pojme, ki opredeljujejo te značilnosti iščemo interakcije, podobnosti oz. značilnosti (glej npr. uporabo pristopa v Hlebec in drugi 2010).

Cilj uporabe UT-ja ni v številčnem merjenju obsega pojava in pridobitvi rezultatov, ki bi bili reprezentativni za neko širšo populacijo. Pri UT-ju stremimo k izgradnji teorije, tako da natančno opredelimo vsebinske značilnosti določenih pojavov, določimo pojme, s katerimi opišemo pogoje, v katerih se pojavljajo, delovanja in interakcije, v katerih se ti pojavi izrazijo in njihove posledice. Tu ne gre za statistično reprezentativnost, pač pa za vsebinsko in konceptualno reprezentativnost (Hlebec in drugi 2010, 39).

Se pravi, da bomo s to metodo poskušali poiskati podobnosti in razlike v predstavitvah samskih v različnih člankih, iskali posebnosti in iz podatkov razvijali teorijo, ki bo - ali pa ne - odgovorila na naša raziskovalna vprašanja, na nova, ki se bodo morda pojavila, pa bomo lahko našli odgovore sproti, v podatkih - člankih. Na podoben način so Koeing in drugi (2010) analizirali osem priročnikov za samopomoč izdanih v letih od 2002 do 2007, namenjenih samskim ženskam. Priročniki naj bi jim pomagali oblikovati zadovoljno samsko življenje in identiteto, vsi tisti, ki svetujejo kako najti partnerja, so bili izločeni.

Mi smo pod drobnogled vzeli članke o samskosti, ki so bili objavljeni v obdobju zadnjih sedmih let med julijem 2006 in julijem 2013 v Delu, Nedelu, Sobotni prilogi, Slovenskih novicah, Oni in Oniplus.

Za te tiskane medije smo se odločili zaradi dveh razlogov: prvič zaradi dostopnosti, saj elektronski Premium dostop omogoča brezplačno brskanje po celotnem arhivu Dela, dostopne so vse tiskane izdaje in spletni članki; in drugič zaradi velike naklade oziroma dosega bralcev ter s tem tudi predvideno večjega medijskega vpliva. Poleg tega vse našteje edicije spadajo pod isto založniško hišo. Delo in Slovenske novice sta imela od leta 2006 do 2011 najvišjo naklado, od aprila do junija 2011 je imelo Delo naklado 47 811, Slovenske novice pa 74 831 (Razgledi 2011). Nacionalna raziskava branosti (2012) pa je objavila podatke o največji branosti. Med dnevnikami so na prvem mestu Slovenske novice, Delo je na tretjem mestu za brezplačnikom Žurnalom. Med prilogami sta na prvih dveh mestih Vikend in Pilot, sledi jima Ona. Glede na to, da sta obe prvouvrščeni prilogi televizijska sporeda, si dovolimo predpostavko, da je Ona dejansko najbolj brana priloga, pa čeprav je na tretjem mestu. Sobotna priloga je na sedmem mestu od devetnajstih prilog. Med tedniki je Nedelo na četrtem mestu za Nedeljskim dnevnikom, Lady in Nedeljskimi novicami, med 34. mesečniki pa

Onaplus zaseda peto mesto. S tem da sta bili Onaplus in Nedeljske novice v raziskavo vključeni samo za drugi, tretji in četrti kvartal leta 2012 in ne za celotno obdobje.

Iskalni niz je vseboval pojme, kot so: samski (1750 zadetkov), samski v Sloveniji (638 zadetkov), samske ženske (832 zadetkov), samski moški (694 zadetkov), samskost (62 zadetkov), samski in revščina (113 zadetkov).

Članke smo najprej filtrirali po relevantnosti, saj so se pod omenjenimi pojmi pogosto znašli popolnoma nerelevantni članki (o samskih domovih ipd.), ravno tako je bilo zaradi podobnih iskalnih pojmov veliko podvajanja. Po prvem teoretičnem vzorčenju nam je ostalo 52 člankov, ki se neposredno nanašajo oz. govorijo o samskosti (glej Tabelo 6.1.).

Tabela 6.1.: Analizirani članki (seznam člankov v prilogi)

Članke smo brali stavek za stavkom, jih konstantno primerjali med seboj in analizirali. Nenehna primerjalna analiza znotraj posameznih člankov nam je postavila okvir za gradivo, ki smo ga potem podvrgli še primerjalni analizi med samimi članki. Tako smo dobili kodirni vzorec, preko katerega smo vzpostavili povezave med različnimi pojmi v posameznem članku in podatke nato organizirali v krovne teme, ki so vzniknile direktno iz samih podatkov (glej npr. uporabo pristopa v Koeing in drugi 2010). Kodiranje podatkov nam je ustvarilo ključne za analitično obravnavo. Skozi ta postopek so se iz 52 člankov oblikovale štiri glavne teme in 18 podtem.

6.2 Podobe samskih v izbranih tiskanih medijih

Iz analize člankov so se oblikovale štiri krovne teme: Pozitivni vidiki samskega življenja, Stereotipne podobe samskih žensk, Težave samskih in Razlogi za samskost ter osemnajst podtem. Teme in podteme smo uvrstili v Tabelo 6.2.

Tabela 6.2.: Rezultati

	Tema	Podtema
1.	Pozitivni vidiki samskega življenja	<ol style="list-style-type: none"> 1. Svoboda, neodvisnost in samostojnost 2. Zabava
2.	Stereotipne podobe samskih žensk	<ol style="list-style-type: none"> 1. Seksualno agresivne 2. Karieristke in izobraženke 3. Osamljene »stare device« 4. Lepe, simpatične, urejene 5. Finančno neodvisne 6. V iskanju partnerja 7. Nepopolnost / manko
3.	Težave samskih	<ol style="list-style-type: none"> 1. Družbeni pritiski 2. Tiktakanje biološke ure (želja po otroku) 3. Sram, bolečina in obup 4. Zdravje 5. Revščina in finančna bremena
4.	Razlogi za samskost	<ol style="list-style-type: none"> 1. Nezrelost, neodgovornost in narcisoidnost 2. Visoka merila partnerstva 3. Sebičnost 4. Zadovoljstvo

6.2.1 Pozitivni vidiki samskega življenja

Prva tema, ki smo jo dobili skozi kodiranje naših člankov je Pozitivni vidiki samskega življenja iz katere sta se izluščili dve podtemi, ki smo jih poimenovali Svoboda, neodvisnost in samostojnost ter Zabava. Samskost je po eni strani predstavljena kot nekaj, kar ženski daje svobodo, da poljubno izkoristi svoj čas in živi svoje življenje brez prilagajanja drugim, se zabava in ima lepo, po drugi strani pa se pod tem t.im. pozitivnim prikazom samskega življenja skriva tiho obsojanje.

Svoboda, neodvisnost in samostojnost

Raziskava, ki jo je opravila Baumbuschova (2004, 113–114) kaže, da je pozitivna plat samskega življenja žensk predvsem povezana z neodvisnostjo na različnih področjih življenja.

Ena izmed žensk opisuje kot prednost to, da se ji ni potrebno tuširati vsak dan, depilirati nog in biti privlačna za partnerja; druga govori o tem, da si lahko poljubno izbira družbo, ne da bi jo skrbelo, kaj si misli njen mož, lahko potuje kamor si želi, svoj denar lahko zapravlja za karkoli se ji zljubi...

V naši raziskavi samskost pomeni svobodo, neodvisnost, samostojnost, nevezanost, samska ženska je prikazana kot močna in samozadostna, je občudovanja vredna. Tudi brez partnerja je lahko popolna. Vse to bi iz izbranih člankov lahko razbrali na prvi pogled. Toda - hkrati, med vrsticami lahko preberemo, da je takšna ženska moških ne privlači, ker se ob njej počutijo manjvredne in nezadostne oz. močna ženska je »ubijalka« moškega ega. Samske ženske imajo danes vse; vse si lahko priskrbijo same, za vse poskrbijo same, zdi se, kot da so moški postali odveč. Ženska samostojnost in neodvisnost spodkopavata moško samozavest, mediji veliko govorijo o tem, kako zaradi močnih žensk današnji moški ne ve več, kaj je njegova vloga.

»Da je samostojna ženska za moškega danes lahko hladen tuš, se tudi zaveda. Res je, da ob ženski samostojnosti pogosto koprni moški ponos, a želja po bližini ne.« (Alfa ženska in njeni moški, Nika Vistoropski, Ona)

»Tudi zato velikokrat sledi izbirna samskost mladih izobraženih tridesetletnic in tridesetletnikov: »Za ženske namreč ni nujno, da bi se odločile za partnerstvo po meri drugega, torej moškega spola, za moške, ki jim je kljub vsemu še bliže tradicionalna vloga gospodarja, pa je čedalje težje dobiti poslušno partnerico.« (Samske tridesetletnice, Katja Cah Švarc, Ona)

»Če ženska doživlja svojo dominantno vlogo kot nekaj, kar je nad njo, kot nekaj, kar jo obvladuje, je torej njena prisila, se lahko zgodi, da bo nenehno sanjarila o tem, da bo vendarle enkrat srečala moškega, ki bo pravi, hkrati pa ji bo dajal priznanje, da je uspešna, močnejša in pametnejša kot on. No, to pa je popolnoma nemogoče. To je kot – leseno železo.« (Alfa ženska in njeni moški, Nika Vistoropski, Ona)

Skoraj vsak avtor/-ica članka, ki opisuje samskost na pozitiven način, to dela skozi »opravičevanje«. Samskost je potrebno nekako opravičiti, zagovarjati, argumentirati. Ta ambivalentnost oz. podajanje nasprotujočih si sporočil dokazuje našo predpostavko, da samski svojo identiteto težko izgrajujejo in vzdržujejo pod bolj ali manj prikritimi pritiski

medijev, na kar so v svoji raziskavi opozarjale že Reynoldsova, Wetherellova in Taylorjeva (2007). Čeprav živimo v družbi, ki po eni strani ženske spodbuja, da so močne, izobražene, samostojne, pa po drugi strani še vedno prevladuje tradicionalistični diskurz o ženskah in razne oblike singlizma. Zanimivo je, kot ugotavljata Kaiser in Kashy (v DePaulo in Morris 2005b, 144), da samski singlizma ne bodo dojeli kot takega, če svojo samozavest in občutek lastne vrednosti gradijo na drugih področjih in ne v povezavi svojim samskim/ zakonskim statusom.

»Samosvoje ali destruktivne? Niso pošasti na dveh nogah. Pogosto so urejene, samostojne in inteligentne. Samska dekleta v tridesetih, namreč. Nimajo svojega očarljivega princa, ki je že v otroških pravljicah predstavljen kot ključen za srečno življenje vsake ženske.« (Samske tridesetletnice, Katja Cah Švarc, Ona)

Mnoge raziskave kažejo (Allen in drugi v Lewis 1998; Baumbusch 2004), da je veliko žensk zadovoljnih s svojim samskim statusom. Kljub družbenim pritiskom in vsiljeni krivdi se dobro zavedajo, kakšne so prednosti in slabosti samskosti. Nekatere ženske zato kasneje stopajo v resna razmerja oz. zakonsko zvezo, druge svojo, na novo odkrito svobodo po ločitvi ali ovdovelosti, šele odkrivajo. Ne želijo si biti (več) odvisne od moškega ali pa raje uživajo v svoji neodvisnosti tudi zaradi slabih izkušenj z razmerji v preteklosti.

»Ta preobrat je spodbudilo več dejavnikov: po eni strani se ženske poročajo pozneje oziroma pogosteje in dlje živijo neporočene s partnerjem, po drugi živijo dlje kot vdove oziroma po ločitvi omahujejo z vnovično poroko. Velikokrat so prav zadovoljne s svojo novo svobodo.« (Večina Američank brez moža, A.Z., Delo)

»Od šestdesetih let je čedalje manj žensk pripravljenih privoliti v odvisnost od moškega oziroma od zakonske zveze in rajši živijo v skupnem partnerstvu. Razlogi so feminizem, svoboda, kariera, morebiti tudi pretekle slabe izkušnje z zakonsko zvezo teh potomcev *baby booma*.« (Večina Američank brez moža, A.Z., Delo)

»Omenila bi tudi samske ženske ločenke, ki na ves glas ponavljajo, kako srečne so in končno osvobojene, toda sama jim ne verjamem preveč. Samskost je zame osebno elitni način življenja, povezan s kakovostjo življenja in spoštovanjem mene kot osebe.« (Svetlana Makarovič: »Moški, ki si takoj po izlivu zapne štacuno, je zame pokveka«, Patricija Maličev, Onaplus)

Današnja ženska, predvsem samska, teži k svobodi in neodvisnosti: želi biti nevezana, da si lahko sama izbira, kako bo izkoristila svoj čas, kako si bo organizirala življenje, s kom bo, kdaj in kako. Sodobna samska ženska je postavila sebe na prvo mesto, ni se več pripravljena prilagajati in biti odvisna od moškega, nakazuje se, da svoje svobode ne želi omejevati niti z otrokom. Nekaj, kar je bilo v času moderne tako rekoč zapovedano, je v današnjem času postalo izbirno. Ženska brez otrok naj ne bi bila več nekaj »nenormalnega« - vendar, kot bomo lahko videli kasneje, iz kasnejših tem in podtem, je to spet samo navidezno.

»Ko dojamemo, da lahko živimo same in smo normalne v svojih očeh, postanemo svobodne. Pa še nekaj, ženske bi morale takoj nehati rojevati. Otroci so okovi okoli našega vratu. Če moški potrebujejo otroke, naj jih ustvarijo v steklenjakih, kupijo, za njih skrbijo in pošljejo v vojno, ko odrastejo. In me bomo gledale, kako se naši sovražniki medsebojno koljejo, in si lakirale nohte. Za svojo dušo.« (Vedrana Rudan: »Obstaja tudi življenje brez moških«, Nika Vistoropski, Ona)

Zabava

Samskost je prikazana kot priložnost za zabavo in hkrati kot možnost za spoznavanje novih, zanimivih ljudi, predvsem potencialnih partnerjev. Samskost se »glamurizira«, samskim ženskam svet tako rekoč leži pod nogami, zaradi svojega statusa se lahko brez skrbi pod soncem prepuščajo sproščenosti in zabavi. Čeprav so same, naj ne bi bile osamljene, njihovo življenje naj bi bilo en sam »party«. In kljub temu, da naj bi samski tako zelo uživali, iz člankov lahko razberemo, da so vse te zabave in srečanja v veliki meri namenjene temu, da bi samski našli partnerja.

»Vitka, odločnega koraka, angelskega obraza, z najlepšo kožo, nasmehom na svetu. Starost: devetintrideset let. Njena najljubša beseda: party.« (Sem samska in uživam, Patricija Maličev, Onaplus)

»Misel, ki nas v rutini vsakdana pogosto prešine, zlasti če smo samski, je: »Moram med ljudi, ki jih še ne poznam, tja, ker sta zabava in sproščenost na prvem mestu!« (Poletni dogodki za samske, CAH Katja, Ona)

Nekateri članki »slavijo« samskost in poudarjajo, da bi bilo tudi vsak zaključek odnosa ali zakonske zveze potrebno proslaviti.

»Mesece trajajoči postopki so preteklost, v 21. stoletju lahko skočite iz zakonskega stanu v samskega le v treh dneh. Potem sledi še zabava! ... Po tragičnih dogodkih so se prebivalci bolj začeli zavedati svoje minljivosti in se načrtno odločati za konec zveze. A namesto da bi žalovali za zakonom, ločitev proslavljajo.« (Ločitve: Čas je za slavje, Živa Slokan, Onaplus)

6.2.2 Stereotipne podobe samskih žensk

Socialne identitete samskih žensk se pogosto vrtijo okrog stereotipov, kot so npr.: sitnoba, sebična, izbirčna, pikolovska, brez življenja v sebi, sovražnica moških, »stara devica«, izrabljena, tista, s katero je nekaj narobe (Byrne 2003, 451)...

V tem delu nam je analiza pokazala, kakšne stereotipne podobe o samskih in predvsem samskih ženskah prikazujejo izbrani slovenski mediji. Dobili smo nekoliko podobne rezultate, kot jih je pokazala analiza osmih priročnikov za samopomoč, ki so jo izvedli Koeing in drugi (2010) kjer se kaže, da naj bi bile samske ženske »z napako«, divje, dolgočasne, nesrečne in večno v iskanju partnerja. »Naše« ženske pa so seksualno agresivne, karieristke in izobraženke, osamljene »stare device«, lepe, simpatične in urejene, finančno neodvisne, v iskanju partnerja in nepopolne.

Seksualno agresivne

Vzrok za samskost naj bi bila v današnjem času tudi emancipacija žensk na spolnem področju, vendar to ni nekaj, kar bi bilo prikazano kot pozitivno. Skozi prebiranje člankov smo lahko razbrali, da naj bi si večina moških še vedno želela žensko, ki prevzema tradicionalno vlogo: pokorno in odvisno ženo, ki jih potrebuje in jim je poslušna.

»Mogoče je tudi, da ženska dela kakšno napako, je prezgodaj intimna, je preveč agresivna, tudi seksualno, dela nekaj, kar moške odvrača ... (Zoran Milivojević: »Če je prijetno, še ne pomeni, da je dobro«, Nika Vistoropski, Ona)

»Mnoga dekleta so čedna in zrela, vendar ne morejo najti moža,« je predstavljala drugo plat zgodbe, »če so liberalne, jih označijo za 'lahke', če so konservativne, jim pravijo, da so preveč 'zategnjene'.« (Samska in čez 30 let v Emiratih? Hmmm ..., AFP, Delo)

Samska, uspešna, lepa in finančno neodvisna ženska naj bi bila kriva za moško 'izgubljenost' in njegove težave z osebno in družbeno identiteto. Njena seksualna svoboda oz. tako poimenovana agresivnost je problematična in naj bi moške odvrčala. Tovrstna ženska ne želi biti več plen, ampak če si ji tako zazdi, postane lovka. Hkrati pa v člankih, kot bomo videli kasneje, lahko zasledimo nasprotje tega, saj se mišljenje, da so samske ženske osamljene »stare device« spreminja zelo počasi. DePaulova (2009, 102) trdi, da v družbi nasploh velja prepričanje, da so samski v primerjavi s poročenimi preobremenjeni s seksom - ali ga nimajo, ali ga imajo preveč, ali so nenavadno slabi ljubimci, ali pa so »crknjene ribe«, ki ne znajo uživati. Ravno tako naj bi samski prakticirali več tveganih in nezaščitenih spolnih praks kot poročeni, čeprav raziskave (*ibid.*, 103) med ljudmi različnih ras in spolnih usmeritev kažejo, da je danes največji in najbolj prikrit vir okužb z virusom HIV ravno nezaščiten spolni odnos v t. im. stabilnem partnerstvu.

»Moški – objekti za užitek, izbirati pa je mogoče med različnimi starostnimi skupinami, značajem, slogom oblačenja in glavnimi značilnostmi, kot so nekadilec, kuhar, biseksualec ... Na koncu strani je rubrika z vrsto »novih deklet, ki jih je treba zadovoljiti... Da ne bo pomote: to ni spletna stran za bodoče mame, temveč za samske ženske, ki s klikom z računalniško miško oziroma s predstavitevijo slike izbranega moškega v nakupovalni voziček tega »posvojijo«. Lahko samo za eno noč.« (Francoska spletna stran za občasna razmerja, S. B., Delo)

Tiskani mediji pogosto prevzemajo podobe samskih žensk, kot jih prikazujejo TV mediji. To so lepe, uspešne in promiskuitetne samske ženske, ki prevzemajo tradicionalno moške vloge.

»Družba HBO je pred desetimi leti predstavila nadaljevanko *Sex and the City* (po naše Seks v mestu), v kateri štiri samske ženske v žgečkljivih letih, med tridesetim in štiridesetim, razpravljajo o seksu in si z njim po potrebi tudi postrežejo.« (Seksu v mestu ob rob, Sanje vsake emancipirane ženske, Jela Krečič, Delo)

»Nonšalantna, nataknjena in seksualno odprta glavna junakinja Carrie Bradshaw se v najavni špici na avtobusu reklamira kar s trditvijo o tem, da ji ni nerodno vprašati: *Carrie Bradshaw knows good sex. And is not afraid to ask.* Nervoznega, eksistencialno razrvanega in rahlo zadetega romanopisca je zamenjala šašava in od mehurčkov rahlo mahnjena mrha... Je Carrie, Samantha, Charlotte in Mirandi v imenu mode in seksa dovoljeno vse? Vsemogočnost srednjega sloja in njegovega življenjskega stila legitimira še tako bizarne medčloveške odnose, še tako nesmiselne nakupe in še tako perverzne izjave; razvajeni srednji sloj je zakon.« (Seks v mestu v luči vprašanja o biti, Manhattangst, Luka Novak, Sobotna priloga)

Karieristke in izobraženke

Svojo svobodo samske ženske ohranjajo tudi zaradi usmerjenosti v kariero. Kot bi hotele nadoknaditi vse, kar jim je bilo leta, desetletja nedostopno. Vedno manj so za moža in družino pripravljene žrtvovati svoje ambicije in talente. Poleg tega je ženska danes pod pritiskom, da mora imeti vse: kariero, denar, lepoto, moškega, družino... in biti v vsem tem uspešna. Ko se tako peha za poklicnim uspehom in finančno preskrbljenostjo, ji mnogokrat ne uspe na ostalih področjih, zato naj bi se, glede na vsebino analiziranih člankov, število samskih, uspešnih žensk povečevalo. Te ženske naj bi bile zelo inteligentne, izobražene, sposobne, samostojne, odlične v vodstvenih vlogah, kar naj bi jih hkrati oviralo pri tem, da si najdejo partnerja.

»Seveda so še drugi razlogi, da se ženske ne pustijo ujeti pred tridesetim letom: želijo se izšolati in začeti kariero. Mansuri je v zagati: rad bi si našel ženo, ki ne bi delala.« (Samska in čez 30 let v Emiratih? Hmmm ..., AFP, Delo)

»Samskih, razvezanih in takšnih, ki živijo v partnerstvu na daljavo, je čedalje več. Za ločeno življenje se pogosteje odločajo ženske, ki se nočejo odreči poklicnim ambicijam. Sicer pa, zakaj bi se žrtvovale?« (Vikend pari, Zakonca na daljavo, Klavdija Milko, Ona)

»Švedi smo veliki individualisti in Stockholm velja za mesto, v katerem živi največ samskih oseb, kar pomeni, da zmanjkuje prostora za normalno življenje. Posvečamo se karieri, uspehu in napredovanju, obenem pa v svetu veljamo za odlične strokovnjake na področju tehnologije, varovanja, storilnosti.« (Mladi in EU (9) – Švedska, V Stockholmu živi največ samskih oseb, Anna Wetterqvist, Ona)

Ker samske ženske nimajo moža in družine, se še toliko bolj posvečajo karieri, kar pa naj bi bil tudi vzrok za njihovo samskost - nekakšen začaran krog.

»Velikokrat so to ženske (enako velja za moške), ki razvijejo zelo visoke sposobnosti razumskega sklepanja, so inteligentne. To pogosto pomeni čvrsto prednaravnost za prevzemanje vodilnih vlog. No, s tem ne bi bilo nič narobe, če ne bi na nekatere delovalo kot prisila.« (Alfa ženska in njeni moški, Nika Vistoropski, Ona)

»Tudi zato prevladuje občutek, da ženske vedno več delajo? In to velja tudi za samske ženske ... Seveda. Gre za vse ženske: morajo imeti kariero, biti uspešne, lepe, se ukvarjati s športom, se zdravo prehranjevati...« (Tanja Salecl: Težko je biti odličen v vseh vlogah, ki nam jih nalaga družba, Patricija Maličev, Sobotna priloga)

Samske ženske, ki jih izbrani mediji prikazujejo kot emancipiranke in karieristke na splošno niso predstavljene kot nekaj pozitivnega, saj naj bi bile preveč narcisoidne. Ta pomanjkljivost v značaju oz. motnja v psihološkem razvoju naj bi tudi bila razlog za njihovo samskost.

»Izoblikovana ženska, ki je »delala na sebi«, ima kariero, denar, avto, svoje stanovanje, ki je uspešna, je lepa na pogled, bo zelo težko našla moškega, ki bi hotel z njo v resno zvezo.« (Zoran Milivojević: »Če je prijetno, še ne pomeni, da je dobro«, Nika Vistoropski, Ona)

Osamljene »stare device«

Čeprav je stereotipna podoba sodobne samske ženske podoba lovke in seksualne agresivke, se istočasno prikazuje tudi kot osamljena »stara devica«, ki je nihče noče oz. zaradi svojih mankov ni sposobna najti partnerja. Samskost je tako prikazana kot nekaj pomilovanja vrednega, vzroke zanjo pa je potrebno pripisati le samski ženski, saj si je sama kriva za svojo nesrečo. Ženske revije in razni priročniki za samopomoč namreč ponujajo rešitev, ženska je objekt, ki ga je potrebno oblikovati v ugajanje moškemu, potrebno je, da ženske »v svoje dobro« prepoznajo svojo tradicionalno vlogo kot jo vidi patriarhalna družba (Koeing in drugi 2010).

»Ženske, ki so prekoračile 30 let, so še vedno samske in živijo v Združenih arabskih emiratih, so tako rekoč zamudile vlak. Po standardih, ki vladajo v tej zalivski državi, so to samo še »stare device«.« (Samska in čez 30 let v Emiratih? Hmmm ..., AFP, Delo)

»Obstajata dve vrsti: med prvo sodijo ženske, ki se počutijo kot odpadki, ker so se hotele poročiti, pa jim ni uspelo. Oziroma so jih možje zavrgli in se ločili od njih.« (Svetlana Makarovič: »Moški, ki si takoj po izlivu zapne štacuno, je zame pokveka«, Patricija Maličev, Onaplus)

Samskim ženskam, »starim devicam«, se še vedno v veliki meri pripisuje, da trpijo za občutki osamljenosti, zavrženosti, da so nesrečne, bile naj bi zaznamovane, nenormalne, pomilovane...

»Sredi devetdesetih let prejšnjega stoletja se je o samskem življenju govorilo potihoma, čeprav so človekovo nelagodnost, ki naj bi jo občutil, ko si družbo dela sam, nekateri že hiteli označevati za bolezen novega časa.« (Samski: V žrelu življenja, Patricija Maličev, Sobotna priloga)

»Čeprav te naše okolje še vedno gleda kot malo invalidnega, če ne še kaj drugega.« (Samski: V žrelu življenja, Patricija Maličev, Sobotna priloga)

Čeprav morda vsako samsko žensko, ki opazuje svoje poročene prijateljice kdaj pa kdaj preplavi strah pred tem, da bi do konca življenja ostala sama, Trimbergerjeva (v DePaulo 2009, 76) poudarja, da je v boju proti osamljenosti bolj kot zakonski stan pomemben krog prijateljev oz. razvejana socialna mreža. V zakonski zvezi obstaja nevarnost (ki je dejansko tudi pogosta praksa) pretirane izolacije para, zaprtosti v njun mali svet, zaradi česar so ti ljudje še posebej podvrženi osamljenosti, izoliranosti in obupu, v primeru, da se njihov zakon konča.

»Tam, kjer je družbeno najbolj sprejemljiva oblika bivanja odraslih ljudi v paru moški-ženska, smo ženske moje sorte zaznamovane. Najbolj, če smo si drznile imeti pankrta, nezakonsko dete! A ta zaznamovanost se po mojem prime tiste ženske, ki si je želela in si želi živeti z moškim – zaradi družbenega pritiska ali notranje nuje –, pa ni nikogar, ki bi ji ponudil to možnost. Take ženske dostikrat rečejo: »Saj ni nobenega pravega dedca več. Sploh pa ne v mojih letih, vsi so poročeni ali pa

niso normalni.« In so obupane, ker se bojijo, da bodo ostale samske do konca svojih dni. Brez moškega se ne počutijo izpolnjene, temveč opeharjene nečesa, po čemer zaman hrepenijo.« (Samska, a ne samotna, dr. Manca Košir, Onaplus)

Lepe, simpatične, urejene

Stereotipna podoba samskih žensk v izbranih člankih je tudi podoba samske ženske, ki je lepa in simpatična. Na začetku magistrske naloge smo se spraševali, ali bo podoba samskih žensk v medijih podoba uspešnih samskih ali pa samskih z roba družbe. In čeprav brez dvoma obstaja veliko »neglamuroznih«, revnih in starih, ki živijo sami, je zanimivo, da jih izsledki naše raziskave popolnoma prezrejo. Nekajkrat se sicer pojavi tema ločenk, vendar povsem obrobno, zaradi česar teh nismo uvrstili v nobeno temo ali podtemo.

»Pogosto so urejene, samostojne in inteligentne. Samska dekleta v tridesetih, namreč.« (Samske tridesetletnice, Katja Cah Švarc, Ona)

V naših izbranih člankih je veliko poudarjanja, kako samske ženske niso nujno osamljene, kako so to pogosto simpatične in lepe ženske, kot bi hoteli zanikati predpostavko, da tako ali tako vsak misli, da so to ženske z osebnostnimi problemi ali fizičnimi pomanjkljivostmi. Samska ženska je lahko prijetnega videza, se pravi, lahko bi si našla moškega, a je zadovoljna s svojim življenjem.

»Samski ni enako kot osamljen. Plesni zmenki še zdaleč niso edini dogodki, namenjeni zgolj samskim. »A nikakor ne osamljenim,« opomni Slapnikova, »preveč ljudi besedo 'samski' namreč povezuje z osamljenostjo, kar pa sploh ne drži.« ... Ne samo to, vse ženske po vrsti so simpatične, prijetne, izobražene, 'čist hude'.« (Ko človek v življenju poskusi tudi kaj novega, Nina Krajčinović, Delo)

»Znana ali popularna ženska pogosto velja za divjačino.« (Svetlana Makarovič: »Moški, ki si takoj po izlivu zapne štacuno, je zame pokveka«, Patricija Maličev, Onaplus)

Finančno neodvisne

Samskost se v naši raziskavi pojavlja tudi s finančno neodvisnostjo. Kaže, da samske ženske ne potrebujejo moškega, ki bi skrbel za njih, saj imajo kariero in zaslužijo dovolj, da si same kupijo vse, kar si želijo. A če si samska ženska, so izobraženost, kariera in denar nekaj negativnega, saj to spodkopava »staro dobro moškost« (glej spodaj). Denar ženski omogoči svobodo, da lahko neodvisno razpolaga s svojim življenjem - hkrati pa ji to, kot kažejo izsledki analize, preprečuje najti srečo v ljubezni.

»Številni moški se pritožujejo zaradi večje finančne in siceršnje neodvisnosti žensk, ker naj bi ta spodkopavala staro dobro moškost. Takšnega prepričanja ne najdemo le v zasebni sferi. Zelo škodljivi so politikantski izlivi sočutja, ki se pojavljajo po medijih, da se moški ne čutijo več potrebni ženskam, odkar so eksistenčno neodvisne.« (Samske tridesetletnice, Katja Cah Švarc, Ona)

McDillova in drugi (2006, 41) poudarjajo, da samskim ženskam veliko pomenita njihova neodvisnost in delo. Kariera oz. delo, ki ga opravljajo je ključna komponenta v njihovih življenjih, ki jim oblikuje določeno strukturo. Mnoge samske ženske delajo več kot poročene, delo jim daje občutek zadovoljstva in izpolnjenosti, kar pa je najpomembnejše, daje jim finančno neodvisnost. Mnoge zakon pojmujejo kot izmenjavo - za finančno stabilnost, ki naj bi jo zagotavljal mož, se morajo ženske odreči delu svoje svobode, neodvisnosti in občutku kontrole oz. poljubnemu razpolaganju s svojim življenjem.

»Vsaki ženski bi moral biti največji uspeh to, da v roki drži ključ svojega stanovanja, ne glede na to, kako je majhno. Da lahko moškemu, če se ga zasiti, pokaže vrata. Ga za vedno izžene iz svojega življenja. Denar, seveda, je tisti, ki ženski da svobodo.« (Vedrana Rudan: »Obstaja tudi življenje brez moških«, Nika Vistoropski, Ona)

»Nadaljevanka je namreč himna emancipirani ženski, ki služi velike denarje, si lahko privoščijo vse, kar si lahko privoščijo uspešni moški.« (Seksu v mestu ob rob, Sanje vsake emancipirane ženske, Jela Krečič, Delo)

V iskanju partnerja

Podobo samskosti, ki je prikazana kot »ena sama velika zabava« ustvarja novo nastajajoča in hitro rastoča industrija za samske, ki je v njih odkrila tržno nišo in veliko priložnost za zaslužek. Toda, čeprav je biti samski tako »čudovito«, je vse usmerjeno v odpravo tega statusa. V Sloveniji danes lahko najdemo veliko podjetij, ki se ukvarjajo z dogodki za samske: od skupnih večerij, kjer posedejo skupaj tri ženske in tri moške glede na njihove skupne interese, piknikov, raznih delavnic, raftanja, plezanja, deskanja, do plesnih prireditev in potovanj. Popularni postajajo hitri zmenki, internetni portali za spoznavanje pa se množijo kot gobe po dežju. Eden od njih je pripravil celo spletni priročnik za učinkovito iskanje partnerja po internetu, ki naj bi opogumil bolj plahe moške in ženske ter jim pomagal razvijati sposobnost komunikacije in interakcije z nasprotnim spolom. Poleg spletnih posredovalnic pa še vedno obstajajo tiste »klasične«, za vse, ki jim je internet tuj. Samskost je v tem delu predstavljena izjemno ambivalentno, kot nekaj pozitivnega, privlačnega in zabavnega, vse sile pa so istočasno usmerjene v njeno odpravo. DePaulova (2006, 2) v svoji knjigi govori o tem, da se za samske avtomatično predpostavlja, da si najbolj od vsega na svetu želijo postati del para.

»Če ste si izbrale status samke, ga izkoristite in bodite v njem srečne. Če pa si želite spoznati partnerja, pojdite v akcijo, saj nič ne pade z neba. Dandanes iskanje partnerja res ni enostavno, a obstaja veliko organiziranih načinov za spoznavanje: od klikov na internetne portale do obiskov različnih dogodkov za samske.« (Vedno več ednine, Nina Slapnik, Onaplus)

»Tej množici ljudi na pomoč pri navezovanju stikov pogosto priskoči sodobna tehnologija. Da bi pomagali manj samozavestnim, so na spletnem mestu NajdiLjubezen.si, enem od mnogih tovrstnih, pred kratkim pripravili celovit spletni priročnik za učinkovito iskanje partnerja po internetu. »Z njegovo pomočjo bodo lahko tudi bolj plahi moški in ženske opravili suverene prve korake ter razvijali svoje sposobnosti komunikacije in interakcije z nasprotnim spolom,« zatrjujejo ustvarjalci priročnika, ki z več kot 20 podpoglavji obdeluje veščine in primere za uspešno spletno dopisovanje, navaja različne metode za pridobivanje telefonskih števil in idej za organiziranje, priporoča pa tudi vsebine za klepet na prvih zmenkih.« (Na spletu lahko najdeš vse, tudi partnerja, Helena Peternel Pečauer, Delo, Panorama)

»In pri iskanju so nam na razpolago tudi številne posredovalnice, ki nam pomagajo prebiti led in precej zmanjšajo občutek strahu pred zavrnitvijo in negotovosti. Večina posredovalnic je seveda

internetnih, še vedno pa lahko najdete tudi tiste "staromodne", kot se je izrazila lastnica ene od njih, v katerih je človeški faktor bolj prisoten in izbira potencialnih partnerjev bolj nadzorovana.« (Včasih ljubezen potrebuje pomoč, Ba. P., Delo)

»Sem vdova, a nisem zbrala poguma, da bi sedla za računalnik kot Jelka Ovaska in morda spoznala sorodno dušo...« (Večer z Onoplus: Samske, pravi moški in sladka erotika, Nika Vistoropski in Klavdija Miko, Ona)

Nepopolnost / manko

Podoba samske ženske, kot se riše v tej podtemi, je podoba »luzerke«. V ženski, ki je ostala sama, zeva praznina, ki je ni moč zapolniti. V družbi velja za manjvredno, neuspešno in ne glede na to, kako uspešna je v resnici, članki samsko žensko še vedno v veliki meri obravnavajo negativno, zaradi česar ta nezavedno razvija negativno samopodobo in doživlja občutke nezadostnosti. Samskim ženskam naj bi nekaj manjkalo. Niso cele. Ostale so nekje zadaj na razvojni lestvici. Same naj bi bile zaradi svojih značajskih hib, zaradi neodgovornosti in nezrelosti.

Močan stereotip o samskih je, da nimajo nikogar na svetu, da so popolnoma sami. Še vedno velja, da je zakon najbolj zaželena oblika izmed vseh odnosov, ki naj bi zadovoljil temeljne potrebe človeka po toplini, intimnosti in ljubezni (Bourdieu 1996), pa čeprav vemo, da te potrebe lahko zadovoljimo tudi skozi odnose s prijatelji, starši, sorodniki ipd. Za samske ženske se tako predpostavlja, da avtomatično ne morejo drugače, kot da zavidajo svojim poročenim prijateljicam in njihovim družinam. Da bodo nepopolne, neizpolnjene in nezadovoljene toliko časa, dokler jim ne bo uspelo najti moža.

»V nadaljevanju navajamo pet razlogov, zakaj bi morali biti srečni kljub samskemu stanu... Glede na to, da nimate nikogar, s katerim bi delili svojo prihodnost, se morate truditi, da bi uresničili svoje sanje in da bo vaše življenje takšno, kakršnega si želite.« (Pet razlogov, zakaj je dobro biti samski, I. P., Slovenske novice)

»Vse vaše prijateljice so v zvezi, celo poročene in z družinami, vi pa samski. Zavidate jim druženje na igrišču, izlete z drugimi družinami in zabave z drugimi pari.« (Najslabši razlogi za vstop v zvezo, M. F., Slovenske novice)

»Tako sem zadnjič zaradi očetove opazke »No, vidiš, ko je bila mlajša, je imela toliko problemov, zdaj ji je pa uspelo«, ki je sledila moji informaciji, da prijateljičin sin praznuje tretji rojstni dan, začela razmišljati o tem, kakšna je dejanska statistika poročenih, razvezanih in drugih zaznamovanih in stereotipno obdelanih statusov v ljubljanski občini.« (Levo mnenje: Bolje golob na strehi..., Nina Krajčinović, Delo)

Primer tega, kako so samski pojmovani kot »poškodovani«, »nepopolni« ljudje je japonska študija o samskih, ki jo je leta 2000 v knjigi objavil sociolog Masahiro Yamada (v DePaulo 2006, 108). V njej trdi, da samski, ki še vedno živijo pri starših, škodujejo ekonomiji, ker ne kupujejo vrednejših, bolj trajnih dobrin, zaradi vedno poznejših porok pa so krivi tudi za padanje natalitete. Predpostavlja, da so osebnostno tako nezreli, da obstaja verjetnost, da nikoli ne bodo odrasli, poleg tega pa imajo težave z vedenjem in avtoritetami. Ker živijo pri starših in ne plačujejo najemnine, se počutijo dovolj samozavestne, da pustijo vsako službo, ki jim ni všeč. Na kratko, Yamada meni, da samski, tako ženske kot moški, ogrožajo zdravje japonske družbe v prihodnosti. Zato jih je poimenoval kar »parazitski samski«, ki kljub službam in zaslužku pijejo življenje in sredstva svojih staršev.

»'Makeinu' pravijo na Japonskem ženskam, kot sta Tomoko in Mika. V prostem prevodu to pomeni toliko kot »izgubljeni pes«, luzer. V konservativni japonski družbi veljajo te ženske za zgube, čeprav so izobražene in uspešne v poklicu in bi bilo za družbo nadvse pomembno, da bi prav one ustvarile družino.« (Na Japonskem vse manj porok in rojstev, M. Gr., Delo, Panorama)

Z žensko naj bi bilo nekaj narobe, če živi brez moškega, še bolj čudno pa je, če odrasla ženska ni mati, kot bi še vedno veljalo prepričanje, da ženska šele z otrokom postane res ženska oz. odrasla oseba. DePaulova (2006; 2009; 2011) v svojih knjigah ugotavlja, da se družba do samskih ljudi obnaša kot da niso polnopravne, odgovorne, odrasle osebe. Pa ne samo širše socialno okolje, tudi prijatelji in sorodniki se do njih pogosto vedejo pokroviteljsko ter otročje. Tako DePaulova (2006, 110) navaja, da se pari, ki v svojo družbo vključijo samsko osebo pogosto odločajo namesto nje, kot da se odločajo za otroka (npr. kam bodo šli, kaj bodo jedli ipd.). Celo darila, ki jih samski dobivajo, so pogosto infantilna in neuporabna. Za samsko osebo, osebo, ki ni poročena velja, da ni dosegla določene stopnje v razvoju in je ostala nekje zadaj na razvojni lestvici (Lewis 1998). Byrnova (2003) ugotavlja, da so samske ženske

»nevidne« v svojih družinah, manj vredne kot poročene sestre ali bratje in pod konstantnim pritiskom staršev, da se poročijo. Mnogi raziskovalci še vedno predpostavljajo, da je zakonska zveza eden izmed nujnih korakov, ki pripelje v odraslost, odstopanje od razvojnih modelov pa je patološko (Koeing in drugi 2010, 256).

»Medkulturna evidenca kaže, da nobena ženska, ki ni poročena in nima otroka, praviloma ne more pridobiti statusa normalne odrasle ženske. Porod je iniciacija v funkcionalno odraslost, saj žensko prisili vztrajati v neugodju. Ko rojevaš, ne moreš reči, ni mi več lepo, adijo, grem. Dejstvo, da se na žensko, ki ni rodila, gleda zadržano, je zato po svoje razumljivo. V večini kultur bi rekli, aha, ta ni rodila, torej ni funkcionalno odrasla in ne more imeti pravic in statusa odrasle ženske.« (dr. Vesna V. Godina: »Izbrala bi srečen zakon«, Helena Peternel Pečauer, Onaplus)

»Tu je srž problema. Ženska je nepopolna brez moškega. To nas vrača v 19. stoletje,« meni Črnak Megličeva.« (Poslanke bodo poskusile, kar pobudnici ni uspelo, Barbara Hočevar, Delo)

6.2.3 Težave samskih

Raziskava izbranih medijev je pokazala, da se samske ženske soočajo z različnimi težavami, kot so pritiski družbe, da si najdejo partnerja, s tiktakanjem biološke ure oz. z željo po otroku, z variacijo čustev, ki se porajajo zaradi njihovega statusa, kot so sram, bolečina in obup, težave pa imajo tudi z zdravjem in finančnim stanjem.

Družbeni pritiski

V nasprotju s podobno podtemo *nepopolnosti/ manka*, kjer družba nastavlja izkrivljeno ogledalo samskim, zaradi česar se ti počutijo, kot da je z njimi nekaj narobe (naj bo to na psihičnem, fizičnem ali kateremkoli drugem področju), pod to podtemo spadajo pritiski družbe, ki samske skuša nekako »prisiliti« v to, da si najdejo partnerja in postanejo »normalni«. V analiziranih člankih se tako pogosto pojavlja tudi tema družbenih pritiskov na samske.

»Okoli kitajskega novega leta so samska dekleta najbolj obupana, saj jih takrat sorodniki neprestano sprašujejo o ljubezenskem življenju... Že za približno 37 evrov na dan ponuja najem lažnega fanta, ki je samsko dekle pripravljen spremljati na družinskih obiskih. Za slabe štiri evre na uro ga dekle lahko najame za spremstvo na večerjo, za dodatnih šest pa v javnosti dobi celo poljub na lice« (Vrtimo globus, Najem lažnega fanta, Reuters, Delo)

Odvisno od različnih kultur in dejanske stopnje sprejemanja samskosti v družbi, so samski tudi pod udarom staršev in sorodnikov. Samski težko sprejmejo svojo identiteto, če jih imajo celo lastni starši, ne glede na njihov uspeh v življenju, za zgube, pa to samo zato, ker nimajo partnerja.

»Kajti če mi še lastni oče, ki dobro, še predobro ve, da sem daleč od zafrustrirane tridesetinekajletnice, ki ponoči joka v blazino, ker je samska, izpod čela namigne, da je »njej pa uspelo«, v nasprotju z mano, ki nimam niti ene resne odgovornosti (»Razen do same sebe, kar zahteva že precej truda!« je, mimogrede, moj odgovor), potem je zadevo treba statistično obdelati.« (Levo mnenje: Bolje golob na strehi..., Nina Krajčinović, Delo)

In potem je tu še pritisk medijev, ki bolj ali manj še vedno promovirajo partnerstvo, zakon in družino kot najpomembnejši dosežek v človekovem življenju. V analiziranih člankih se torej poleg širšega družbenega in ožjega družinskega okolja govori tudi o medijskem pritisku na samske. Stereotipi, ki jih lansirajo mediji, vplivajo na ambivalenten odnos žensk do lastnega statusa in ustvarjajo negativno percepcijo njihove lastne identitete. Samske ženske so z vseh strani obkrožene z ženskimi revijami, ki jim narekujejo, kako se spremeniti, da bodo ujele moškega; s priročniki za samopomoč, ki naj bi jih naučili, kako odpraviti napake, zaradi katerih so samske; s televizijskimi nanizankami, ki hkrati povečujejo samskost, a je celoten zaplet in razplet usmerjen v združitev s tistim pravim in s tako popularnimi resničnostnimi šovi, kjer se ukvarjajo s parčkanjem in porokami.

»Gre za ameriški družbeni trend voajerizma, ki ga spodbuja poplava resničnostnih televizijskih oddaj na temo priprave na poroko, kot so Moja poroka, Zmenek in Samska ženska. Šovi o izbiri partnerja in načrtovanju sanjske poroke so izjemno priljubljeni in dosegajo najvišjo gledanost. Revije s poročno vsebino so od leta 2000 potrojile naklado.« (Najprej v poročni fitness, nato pred oltar, Nataša Zotler Bolce, Nedelo)

Tiktakanje biološke ure (želja po otroku)

Samsko življenje se pokaže kot velik problem, ko začne tiktakati biološka ura. Čeprav nekateri članki nakazujejo, da si sodobne samske ženske niti otrok ne želijo več, jih večina govori o tej temi kot problematični, o tem, kako najti pravega moškega ali o tem, kako ohraniti neodvisnost in brez sklepanja kompromisov imeti otroka. Čeprav je raziskava, ki jo je opravila Reillyjeva (v Trimberger 2005, 148) pokazala, da si večina intervjuvanih samskih žensk otroka sploh ne želi, niti ne obžaluje, da ga ni imela, ko je bil še čas, pa rezultati naše analize kažejo, da se samskost pogosto povezuje z željo po otroku. Samska ženska, z željo po otroku in rodnimi leti, ki se iztekajo, se sooči z velikim problemom in hudo osebno stisko.

»In ženska želja po materinstvu, ta je še posebno velik »zlodej«.« (Alfa ženska in njeni moški, Nika Vistoropski, Ona)

»Ženske v teh letih ugotavljajo, da nimajo več časa, in jih začne grabiti panika; imajo objektivni problem (zdaj je res težko najti primerne moškega)... To je obdobje njenega življenja, ko ji tiktaka biološka ura. Želi otroka, a spet ne za vsako ceno. Želi imeti otroka z moškim, ki bi ga imela rada. In to je problem. Kako ga najti? Kajti tisto, kar je na trgu, ni zadovoljujoče. Da bi imela otroka, bi morala sklepati nesprejemljive kompromise.« (Zoran Milivojević: »Če je prijetno, še ne pomeni, da je dobro«, Nika Vistoropski, Ona)

Vsekakor je biti samski veliko lažje, če je želja po otroku že zadovoljena.

»To, da sem samska, me pri ničemer ne ovira. Je pa res, da je bistvenega pomena tudi, da imam otroka. Veliko mojih samskih vrstnic trpi zaradi samskosti predvsem zato, ker si želijo otroka, a nimajo partnerja.« (Samske tridesetletnice, Katja Cah Švarc, Ona)

»Štefka ni osamljen primer mlade, uspešne ženske, ki je v življenju dosegla vse, kar je nameravala, potem pa hoče praznino, ki je nastala po določenih letih, napolniti z otrokom... Zato si ženske ne bi smele nadomeščati samote z otroki brez očetov niti v naši moderni niti v kateri koli drugi dobi. Otroci ni »stvar«, ki prežene osamljenost, ni štruca kruha, ki bi si jo ženske kupile, ko bi bile lačne.« (Rdeča črta - Kje so očetje? Sem samska in hočem otroka, A.S., Ona)

Želja po otroku in družini pa je pogosto tudi umetno ustvarjena pod pritiskom starih družbenih vzorcev in zaradi idealiziranja nuklearne družine. Še tako zadovoljna samska ženska bo zaradi družbenih pritiskov kdaj pa kdaj podvomila v svoje odločitve in izbire. Največje pritiske glede otrok doživljajo samske ženske v svojih poznih dvajsetih in tridesetih letih, ko se začne iztekati njihova biološka ura, okrog štiridesetega leta pa se ti pritiski glede otrok zmanjšajo (White in drugi v Sharp, Ganong 2011), kar pa še ne pomeni, da postane samskost sprejemljiva.

»Leta, biološka ura, prigovarjanje družine ... Vse to lahko občutite kot težko breme in na koncu se vam res zazdi, da je skrajni čas, da si poiščete sopotnika.« (Najslabši razlogi za vstop v zvezo, M. F., Slovenske novice)

Sram, bolečina in obup

Kot smo že večkrat povedali, ne glede na to, kako uspešna je, članki samsko žensko še vedno v veliki meri obravnavajo negativno, zaradi česar ta nezavedno razvija negativno samopodobo in doživlja občutke obupa, bolečine in sramu zaradi svojega statusa. Samskost je je nekaj, česar se je potrebno sramovati (kdor je samski, s tistim pač mora biti nekaj narobe), samski so obupani, trpijo, so nesrečni in osamljeni. Tako so vsaj prikazani skozi našo analizo. Prazniki naj bi bili avtomatično muka za samske, ker se predpostavlja, da nimajo nikogar na svetu in bodo osamljeno ždeli v nekem kotu.

»Za veliko ljudi pomeni december boleč spomin na to, da še vedno niso našli sorodne duše in bodo tudi tokrat sami, z znanci ali prijatelji preživeli najdaljšo noč v letu.« (Pet razlogov, zakaj je med prazniki bolje biti samski, M. K., Slovenske novice)

Samski ne želijo naglas priznati, da nimajo partnerja, zato se jih niti posredno ne sme opominjati na to, da ne bi prizadeli njihovih čustev.

»Kje imaš prstan? Čeprav se besede zdijo še tako nedolžne, lahko zabolijo. Če bi imela prstan, bi vam ga pokazala in njegov sijaj bi vas zaslepil.« (Fraze, ki jih neporočene nočejo slišati, M. F., Slovenske novice)

Zaradi notranje bolečine in osamljenosti ženske pograbijo prvega, ki pride mimo, kar pa se pogosto izkaže za napako. Samske ženske iz obupa počnejo stvari, ki neizogibno vodijo v razočaranje in še večji obup.

»Neredko se dogaja, da ženske v zvezo popeljejo občutki osamljenosti. V prepričanju, da bo partner znal poskrbeti za zabavo in popestritev dnevo, se spustijo v odnos s prvim, ki pokaže kanček zanimanja, na koncu pa so razočarane.« (Najslabši razlogi za vstop v zvezo, M. F., Slovenske novice)

Redki članki skušajo tovrstno prepričanje izpodbijati in prikazati samskost kot nekaj neproblematičnega.

»Zberite pogum in prenehajte že verjeti, da... so samska dekleta vedno osamljena... so samska dekleta obupana... so samska dekleta dolgočasna... se samska dekleta bojijo zvez.« (Čeprav je sama, ni dolgočasna, M. F., Slovenske novice)

Zdravje

Samskost se je v nekaterih člankih pojavljala v povezavi z tematiko zdravja, predvsem v negativnem smislu. Zanimivo je, da naj bi bili samski slabšega fizičnega zdravja, bolj podvrženi psihičnim težavam in odvisnostim, njihovo okrevanje po bolezni naj bi bilo počasnejše in umrljivost večja v primerjavi s poročenimi. Samski moški naj bi bili bolj ogroženi kot ženske, predvsem zato, ker imajo slabše odnose z bližnjimi. Kar ena tretjina samskih moških nikoli ne preživi skupnega večera s sorodniki v primerjavi s petnajstimi odstotki samskih žensk (Seccombe in Ishii- Kuntz v Keith 2003, 54).

»Umrlijivost samskih moških je dvainpolkrat večja, samskih žensk pa za polovico večja od poročenih. Preživetje ljudi z rakom je kar za deset let daljše, če so poročeni. Samski ljudje prebijejo v bolnišnicah več časa in kirurški postopek se pri njih pogosteje konča s smrtjo. Poročeni moški redkeje kot samski dobijo nahod. Imajo tudi nižji krvni tlak, holesterol in telesno težo. Samski moški naredijo samomor dvakrat pogosteje, ločeni pa trikrat pogosteje kot poročeni. Mlajši vdovci se zatečejo k samomoru desetkrat pogosteje. Depresija in stres sta pri samskih ljudeh pogostejša. Med samskimi moškimi je

alkoholizma dvakrat več kot med poročenimi.« (Ali ljudje v skupnosti živijo dlje?, Dušan Keber, Onaplus)

»Finski raziskovalci ugotavljajo, da samski pogosteje umirajo kmalu po srečni kapi. Tako je bilo med umrlimi v 28 dneh po infarktu 51 odstotkov neporočenih moških. V tem času je umrlo 42 odstotkov takih, ki so bili ločeni, poročenih pa le 26 odstotkov. Zakon na ženske vpliva še bolj zaščitno. V 28 dneh po srčni kapi je bilo umrlimi 43 odstotkov neporočenih bolnic, 32 odstotkov ločenih in le 20 odstotkov poročenih.« (Življenje v paru štiti pred infarkt, N. Ž., Delo, Panorama)

»Raziskava o stopnji smrtnosti zaradi rakavih obolenj v zadnjih 40 letih je pokazala, da so moški in ženske, ki niso nikoli bili v zakonu, bolj dovzetni za 13 najpogostejših oblik raka, med njimi raku na pljučih, na prsni in na prostati. Že prejšnje raziskave so pokazale, da osebe v zakonu živijo bolj zdravo in dlje kot samske. Večinoma manj kadijo, uživajo manj alkoholnih pijač in so psihično trdnejše.« (Rak največkrat usoden za samske moške, M. F., Slovenske novice)

Kaže se povezava med samskimi ženskami z visoko stopnjo samozavesti, ki živijo zadovoljno, izpolnjujoče, izzivov polno življenje in njihovim boljšim fizičnim in psihičnim zdravjem. Po drugi strani imajo ženske, ki ne 'obvladujejo' svojega življenja slabšo samozavest in nižjo samopodobo, so bolj podvržene določeni stopnji stresa, kar vodi v razne zdravstvene težave (Ron 2009, 289).

»Kljub temu kar 58 odstotkov samskih žensk srednjih let trpi za psihičnimi boleznimi, na primer depresijami. Posebno ogrožene so izobražene, zaposlene samske matere, ki so zaradi preobremenjenosti rizična skupina... Nekaj pokazateljev kaže, da ni naključje, če je človek samski. Samski se izraziteje nagibljejo k nevrotičnosti, kažejo manj strpnosti, se vedejo nekoliko negativno in imajo nekoliko več zdravstvenih in psihičnih težav.« (Ženske so za samskost boljše opremljene, A. Z., Nedelo)

»Dobro počutje posameznika ni več tako tesno povezano s statusom zakonske zveze kot pred 30 leti,« sklepata ameriški sociologinji Hui Liu in Debra Umberson v študiji, objavljeni v *Journal of Health and Social Behaviour*. Res poročeni še zmeraj malo redkeje obolevajo kot samski, vendar se razlika manjša.« (Samski: Ta lep svet svobode in neodvisnosti, A. Z., Nedelo)

Nekaj člankov obravnava tudi diskriminacijo samskih pri dostopu do zdravstvenih storitev. Tako zakonodaja neplodnim samskim ženskam v Sloveniji onemogoča oploditev z biomedicinsko pomočjo (OBMP). Zakon legalizira diskriminacijo v primerjavi z ženskami, ki živijo v zakonski ali zunajzakonski skupnosti, saj neplodne, samo zaradi svojega samskega statusa niso upravičene do zdravljenja z biomedicinsko pomočjo. Kljub temu, da se v postmodernem času delež nuklearnih družin zmanjšuje, da pospešeno nastajajo različne oblike družin in kohabitacij, da enostarševske družine niso več tako stigmatizirane, kot so bile v 1950ih letih (Švab 2001), se še vedno lahko srečamo z dvojno moralo. Samska mati je nekaj družbeno (dokaj) sprejetega, medtem ko je oploditev samske ženske, ki ne more zanositi po naravni poti (govorimo o zdravstvenih težavah) nekaj »strokovno- medicinsko in medicinsko-etično nesprejemljivega«, kot je to poudarila prof. dr. Bojana Pinter, vodja darovalskih postopkov na Ginekološki kliniki v Ljubljani (med.over.net, 2004). Postavi se nam vprašanje, v čem je torej razlika med obstoječimi samskimi materami in samsko žensko, ki želi biti mati?

»Do postopka po letu 2000 sprejetem zakonu o zdravljenju neplodnosti in postopkih oploditve z biomedicinsko pomočjo (ZZNPOB) namreč ni upravičena, ker je samskega stanu... Sporno se jim zdi, da samske ženske nimajo dostopa do postopkov zdravljenja neplodnosti z biomedicinsko pomočjo in da je v zakonu zamejena rodna doba.« (Poslanke bodo poskusile, kar pobudnici ni uspelo, Barbara Hočevnar, Delo)

»O drugih razlogih, zakaj ZZNOPB posega v moj pravni položaj, se ni opredelilo, je povedala 37-letnica, ki je prepričana, da je zakon v neskladju z ustavo, ker ji kot neplodni samski ženski ne omogoča strokovne pomoči pri oploditvi brez soglasja partnerja... Zaradi osebnega stanja, torej samskega stanu, pa je diskriminirana v primerjavi z ženskami, ki živijo v zakonski ali zunajzakonski skupnosti.« (Samska je brez pravnega interesa, Barbara Hočevnar, Delo)

Samski so diskriminirani tudi na področju splošnega dostopa do zdravstvenih storitev, saj se polna zdravstvena oskrba veže na zaposlenega, poročenega slovenskega državljanca, kar pomeni, da brezposelni samski, ki si ne morejo sami plačevati zdravstvenega zavarovanja, ostajajo brez zdravstvene oskrbe, v primerjavi s poročeno brezposelno osebo, ki je lahko zavarovana preko svojega zaposlenega partnerja.

»Poleg spregledanosti nekaterih partnerskih razmerij je dostop do zdravstvenih storitev otežen tudi samskim. Zato je v prihodnje nujen razmislek o tem, ali je z idejo svobodne družbe, ki temelji na pravicah posameznika, skladen sistem, ki zdravstveno zavarovanje veže na družinska razmerja in ne na človeka kot takega... Čeprav se je dolgo zdelo, da je slovenski zdravstveni sistem univerzalen in da zagotavlja zdravstveno varstvo vsakemu človeku, ki ga potrebuje, pa vedno večje število prebivalcev ostaja zunaj njega. Med njimi so najbolj ranljivi tisti, ki z vidika delovnih, družinskih in tujskih razmer odstopajo od norme, na katero se veže polna zdravstvena oskrba, to je: zaposlen, poročen slovenski državljan.« (Samski: Zdravje le za poročene in zaposlene, Dr. Barbara Rajgelj, Sobotna priloga)

Revščina in finančna bremena

Ta tema v analiziranih člankih ni pogosta, članki, ki se pojavljajo, pa se pretežno nanašajo na večjo davčno in finančno obremenjenost samskih ter večjo ogroženost revščine. Pokazalo se je, da socialna zakonodaja v Sloveniji ni samskim v prid, saj ne upošteva, da imajo samski brezposelni morda ožjo podporno socialno mrežo in so zato bolj ogrožena skupina. Revščina najbolj ogroža starejše samske ženske in matere samohranilke.

»Kar zadeva učinke nove zakonodaje, je ta materialno najbolj prizadela upokojence in družine, ki uveljavljajo pravico do socialne pomoči in do otroškega dodatka... Vesna Leskošek je opozorila še na tretjo ranljivo skupino ljudi – to so samski brezposelni, ki nimajo socialne mreže in morajo po novem preživeti z 260 evri na mesec.« (Upokojenci so največje žrtve socialne reforme, Erika Repovž, Delo)

»Družina zaradi dveh plač manj porabi za tekoče stroške, vendar je v ednini odločanje lažje. In kot da nekdo namerno viša ceno življenja samskim, so še mačji briketi občutno dražji!« (Realnost življenja: Ednina je več kot množina, Sara Femec in Barbara Kotnik, Onaplus)

»Kaže, da bo stopnja revščine letos višja. Najbolj ogrožene so starejše samske ženske, brezposelni in enostarševske družine.« (Ob letu boja proti revščini, Mario Belovič, Delo)

Tako kot se je že v zgodovini ponekod po Evropi pojavljalo sprejemanje raznih zakonov o obdavčitvi dohodka ljudi brez otrok in zakoni o družinskih dokladah, kjer so jemali samskim in dajali družinam (Bock 2004), se v Sloveniji še danes redno pojavljajo razne pobude poslancev, da bi bilo samske in samske brez otrok potrebno dodatno obdavčiti ali pa npr.

upokojencem brez otrok zmanjšati pokojnine. Samskost se prikazuje kot stanje, ki bi ga bilo potrebno kaznovati oz. dodatno finančno obremeniti, pa čeprav so samski kaznovani že tako ali tako, saj je življenje samskega človeka dražje kot življenje v dvoje.

»Obrambni minister Aleš Hojs bi se, kot poročajo Finance, težav z javnimi financami lotil na svoj način. Na dogodku Popoldan z NSi je namreč predlagal, da bi se višina pokojnine vezala na število otrok. Nekaj podobnega, uvedbo davka na ljudi brez otrok, sta predlagala Franci Križanič leta 2009 in Ivo Boscarol leta 2005, takratni član vladnega strateškega sveta, ki je želel uvesti davek na samsko življenje.« (Hojs predlaga nižje pokojnine za ljudi brez otrok, Pi. K., Delo)

»Nič kaj domiselno, vendar s preverjeno krilatico: uvedimo davek na samske (DNS). In da ne bi izpadel pretirano neambiciozno – kajti o DNS čeblja skorajda vsaka vlada že dve desetletji ali več, potem se najde še kakšen parapolitični osebek, ki bi tudi pobiral davek od samskih –, si je kot rečeno minister Hojs izmislil, da bi pa on obdavčil upokojence brez otrok.« (Uvodnik: Koruzica, Sabina Obolnar, Ona)

6.2.4 Razlogi za samskost

Zadnja široka tematika, ki se je pokazala v naši analizi člankov, so razlogi za samskost. Veliko člankov namreč tematizira (neposredno ali posredno) zakaj so samski ljudje samski. Te razloge smo kategorizirali v naslednje skupine: samski zaradi osebnostnih pomanjkljivosti kot so nezrelost, neodgovornost in zaverovanost vase; samski zaradi prevelikih pričakovanj glede partnerstva oz. previsokih meril, ki jih postavljajo pri iskanju partnerja; samski zaradi sebičnosti in samski, ker so s tovrstnim načinom življenja zadovoljni.

Nezrelost, neodgovornost in narcisoidnost

Samskost se zelo pogosto povezuje z osebnostno patologijo ali vsaj kot disfunkcionalni osebnostni deficit. Nekateri (Kernberg 1976) iščejo vzroke na področju nerazrešenih objektivnih odnosov v zgodnjem otroštvu, neintegriranem konceptu sebe, narcisističnih motnjah, ki onemogočajo vzpostavljanje globokih čustvenih vezi z drugimi; drugi (Dougherty 1993) odkrivajo povezave med odnosi v primarni družini in kasnejšo sposobnostjo za ustvarjanje čustvenih vezi; tretji (Freud v Clements 1998) govorijo o nerazrešenem ojdipovem

kompleksu itn. Močno je razširjeno mišljenje, da je samo to, da si sam, dovolj velik razlog za obisk psihologa ali psihiatra. Še posebej močna in neodvisna samska ženska je nekaj, kar je potrebno »popraviti« in zdraviti, kajti patriarhalne teorije trdijo, da ženska lahko svojo ženskost in identiteto vzpostavlja le skozi partnerske odnose (Reynolds in Wetherell 2003). Podobno tematiziranje razlogov za samskost je bilo opaziti tudi v analiziranih člankih.

»To lahko pripelje do oblike narcisoidnosti, ki je sicer zelo razširjena. Ljudje namreč radi samega sebe postavijo v središče. Zdi se mi, da je t. im. delo na sebi postalo moderno, še posebno pri ženskah. Živimo v času eksplozije samozavesti. Včasih je obstajalo samospoštovanje – če nekaj dobrega narediš, spoštuješ samega sebe. Danes pa je vsak pomemben, je glavni lik svojega življenja, filma pravzaprav, v katerem izbira stranske vloge.« (Zoran Milivojević: »Če je prijetno, še ne pomeni, da je dobro«, Nika Vistoropski, Ona)

»Ko gremo po nasvet k psihologu dr. Bernardu Stritihu in mu približamo temo, ki jo prelevamo, se mu ob »uganki« alf najprej razkrijeta problem nadkompenzacije na področju narcisizma in nerazrešen ojdipov kompleks.« (Alfa ženska in njeni moški, Nika Vistoropski, Ona)

»Svoj vzorec so izoblikovali v primarnih družinah, kjer se je bilo verjetno težko navezati in so se bližini bolj ko ne izogibali. Bližina in ljubezen zanje pomenita strah, da bodo znova zapuščeni, če se odprejo in dajo sebe v polnosti.« (Vikend pari, Zakonca na daljavo, Klavdija Milko, Ona)

»Po drugi strani pa so v zahodnem svetu ljudje že nekaj desetletij vzgajani tako, da funkcionalno nikoli ne odrastejo, in zato ne morejo ljubiti. Ljubezen je sposobnost funkcionalno odraslega človeka... Kdaj je torej samskost boljša različica? Standardi kapitalističnega trga ljubezni pravijo, da vedno, ko ti ni več »fajn«. To so seveda standardi neodraslosti.« (dr. Vesna V. Godina: »Izbrala bi srečen zakon«, Helena Peternel Pečauer, Onaplus)

Samske ženske naj bi se ukvarjale predvsem s sabo, poleg kariere naj bi bile obsedene s svojim telesom, s sledenjem modnim in lepotnim idealom, brez večjih odgovornosti, z glavo polno nerealnih pričakovanj.

»Bridget Jones si še vedno prizadeva, da bi nehala kaditi in piti, še zmeraj je na dieti. Samska nekaj več kot tridesetletnica, zaposlena, obsedena s hujšanjem in lepotnimi ideali iz ženskih revij, zasvojena s priročniki za duhovno samopomoč...« (Svet so ljudje, Bridget Jones še vedno hujša, Delo)

»Raje ne delam večjih načrtov za svojo prihodnost, le krajše in realne načrte. Končati želim študij antropologije. Partner in otroci bodo počakali, saj je na svetu toliko zanimivejših stvari, ki bi se jim bilo treba posvetiti.« (Mladi in EU (9) – Švedska, V Stockholmu živi največ samskih oseb, Anna Wetterqvist, Ona)

Visoka merila partnerstva

Druga skupina razlogov, ki izhaja iz analize, je psihična nezrelost samskih, saj niso sposobni sprejemati odgovornosti, živijo podaljšano otroštvo, nerealne in idealizirane predstave o partnerski zvezi pa so krive, da iščejo in čakajo na 'pravljico', ki pa se seveda ne zgodi. Iskanje 'princa' in menjavanje partnerja takoj, ko se izkaže, da ne ustreza njenim pričakovanjem, je znak nedoraslosti samske ženske, kar se nekoliko navezuje na prejšnjo podtemo Nezrelosti, neodgovornosti in narcisoidnosti. Nakazuje se, da so samske ženske zaradi osebnostnih patologij in deficitov nezmožne oblikovati »realno«, trdno partnerstvo, ker živijo v iluzijah.

»Poskušamo tudi ugotoviti, ali ženska morda sabotira samo sebe. Ima preveč idealizirana merila, ki v realno življenje ne sodijo? Pa tudi če vse naredi prav, je v teh letih še vedno izjemno težko najti pravega moškega. A ni prav, da upanje ugasne. Je pa treba opozoriti generacije, ki prihajajo: Ej, dekleta, če ne boste uredile tega, kot je treba, se lahko zgodi, da boste imele kasneje velike težave! To naj bo javno opozorilo mladim puncam!« (Zoran Milivojević: »Če je prijetno, še ne pomeni, da je dobro«, Nika Vistoropski, Ona)

»Kadar greva zvečer skupaj ven, se pogovarjava skorajda samo o enem, pripoveduje Tomoko. Kako bi vendarle našli moškega. Toda pravega je težko najti.« (Na Japonskem vse manj porok in rojstev, M. Gr., Delo, Panorama)

»Si preveč izbirčna? Ni, le noče se z nekom vezati zgolj zato, da ji ne bi bilo treba odgovarjati na taka in podobna vprašanja.« (Fraze, ki jih neporočene nočejo slišati, M. F., Slovenske novice)

»Neskončen trg je nastal zaradi potreb kapitala. Zahodne ženske in moški skladno z navodili trga pogosto projiciramo v partnerske zveze nerealna pričakovanja... (dr. Vesna V. Godina: »Izbrala bi srečen zakon«, Helena Peternel Pečauer, Onaplus)

»Bridget Jones je mrtva... Romantizirano prikazovanje samskega življenja zdolgočasene Angležinje se je po nekaj let trajajočem bumu izkazalo za popačenega, nerealnega...« (Samski: V žrelu življenja, Patricija Maličev, Sobotna priloga)

Sebičnost

Sebičnost naj bi bila, skupaj z depresivnostjo, čustveno nezrelostjo, neodgovornostjo in izbirčnostjo, kot ugotavlja že DePaulova (2006), eden od najbolj pogostih razlogov za samskost. Sodobna ženska misli samo nase, ne ozira se na čustva drugih, ves svoj zaslužek porabi samo zase, ima vse, kar želi in moški ji nima več kaj dati. Sebičnost ji preprečuje, da bi delila svoj čas, svoj prostor, svoj denar... s komerkoli drugim kot s sabo. Sebičnost lahko tu povežemo tudi s stereotipno podobo samske, finančno neodvisnosne ženske. Kajti, ženska s svojim denarjem, si lahko *privošči* biti sebična.

»Ves denar, ki ga zaslužite, lahko porabite samo zase. Denarja ni treba hraniti za skupna potovanja, kupovati dragih daril in plačevati romantičnih večerij (sploh dekletom, ki so emancipirana in ne dovolijo plačevati samo fantom). Torej, ves denar, ki ga imate, lahko porabite samo za sebe.« (Pet razlogov, zakaj je dobro biti samski, I. P., Slovenske novice)

»Danes pa so si ženske pridobile različne vrste moči, kar za poročanje pomeni težavo. Ženske na Zahodu so skoncentrirale obe omenjeni vrsti moči in ne le simbolno, ampak tudi socialno kastrirale moške. Ti so zdaj problem. Nimajo ničesar več, kar ženski sami ne bi bilo dosegljivo. To vpliva na poročno menjavo. Zato je toliko samskih.« (dr. Vesna V. Godina: »Izbrala bi srečen zakon«, Helena Peternel Pečauer, Onaplus)

»Na žalost je med nami vedno več Štefki podobnih žensk, žensk, ki mislijo samo nase...« (Rdeča črta - Kje so očetje? Sem samska in hočem otroka, A.S., Ona)

»Ali je nekaj prijetno oziroma neprijetno, postane glavno merilo za to, ali je dobro ali slabo. Izgubila pa se je samodisciplina. Izgubila sta se tudi odgovornost in odrasli pogled na svet. Živeti življenje pravzaprav. Živimo podaljšano otroštvo. Tudi ko jih imamo 30, 40. Otrok ne želimo imeti, kajti le kako bomo potem šli na Havaje?! Kako bomo šli deskat?! Radi bi se le igrali. Izgubili smo se.« (Zoran Milivojević: »Če je prijetno, še ne pomeni, da je dobro«, Nika Vistoropski, Ona)

Zadovoljstvo

Dolgotrajno samske ženske iz raziskave Baumbuschove (2004, 116) so na splošno zadovoljne s svojo samskostjo - le včasih jih prešine obžalovanje zaradi odsotnosti čustvene in fizične intimnosti. Tudi Paradisejeva (1993, 137) trdi, da so nikoli poročene ženske predstavljene kot deviantne, kot »stare device«, lezbijke ali tiste, ki ne morejo dobiti moškega, pa čeprav njena raziskava kaže, da to sploh ne drži. Ženske iz njene raziskave so izrazile visoko stopnjo zadovoljstva nad svojim življenjem, ravno tako ženske iz mnogih drugih raziskav (Allen in drugi v Lewis 1998). Tudi analiza naših člankov je pokazala, da se kot razlog za samskost pojavlja zadovoljstvo nad tovrstnim načinom življenja.

»A oglaševalci kot tudi celotna ameriška kultura so še vedno nagnjeni k pomilovanju neporočenih. Dejstvo, da lahko živiš polno in srečno kot samska oseba, je tako podcenjeno, da tisti, ki tako čutijo, to zelo neradi priznajo. Opraviti imamo z množico na skrivaj zadovoljnih samskih ljudi.« (Življenjski slog: Zadovoljni na skrivaj, priredila M. J., Delo).

»Živim polno in radostno, ne iščem (več) ne sebe ne »svojega« moškega. Ker sem, ki sem, je v meni vse, kar potrebujem. Sem notranje poročena, saj sta se objela moja anima in animus. Sem izpolnjena, saj sem doživela vse registre bivanja, od črne teme do žareče svetlobe.« (Samska, a ne samotna, dr. Manca Košir, Onaplus)

7 SKLEP

Analiza izbranih člankov nam je pokazala kakšno sliko samskosti riše ena glavnih časopisnih hiš v Sloveniji. Naša domneva, da mediji o samskih in samskem življenju podajajo izkrivljeno sliko in mešana sporočila, se je izkazala za pravilno. Ne preseneča, da se samske ženske, kljub temu, da je danes biti samski navzven oz. 'površinsko' družbeno sprejeto, še vedno počutijo slabo zaradi svojega statusa. Mediji samsko žensko po eni strani prikazujejo kot samostojno, inteligentno, sposobno, svobodno, a med vrsticami lahko jasno razberemo, da je hkrati narcisoidna, neizpolnjena, nezrela, sebična in slabšega zdravja. Poleg tega naša analiza kaže, da močne ženske odbijajo moške, ti se ob njih se počutijo manjvredne in nepotrebne, sodobna,

samostojna ženska pa je »strup« za moško samozavest. V kolikor se samskost prikazuje pozitivno, se pogosto prikazuje v povezavi z 'industrijo', ki se ukvarja s 'parčkanjem'. Se pravi, samski način življenja je sprejemljiv samo, če se čim hitreje ukine; ravno tako pa je pozitivno prikazovanje samskosti pogosto prikazano skozi nekakšno opravičevanje, zagovarjanje in pojasnjevanje. Ali povedano drugače, namesto brezpogojnega sprejemanja se kaže potreba po argumentiranju samskega statusa, kar spet kaže na ambivalentnost oz. podajanje nasprotujočih si sporočil. To dokazuje našo predpostavko, da samski svojo identiteto težko izgrajujejo in vzdržujejo pod bolj ali manj prikritimi pritiski medijev.

Naša analiza ni pokazala tega, da bi bila samskost bolj sprejemljiva v primeru karierno uspešnih in finančno preskrbljenih žensk, kot nam je na prvi pogled to opazno v televizijsko-medijski hollywoodski produkciji, kjer so samske ženske vedno uspešne karieristke srednjega ali višjega sloja. Se pa samskost »glamurizira«, samske ženske naj ne bi imele nobenih skrbi, prepuščajo se zabavi in sproščenosti. Kljub vsem »užitkom«, ki jih prinaša samsko življenje, pa je ta zabava samskih vedo prikazana v kontekstu iskanja partnerja, kar spet kaže na ambivalentnost.

Skozi analizo člankov so se pokazali različni stereotipi o samskih ženskah, kot jih predstavljajo mediji. Tako naj bi bile seksualno agresivne, kar povzroča preglavice moški identiteti, ali pa nasprotno, osamljene »stare device«, ki zavidajo partnerstvo svojim prijateljicam. Bile naj bi prijetnega videza, obsedene s kariero in finančno neodvisne, kar naj bi bil spet »hladen tuš« za moške; in večno v iskanju partnerja, pa čeprav imajo malo možnosti za zvezo, ker naj bi bile nepopolne, manjvredne, nezrele, sebične »luzerke«. Samskost je predstavljena, če že ne kot patologija, pa kot osebni deficit. Te ugotovitve so podobne ugotovitvam o stereotipih, ki jih predstavljajo Koeing in drugi (2010).

Pred analizo nas je zanimalo ali so podobe samskosti v medijih predvsem podobe ene od obeh skrajnosti - torej le podobe premožnih in uspešnih samskih ljudi, ali podobe samskih, osamljenih in revnih. Izsledki kažejo, da so samske ženske prikazane pretežno kot uspešne karieristke, večinoma pa se o premoženjskem statusu in življenjskih razmerah v naših medijih ne govori pretirano. Kar je spet primer izkrivljenega prikazovanja, saj je prav gotovo veliko samskih, predvsem starejših samskih žensk, ki živijo v pomanjkanju. Težave s katerimi se soočajo samske ženske so družbeni pritiski po ukinitvi njihovega statusa in soočanje s tiktaknajem biološke ure oz. z željo po otroku, ki je pogosto tudi umetno ustvarjena pod pritiski starih družbenih vzorcev in zaradi idealiziranja nuklearne družine. Poleg tega analiza

kaže, da se v medijih samskost povezuje z občutki sramu, kar spet, kot že rečeno, negativno vpliva na vzdrževanje in oblikovanje osebne identitete samskih.

Iz analize ni razvidno, da bi se podobe samskosti v našem vzorcu člankov pretirano povezovale z revščino in socialno izključenostjo. Sicer se v skromnem številu člankov revščina pojavi, vendar le kot kratke notice, da so samski, predvsem starejše samske ženske in matere samohranilke, bolj ogroženi in davčno bolj obremenjeni, redno pa se pojavljajo tudi razne pobude poslancev kako samske, samo zaradi njihovega statusa, še bolj finančno obremeniti.

V naši družbi je še vedno močno prisoten patriarhalni diskurz. »Patriarhalni diskurzi opravičujejo razlike med spoloma v družbenih odnosih z biološkimi, naravnimi razlikami, ki osebe različnih spolov postavljajo v različne vloge v razvoju družbe in človeške vrste. Ob tem se naturalizacija razlik med spoloma ne zaustavi le pri anatomskih, fizičnih razlikah, temveč kot naravne prikaže tudi razlike na miselnem in čustvenem področju« (Jeretič 2000, 481). Čeprav so razlike med spoloma, kot je pokazal feminizem, kulturno konstruirane, patriarhalni diskurzi vzdržujejo identitete, ki so bile v procesih socializacije družbeno oblikovane skozi biološke razlike (*ibid.*). Tako je močna in neodvisna samska ženska nekaj, kar je potrebno »popraviti« in zdraviti, kajti patriarhalne teorije trdijo, da ženska lahko svojo ženskost in identiteto vzpostavlja le skozi partnerske odnose (Reynolds in Wetherell 2003).

Prevladujoča podoba samske ženske, kot jo kaže naša analiza je podoba manjvrednega člana družbe oz. kot pravi Byrnova (2003), samska ženska je »nevidna«. Poleg tega se, kot rečeno samozadostne samske ženske krivi tudi za krizo identitete moških, saj naj bi jim zbujele občutke manjvrednosti in odvečnosti, večina moških pa naj bi si menda še vedno želelo pokorno in neopazno ženo.

Izsledki naše analize nakazujejo vzporednice z izsledki raziskave o priročnikih za samopomoč, namenjenih samskim ženskam, ki so jo opravili Koeing in drugi (2010), kjer so podobno ugotovili, da pozitivne vidike samskosti pogosto 'preglasijo' stereotipi in naštevaje težav, s katerimi se soočajo samski (kot so: tiktakanje biološke ure, strah pred samoto (ostati večno sam), pritisk družine in prijateljev, naj si najdejo partnerja...). Podobna kategorija je bila tudi Vzroki za samskost, pod katero so Koeing in drugi (*ibid.*) dobili podkategorije, kot so videz in osebnost, izbira, splet okoliščin in osredotočenost na druga področja v življenju - v primerjavi z našo analizo, kjer so se kot podkategorije oblikovale nezrelost, neodgovornost in narcisoidnost; visoka merila partnerstva; sebičnost in zadovoljstvo.

Za raziskavo smo uporabili metodo UT in kot je bilo že rečeno, značilnost UT je, da se podatki, analiza in teorija med seboj prepletajo oz. teorija izhaja neposredno iz podatkov. Zato je zanimivost naše raziskave ukvarjanje medijev s področjem, ki ga nismo predvideli vnaprej - in to je zdravstveno stanje samskih ljudi. Članki ga prikazujejo kot izjemno slabo oz. slabše od zdravja poročenih ljudi. Poročeni naj bi, zaradi čustvene izpolnjenosti in psiho- socialne varnosti, ki jim jo daje zakon, doživljali manj stresov in naj bi bili zato tudi bolj odporni in zdravi, medtem ko so samski bolj podvrženi tako psihičnim kot fizičnim tegobam. Moški naj bi bili ogroženi še bolj kot ženske. Problem tovrstnega sklepanja je stereotipna predpostavka, da samski v svojem življenju nimajo nikogar, nimajo tesnih čustvenih vezi s sočlovekom. V večini primerov to ne drži, saj imajo, kot pravi npr. Byrnova (2003), še posebej samske ženske s svojo primarno družino in sorodniki izjemno tesne vezi, ki se z leti še krepijo. Te vezi so mnogokrat močnejše in bolj čustveno izpolnjujoče, kot so vezi poročenih z njihovimi sorodniki. Zaradi svojega samskega statusa lahko ženske več časa posvetijo tudi tesnim odnosom s prijatelji in sosedi. Te socialne mreže jim nadomeščajo družino (McDill in drugi 2006).

Zdravje samskih je odvisno tudi od tega, kako sprejemajo svoj status. Če so s svojim načinom življenja zadovoljni, sta njihova samopodoba in sprejemanje samega sebe boljša, posledično pa so manj podvrženi depresiji in drugim težavam. Zdravje in dobro počutje sta v veliki meri odvisna tudi od družbene podpore, ki vsebuje emocionalno, kognitivno, materialno in instrumentalno podporo. Družbena podpora pomeni občutek, da nekdo skrbi zate, te ima rad, te ceni in spoštuje kot osebo; pa tudi vpetost v mrežo komunikacij in dolžnosti (Keith 2003, 54–57). Razvejanost socialne mreže in sprejetost je torej za dobrobit samskih velikega pomena. Mastekaasa (v McDill in drugi 2006, 40) ugotavlja, da je zadovoljstvo žensk z njihovim samskim ali zakonskim stanom močno povezano s socialnimi normami. Tako imajo neporočene ženske veliko manj težav s svojim statusom, če živijo v skupnosti, kjer je velik delež samskih ljudi. Dobra socialna mreža in podpora širšega socialnega okolja sta tako boljši indikator zadovoljstva in posledično zdravja, kot pa samo zakonsko življenje. S tem se odpira široko polje, ki bi mu bilo v prihodnosti potrebno nameniti več pozornosti in še več raziskav. Raziskave in proučevanje samskih bi bilo koristno v večji meri povezati z gerontologijo, saj se prebivalstvo v Evropi pospešeno stara, hkrati z naraščajočim številom samskih ljudi.

Obsežna Irska raziskava je pokazala, da je velik faktor zdravstvenega stanja samskih, predvsem starejših, tudi ekonomsko stanje. Poročeni naj bi bili manj dovzetni za depresijo ravno zaradi občutka varnosti, ki ga dajejo boljše ekonomske razmere v paru. Še posebej

signifikantno je višina dohodka oz. premoženja povezana z depresivnimi simptomi pri samskih ženskah (Kamiya in drugi 2012).

DePaulova in Morrisova (2005a) pa oporekata vsem tem raziskavam, ki trdijo, da so samski manj zdravi od poročenih. Problem naj bi bil v tem, da primerjajo med seboj dve skupini - poročene in neporočene - in pri tem spregledajo potencialne razlike znotraj neporočenih (med ločenimi, ovdovelimi in večno samskimi; pa tudi razlike med spoloma). Kadar neporočene ločijo v kategorije, se pogosto pokaže, da ni bistvenih razlik med poročenimi in večno samskimi, razlike pa se pokažejo, če upoštevajo spol, med poročenimi in med ločenimi, in med poročenimi ter ovdovelimi. Samski moški so na nekaterih področjih bolj podvrženi slabšemu zdravstvenemu stanju kot poročeni, medtem ko med poročenimi in samskimi ženskami ni significantnih razlik. Umberson (v Rook in Zettel 2005, 117) je v obsežni raziskavi prišel do rezultatov, da se poročenim, ki so se ločili ali ovdoveli, zdravje poslabša, medtem ko se samskim, ki so se poročili, ne izboljša. Iz tega je sklepal, da zdravstveno stanje ni povezano z zakonskim stanom, temveč je posledica stresnih življenjskih dogodkov, predvsem ločitve in izgube partnerja. Različne raziskave (Rook in Zettel 2005), ki primerjajo bolehnost, okrevanje in umrljivost med samskimi in poročenimi kažejo podobne rezultate: zdravje nikoli poročenih se ne razlikuje od zdravja poročenih; bolj so ogroženi ločeni ali ovdoveli; ločene ženske so bolj bolehe kot poročene, nikoli poročene ali ovdovele; ločeni moški imajo več težav kot ostale skupine; umrljivost je nekoliko večja med vsemi kategorijami samskih kot med poročenimi...

Raziskave, ki kažejo slabše zdravje samskih, ne vzdržijo podrobne preiskave. Če samske razdelimo v med seboj primerljive skupine, se pokaže drugačna slika. Nikoli poročeni uživajo enako psihično in fizično zdravje kot poročeni, Rookova in Zettlova (*ibid.*, 121) pa opozarjata, da ima konstantno in vsestransko stigmatiziranje samskih v primerjavi s poročenimi lahko dejansko negativne posledice na njihovo zdravje.

Naša raziskava nam je razkrila pomemben vidik medijskega diskurza o samskih. Dandanes sta zdravje in zdrav način življenja postala vsesplošna obsesija, vsak si želi biti zdrav, agilen in mladosten, zato bi lahko rekli, da je trditev, da je biti samski nezdravo oz. da samski način življenja ogroža zdravje in kakovost življenja, nadvse »zvita« oblika singlizma in prikrita promocija zakonske zveze.

8 LITERATURA:

1. Adkins, L. 2002. *Revisions: gender and sexuality in late modernity*. Buckingham: Open University Press.
2. Bauman, Zygmunt. 2002. *Tekoča moderna*. Ljubljana: Založba /*cf, (Rdeča zbirka).
3. Bauman, Zygmunt. 2008. *Identiteta, Pogovori z Benedettom Vecchijem*. Ljubljana: Založba /*cf, (Rdeča zbirka).
4. Baumbusch, Jennifer L., RN and MScN. 2004. Unclaimed Treasures: Older Women's Reflections on Lifelong Singlehood. *Journal of Women and Aging*, 16(1–2): 105–121.
5. Beck, U. in E. Beck- Gernsheim. 1999. *The Normal Chaos of Love*. Polity Press: Cambridge.
6. Beck, U. in E. Beck- Gernsheim. 2001. *Individualization, Institutionalized Individualism and its Social and Political Consequences*. SAGE Publications, Inc., Thousand Oaks: London, New Delhi.
7. Bock, Gisela. 2004. *Ženske v evropski zgodovini: od srednjega veka do danes*. Ljubljana: Založba /*cf, (Modra zbirka).
8. Bourdieu, P. 1996. On the family as a realized category. *Theory, Culture and Society* 13: 19–26.
9. Broussard, C. Anne; Joseph Alfred L.; Marco Thompson. 2012. Stressors and Coping Strategies Used by Single Mothers Living in Poverty. *Affilia: Journal of Women and Social Work* 27(2): 190–204. SAGE Publications.
10. Byrne, Anne. 2003. Developing a Sociological Model for Researching Women's Self and Social Identities. *The European Journal of Women's Studies*: SAGE Publications 10(4): 443–464.
11. Byrne, A. in D. Carr. 2005. Caught in the Cultural Lag: The Stigma of Singlehood. Commentaries on: Singles in Society and in Science. *Psychological Inquiry: An International Journal for the Advancement of Psychological Theory* 16(2–3): 84–141.
12. Cawthorne, Alexandra. 2008. *The Straight Facts on Women in Poverty*. Center of American Progress. Dostopno prek:
<http://www.americanprogress.org/issues/women/report/2008/10/08/5103/the-straight-facts-on-women-in-poverty/>. (17. februar 2013).

13. Ciabattari, Teresa. 2006. Single Mothers and Family Values. *Marriage & Family Review* 39(1–2): 53–3.
14. Clements M. 1998. *The improvised women: single women reinventing single life*. New York, London: W.W. Norton.
15. COMMENTARIES ON: Singles in Society and in Science. *Psychological Inquiry: An International Journal for the Advancement of Psychological Theory* 16(2/ 3): 84–141.
16. Delo. 2005. *V bodoče davek na samsko življenje?*. Dostopno prek: <http://www.delo.si/clanek/o46417>. (23. marec 2013).
17. DePaulo, B. M. in W. L. Morris. 2005a. Singles in society and science. *Psychological Inquiry* 16 (2/ 3): 57–83.
18. DePaulo, B. M. in W. L. Morris. 2005b. Authors' response: Should Singles and the Scholars Who Study Them Make Their Mark or Stay in Their Place?. *Psychological Inquiry: An International Journal for the Advancement of Psychological Theory* 16 (2/ 3): 142 –149.
19. DePaulo, Bella. 2006. *Singled Out: How Singles Are Stereotyped, Stigmatized, and Ignored, and Still Live Happily Ever After*. St. Martin's Press. New York.
20. DePaulo, Bella. 2009. *Single with Attitude, Not Your Typical Take on Health and Happiness, Love and Money, Marriage and Friendship*. Printed in the USA.
21. DePaulo, Bella. 2011. *Singlism: What It Is, Why It Matters, and How To Stop It*. DoubleDoor Books. USA.
22. Dougherty N. DSW, BCD. 1993. Past is Prologue. *Journal of Analytic Social Work* 1(2): 33–54.
23. Foucault, Michel. 2001. *Arheologija vednosti*. Ljubljana: Studia Humanitatis.
24. Giddens, Anthony. 1991. *Modernity and self – identity, Self and Society in the Late Modern Age*. Polity Press: Cambridge, UK.
25. Giddens, Anthony. 2000. *Preobrazba intimnosti*. Ljubljana: Založba*cf.
26. Giddens, Anthony. 2005. *Modernity and self – identity revisited*. ESRC Identities and Social Action Research Programme Public Launch 14 April 2005, Royal Society of Arts, London. Dostopno prek: http://www.open.ac.uk/socialsciences/identities/pdf/modernity_and_selfidentity_revised.pdf . (15. april 2013).
27. Goffman, E. 2008. *Stigma: zapiski o upravljanju poškodovane identitete*. Zbirka Dialogi: Humanistična in družboslovna zbirka/ Aristej, letn. 9. Maribor.

28. Heinsohn, Gunnar in Otto Steiger. 1993. *Uničenje modrih žensk*. Ljubljana: Krt, Študentska organizacija Univerze.
29. Hlebec V., M. Kavčič, M. Filipovič- Hrast, A. Vezovnik, Trbanc M. 2010. *Samo da bo denar in zdravje: življenje starih revnih ljudi*. FDV za založbo: Hermina Krajnc.
30. Jenkins, Richard. 1996. *Social Identity*. Routledge: London, New York.
31. Jeretič, Sebastjan. 2000. Feminizem in politika emancipacije. *Teorija in praksa* 37: 3/ 2000.
32. Jogan, Maca. 2006. Enakost med spoloma in moškosrediščna tradicija v slovenski družbi. *Socialno delo* 45(3/ 5): 197–205.
33. Kaiser C. R. in D. A. Kashy. 2005. The Contextual Nature and Function of Singlism. Commentaries on: Singles in Society and in Science. *Psychological Inquiry: An International Journal for the Advancement of Psychological Theory* 16(2/ 3): 84–141.
34. Kamiya Y., Martha Doyle, John C Henretta, Virpi Timonen. 2012. Depressive symptoms among older adults: The impact of early and later life circumstances and marital status. *Aging & Mental Health* DOI: 10.1080/13607863.2012.747078.
35. Kanjuro Mrčela, Aleksandra. 2005. *Zaposlovanje in delo žensk v Sloveniji in Evropski uniji*. v Potovanje v Evropo: Slovenija v Evropski uniji: Traveling with Europe: Slovenia in European union, ur. Ferfila, B. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
36. Kanjuro Mrčela, Aleksandra. 2007. *Zaposlovanje in delo žensk v Sloveniji in Evropski uniji*. Zbornik o Evropski uniji: Handbook of the European Union, ur. Ferfila, B. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
37. Keith, Pat PhD. 2003. Resources, Family Ties, and Well- Being of Never- Married Man and Woman, *Journal of Gerontological Social Work* 42(2): 51–75.
38. Kernberg O. 1976. *Object Relations Theory and Clinical Psychoanalysis*. Jason Aronson Inc.: New York, London.
39. Kernberg O. 1986. *Severe Personality Disorders – Psychotherapeutic Strategies*. Yale University Press: New Haven and London.
40. Koeing J., T. Schindler Zimmerman, S. A. Haddock, J. H. Banning. 2010. Portrayals of Single Women in the Self- Help Literature. *Journal of Feminist Family Therapy* 22(4): 253–274.
41. Kohut H. 1990. *Analiza sebstva*. Zagreb: Naprijed.
42. Kondić K. 1987. *Psihologija Ja*. Beograd: Nolit.
43. Koropecy- Cox, Tanya. 2005. Singles, Society, and Science: Sociological Perspectives. Commentaries on: Singles in Society and in Science. *Psychological*

- Inquiry: An International Journal for the Advancement of Psychological Theory* 16(2–3): 84–141.
44. Kuhar, Roman. 2003. *Medijske podobe homoseksualnosti, Analiza slovenskih tiskanih medijev od 1970 do 2000*. Ljubljana: Mirovni inštitut
45. Leskošek, Vesna. 2002. *Zavrnjena tradicija: ženske in ženskost v slovenski zgodovini od 1890 do 1940*. Ljubljana: Založba /*cf, (Lila zbirka).
46. Lewis, Karen Gail ASCW, EdD. 1998. A Life Stage Model Should Include Single Women. *Journal of Feminist Family Therapy* 10(2): 1–22.
47. Luthar, Breda. 1992. *Čas televizije*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče. Zbirka Družboslovje.
48. Luthar, Zei, Hardt, ur. 2004. *Medijska kultura: kako brati medijske tekste*. Ljubljana: Študentska založba. Zbirka Scripta.
49. Luthar, Breda. 2004. v Luthar, Zei, Hardt, ur. *Medijska kultura: kako brati medijske tekste*. Ljubljana: Študentska založba. Zbirka Scripta.
50. Mandič S., M. Filipovič Hrast. 2008. *Homelessness "in transition": a Slovenian study*. v: Doherty, Joe (ur.), Edgar, Bill (ur.). *In my caravan, I feel like superman : essays in honour of Henk Meert 1963-2006*. St. Andrews: FEANTSA: Centre for Housing Research, St.Andrew, 2008: 127–143
51. Martie Gillen in Kim Hyungsoo. 2009. Older Women and Poverty Transition: Consequences of Income Source Changes From Widowhood. *Journal of Applied Gerontology*. 28(3): 320–341.
52. McDill T., Sharon K. Hall, Susan C. Turell. 2006. Aging and Creating Families: Never-Married Heterosexual Women Over Forty. *Journal of Women and Aging* 18(3): 37–50.
53. Med.over.net. 2004. *Darovanje spolnih celic*. Dostopno prek: <http://med.over.net/forum5/read.php?134,2592683>. (12. julij 2013).
54. Mesec, Blaž. 1998. *Uvod v kvalitativno raziskovanje v socialnem delu*. Ljubljana: Visoka šola za socialno delo.
55. Mihurko Poniž, Katja. 2009. *Evine hčere, Konstruiranje ženskosti v slovenskem javnem diskurzu 1848 – 1902*. Nova gorica: Univerza 2009.
56. Misra J., Stephanie Moller, Michelle J. Budig. 2007. Work- Family Policies and Poverty for Partnered and Single Women in Europe and North America. *Gender & Society* 21: 804.
57. Mrežar, Nataša. 2003. *Medijska »lepota«*. FDV: diplomsko delo.

58. Nacionalna raziskava branosti. 2012. *Valutni podatki za leto 2012*. Dostopno prek: <http://www.nrb.info/podatki/index.html#dnevniki>. (17. avgust 2013).
59. Oakley, Ann. 2000. *Gospodinja*, Ljubljana: Založba*cf.
60. Onolemhemhen, Durrenda Nash. 2009. Meeting the Challenges of Urban Aging: Naratives of Poor Elderly Women of Detroit, Michigan. *Journal of Gerontological Social Work* 52(7): 729–743.
61. Paradise, Sharyin A. Phd. 1993. Older Never Married Women. *Women and Therapy* 14(1– 2): 129–139.
62. Rapuš Pavel, Jana. 2005. Ranljivost mladih pri soočanju z brezposelnostjo. *Socialna pedagogika* 9 (3): 329–360.
63. Razgledi. 2011. *Ob Delu, Dnevniku in Večeru navzdol tudi naklada Slovenskih novic*. Dostopno prek: www.razgledi.net. (23.junij 2013).
64. Reynolds J., M. Wetherell. 2003. The Discursive Climate of Singleness: the Consequences for Women's Negotiation of a Single Identity. *Feminism and Psychology* 13(4): 489–510.
65. Reynolds J., M. Wetherell, S. Taylor. 2007. Choice and chance: negotiating agency in narraives of singleness. *Sociological Review* 55(2): 331–351.
66. Reynolds J. 2008. *The Single Women: a discursive investigaton*. Women and Psychology Series. London, New York: Routledge.
67. Rook, Karen S., Laura A. Zettel. 2005. The Purported Benefits of Marriage Viewed Through the Lens of Physical Health. Commentaries on: Singles in Society and in Science. *Psychological Inquiry: An International Journal for the Advancement of Psychological Theory* 16(2/ 3): 84–141.
68. Ron, Pnina. 2009. Seeking Help From Health and Welfare Services Among Elderly Single Women. *Journal of Woman and Aging* 21(4): 279–292.
69. Sharp E. A., L.Ganong. 2011. »I'm a loser, I'm Not Married, Let's Just All Look at Me«: Ever- Single Women's Perceptions of Their Social Environment. *Journal of Family Issues* 32(7): 956–980.
70. Statistični urad RS. 2011a. *Gospodinjstva in družine, Slovenija, 1. januar 2011 - končni podatki in Prebivalstvo po zakonskem stanu, podrobni podatki, Slovenija, 1. januar 2011 – končni podatki*. Dostopno prek: <http://www.stat.si>. (27. april 2013).
71. Statistični urad RS. 2011b. *Kazalniki dohodka in revščine, Slovenija, 2011 – začasni podatki*. Dostopno prek: <http://www.stat.si>. (27. april 2013).

72. Stiković, Sašo. 2008. Prizadevanja vlade in ministrstva pri preprečevanju revščine. *Varuh: Brezplačni bilten Varuha človekovih pravic Republike Slovenije*, 12.5.2008: 7. Dostopno prek: http://www.varuh-rs.si/fileadmin/user_upload/pdf/bilten/Varuh_bilten_st_12_-_maj_08.pdf. (23. maj 2013).
73. Strauss, Anselm in Juliet Corbin. 1998. *Basics of Qualitative Research, Techniques and Procedures for Developing Grounded Theory*. SAGE Publications, Inc., Thousand Oaks, London, New Delhi.
74. Švab, Alenka. 2000. *Nova intimna razmerja? Zasebnost in intimnost v pozni moderni*. v Giddens, Anthony. 2000. *Preobrazba intimnosti*. Ljubljana: Založba*cf, str. 205–227
75. Švab, Alenka. 2001. *Družina: od modernosti k postmodernosti*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče, (Zbirka Sodobna družba).
76. Thadden, Wiebke von. 2001. *Hči ni sin*. Ljubljana: DZS (Zbirka zgodovinsko klasje, IV. letnik).
77. Trbanc M., Dorotea Verša. 2002. *Zaposlovanje mladih*. Politika zaposlovanja, ur. Svetlik, Ivan in drugi. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
78. Trimberger E. K. 2005. *The new single woman*. Boston: Beacon Press.
79. Ule, Mirjana. 2000. *Sodobne identitete v vrtincu diskurzov*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče, Zbirka Sophia.
80. Ule, Mirjana. 2002. *Mladina: fenomen dvajsetega stoletja*. v *Mladina 2000*, Založba Aristej, Zbirka Juventa, str. 9–37.
81. Ule, Mirjana in Metka Kuhar. 2003. *Mladi, družina, starševstvo*. Ljubljana: FDV.
82. Urbanc, Mimi. 2008. Raba utemeljevalne teorije in programa Atlas.ti v geografiji. *Geografski vestnik* 80(1): 127–137.
83. Verša, Dorotea. 1996. *Medijska podoba spolov*. Ljubljana: Vlada RS, Urad za žensko politiko.

PRILOGA: Analizirani članki

	PUBLIKACIJA	NASLOV	AVTOR/-ICA
1.	Nedelo, 18.01.2009	Samski: Ta lepi svet svobode in neodvisnosti	A.Z
2.	Sobotna priloga, 14.04.2007	Samski: V žrelu življenja	Patricija Maličev
3.	Onaplus, 07.06.2011	Samska, a ne samotna	dr. MANCA KOŠIR
4.	Ona, 25.03.2008	Mladi in EU (9) – Švedska: V Stockholmu živi največ samskih oseb	Anna Wetterqvist
5.	Ona, 14.06.2011	Večer z Onoplus: Samske, pravi moški in sladka erotika	Nika Vistoropski in Klavdija Miko
6.	Ona, 17.11.2009	Rdeča črta: Kje so očetje? Sem samska in hočem otroka	A. S.
7.	Ona, 26.01.2010	Samske tridesetletnice Samosvoje ali destruktivne?	Katja Cah Švarc
8.	Onaplus, 7.06.2011	Sem samska in uživam	Patricija Maličev
9.	Ona, 07.06.2011	Poletni dogodki za samske	CAH Katja
10.	Delo, 13.02.2010	Ob letu boja proti revščini	Mario Belovič
11.	Delo, 07.01.2008	Življenjski slog: Zadovoljni na skrivaj	priredila M. J.
12.	Delo, Panorama, 13.06.2013	Na spletu lahko najdeš vse, tudi partnerja	Helena Peternel Pečauer
13.	Onaplus, 7.06.2011	Vedno več ednine	Nina Slapnik
14.	Onaplus, 07.06.2011	Od veličastne ednine do sprijaznjenja	Nika VISTOROPSKI
15.	Onaplus, 07.06.2011	dr. Vesna V. Godina: Izbrala bi srečen zakon	Helena Peternel Pečauer

16.	Nedelo, 10.09.2006	Najprej v poročni fitness, nato pred oltar	Nataša Zotler Bolce
17.	Nedelo, 18.01.2009	Ženske so za samskost bolj opremljene	A.Z.
18.	Sobotna priloga, 06.03.2011	Tanja Salecl: Težko je biti odličen v vseh vlogah, ki nam jih nalaga družba	Patricija Maličev
19.	Delo, 03.02.2010	Francoska spletna stran za občasna razmerja	S.B
20.	Delo, 05.06.2008	Seksu v mestu ob rob, Sanje vsake emancipirane ženske	Jela Krečič
21.	Delo, 18.01.2007	Nov način življenja: Večina Američank brez moža	A.Z.
22.	Ona, 08.04.2008	Vikend pari: Zakonca na daljavo	Klavdija Miko
23.	Sobotna priloga, 31.05.2008	Seks v mestu v luči vprašanja o biti, Manhattangst	Luka Novak
24.	Onaplust, 07.06.2011	Svetlana Makarovič: Moški, ki si takoj po izlivu zapne štacuno, je zame pokveka	Patricija Maličev
25.	Delo, 09.11.2011	Levo mnenje: Bolje golob na strehi ...	Nina Krajčinovič
26.	Slovenske Novice, 09.05.2012	Samske: Čeprav je sama, ni dolgočasna	M. F.
27.	Slovenske Novice, 20.04.2012	Najslabši razlogi za vstop v zvezo	M. F.
28.	Slovenske Novice, 11.01.2012	Fraze, ki jih neporočene nočejo slišati	M. F.
29.	Slovenske Novice, 03.12.2011	Pet razlogov, zakaj je med prazniki boljše biti samski	M. K
30.	Slovenske Novice, 18.07.2011	Pet razlogov, zakaj je dobro biti samski	I. P.

31.	Slovenske Novice, 05.11.2011	Rak največkrat usoden za samske moške	M. F.
32.	Delo, 19.03.2013	Ustavni sodniki spet o pravici do starševstva	Barbara Hočevar
33.	Delo, 09.03.2013	Poslanke bodo poskusile, kar pobudnici ni uspelo	Barbara Hočevar
34.	Delo, gospodarstvo, 29.03.2013	Upokojenci so največje žrtve socialne reforme	Erika Repovž
35.	Delo, 21.02.2013	Samska je brez pravnega interesa	Barbara Hočevar
36.	Delo, 09.07.2012	Samska in čez 30 let v Emiratih? Hmmm ...	AFP
37.	Delo, 12.01.2013	Ko človek v življenju poskusi tudi kaj novega	Nina Krajčinović
38.	Delo, Panorama, 31.01.2013	Življenje v paru ščiti pred infarktom	N. Ž.
39.	Onaplust, 03.05.2012	Ločitve: Čas je za slavje	Živa Slokan
40.	Ona, 18.12.2012	Alfa ženska in njeni moški: Strgajmo okove, v katere smo se rodili	Nika Vistoropski
41.	Onaplust, 9.11.2011	Ali ljudje v skupnosti živijo dlje?	Dušan Keber
42.	Delo, 08.06.2012	Višja obremenitev stroškov dela	B. D.
43.	Delo, 13.02.2013	Vrtimo globus: Najem lažnega fanta	Reuters
44.	Ona, 24.07.2012	Uvodnik: Koruzica	Sabina Obolnar
45.	Delo, 14.11.2012	Svet so ljudje: Bridget Jones še vedno hujša	/
46.	Onaplust, 02.04.2013	Realnost življenja: Ednina je več kot množina	Sara Femec in Barbara Kotnik

47.	Delo, 17.07.2012	Hojs predlaga nižje pokojnine za ljudi brez otrok	Pi. K
48.	Ona, 26.02.2013	Zoran Milivojević: »Če je prijetno, še ne pomeni, da je dobro«	Nika Vistoropski,
49.	Delo, Panorama, 05.11.2011	Sodobne Japonke imajo vedno manj otrok, pa čeprav bi jih še kako rade imele	M. Gr
50.	Sobotna priloga, 23.02.2013	Zdravje le za poročene in zaposlene	Dr. Barbara Rajgelj
51.	Ona, 24.04.2012	Vedrana Rudan: Obstaja tudi življenje brez moških	Nika Vistoropski
52.	Delo, 11.6.2009	Včasih ljubezen potrebuje pomoč	Ba.P.